

MOISIU

VASILE D. MOISIU

BASARABIA DE ASTĂZI

ȘTIRI DIN BASARABIA DE ASTĂZI

VASILE D. MOISIU

ȘTIRI

DIN

BASARABIA DE ASTĂZI

O tânără basarabeancă.

MOTO :

*Prutu 'ista ni disparti!
Apa 'ceasta n'are moarti?
Dar ne-om pune noi cândva
Și cu gura l-om sacă!*

(Cântec pop. din Basarabia).

Lucrare dedicată
celor ce iubesc a cunoaște
traul și graiul neamului
românesc.

BUCUREȘTI

EDITURA ȘI INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE C. SFETEA

62—64, Calea Moșilor, 62—64

1915

Prețul Lei 8.

VASILE D. MOISIU

ȘTIRI

DIN

BASARABIA DE ASTĂZI

CU O INTRODUCERE

DE

DUMITRU FURTUNĂ

MOTO:

*Prutu 'ista ni disparti!
Apa 'ceasta n'are moarti?
Dar ne-om pune noi cândvă
Și cu gura l-om sacă!*

(Cântec pop. din Basarabia).

BUCUREȘTI

EDITURA ȘI INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE C. SFETEA

62—64, Calea Moșilor, 62—64

1915

UN CUVÂNT ÎNAINTE.

Cu multe jertfe și necazuri, d. V. Moisiu, un tânăr iubitor de învățătură și de neam, și-a îndeplinit o frumoasă datorie către sufletul său și a făcut câteva drumuri în Basarabia noastră, sau cum se zice prin ținutul nostru, Botoșanii, „dincolo, peste Prut”. Cu chipul acesta d-sa este un călător prin Basarabia și încă unul care nu vine cu mâna goală, ci cu multe știri și observații folositoare pentru noi.

Ceeace a văzut și ceeace a simțit drumețul nostru a însemnat cu deosebită dragoste față de țărani noștri „moldoveni”, cari încă nu s’au înstrăinat cu desăvârșire.

Știind ceva rusește și, mai cu seamă, cunoscând foarte bine moldoveneasca noastră din Ungureni Botoșanilor și satele apropiate, d. Moisiu pricepe minunat graiul Basarabenilor și, când îi vine prilejul, citează cu sete chiar expresia lor — lucru destul de important pentru cercetările științifice.

Simți o mare plăcere cetind descrierile din acest mă-nunchiu de impresii, căci parcă îi ascuți pe Basarabeni vorbind.

Ici se ivesc accente curate și frumoase ca și acelea cari se treziau în sufletul culegătorului, când luă parte la vreun botez, sau la vreo cununie în Basarabia; dincoace, fiind și tu parcă împreună cu dânsul între Moldovenii cari petrec la nuntă, în închinări de pahare și în conăcărli artistice, trebuie să suspini când privești „legatul miresii”: sufletul tău se înduioșează întocmai ca și sufletul lui, un biet străin, când lăutarii zic de jale,

când mesenii își lasă privirea în jos, când are loc atâta mișcare a inimilor, și când cutare „drușcă”, adică prietenă a miresii, bună cântăreață, spune în cântec străvechiu povestea cea amară a despărțirii de părinți... Și pe la noi, adăogim, se aude acest cântec:

Plângi, copilă, și suspină
Că intri'n casă străină;
Și te-or bate fără milă
Și te-or muștra fără vină...

Nu-l pot pricepe îndeajuns însă nici pe acest cântec, decât numai cunoscătorii lui la fața locului.

Cât privește despre cunoașterea ce o avem noi asupra obiceiurilor și sufletului Basarabenilor, pot mărturisi și cu acest prilej că tot țărani noștri ne întrec pe noi, cărturarii. Vorbește cu țărani din ținuturile Dorohoiului ori Botoșanilor — bine înțeles cu cei mai deștepți și cari se mai „mișcă” din sat. Aproape cu toții îți vor spune că au trecut, odată sau de mai multe ori, și dincolo, peste Prut. Cu toții rămân minunați în fața stării materiale înfloritoare a fraților de acolo. De obicei se duc ai noștri după cai în Basarabia. Foarte mulți ajung pe la Bălți. Și văzând lucrurile le țin minte bine și le spun mereu la cei de acasă! Nopti și zile întregi am stat cu moș Gh. Teodoru din Călugăreni, ținutul Botoșani, de tâlc, și nu mai isprăvia vorbindu-mi despre obiceiurile Moldovenilor din părțile Ismailului sau „Boligradului”. Credința creștinească a acestora e ridicată în slavă. D'apoi Gh. Moroșanu, tot din Călugăreni!

Imi spune că nu numai el, dar atâția dela noi, umblă prin târgul Bălților, ca prin „târgul Botoșanilor”. Sara, la crâșma unde „trăsese”, erau poate 20 săteni, țărani din partea locului, și-l întrebau mereu despre obiceiurile noastre — în vreme ce el le povestea toate cu de-amăruntul, primind în schimb veștile lor. „O cruce de cele ce se văd pela răspintenile drumurilor (crucifix) coastă 140 de lei” — spune el acasă, cu exactitate. Și câte nu mai spun țărani noștri de aici, despre cei de acolo!

Ca să știm mai bine cum vorbesc unii de ceilalți, n'avem decât să cetim cartea aceasta a d-lui V. Moisiu.

Capitolul privitor la Prut cred că este bine întemeiat. Mai adaog că acest râu — numit „blăstămat” și de D. Ralet, în „România Literară” ¹⁾ — are un ecou destul de puternic în cântecele și povestirile noastre din popor. În Larga-Bacău se aude astăzi:

Prutule, apă vioară,
Face-te-ai neagră cerneală
Ca să scriu la maica'n țară.

Ori:

Fă-mă, Doamne, băț de-argint
Și mă trece peste Prut
Drept la maica la mormânt
Să-i spui maicii vre-un cuvânt. ²⁾

Pe la noi am auzit multe variante în cari se arată dorința copiilor năcăjiți, cari vreau să aibă „aripi de argint”, să sboare pe subț pământ, peste Prut, la măicuța”.

Cred că toate pomenirile acestea ale Prutului nu-l privesc pe el, decât doar ca pe un râu în jurul căruia se vor fi alcătuit versurile de care vorbim.

Oltul și Bistrița deasemenea au răsunset în cântece. Cu drept cuvânt se poate zice despre Olt:

Oltule, râu blestemat,
Ce vii așa tulburat? ș. a. ³⁾

Dar Prutul pentru ce să capete blesteme dela noi? Astăzi, da, s'ar putea zice așa, că e blestemat, căci ne desparte, iar conștiința națională mijeste puțin. Mai înainte însă, când s'a născut cântecul — el privia pe alt râu, pe Nistru. Nistrul ne aducea nenorociri: invazii de armate, boale grele, vânturi secetoase, lăcuste. Nu fără rost se spune și azi în Țepu Tecuciului (ca și la noi, de altfel) că de trei lucruri ne temem: de Turci, de ho-

1) N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XIX*, Vălenii-de-Munte, 1909, III, p. 206.

2) „Neamul Rom. p. Popor” an. V, Nr. 35, pp. 559—60.

3) Cf.: T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași 1880, p. 223; V. Alecsandri, *Poezii pop. ale Rom.*, ed. Minerva, București, 1908, p. 180.

lere și de lăcuste ¹⁾. Și acestea în adevăr erau „blesteme” pe capul oamenilor. Mai pe urmă s'a trecut însușirea rea a Nistrului, aducătoare de nenorociri, asupra Prutului. Așa îl găsim la Alecsandri, „cântecul Prutului” ²⁾.

Că era un timp când se confundă, în primirea blestemului, Prutul cu Nistrul — despre aceasta ne încredințăm tot dela Alecsandri, care odată, în balada „Român Grue Grozovanul”, zice „Prutul” iar mai apoi zice „Nistru” ³⁾.

Încolo, observăm că apa Prutului e cunoscută pre-tutindeni de țăranii noștri, cari o vâă prin cântece și prin vorbele de toate zilele. „E slut la Prut” — auzi adesea pela noi. Ori: „S'a dus vestea peste Prut!” — adică departe de tot. Și într'un cântec din Bacău (Ardeaoani) se vorbește de un lăudăros că:

Tinerețe ce-am avut
S'a dus vestea peste Prut! ⁴⁾

Ba și în Argeș apare în balada lui Corbea, care e dus tocmai:

Sus pe apa Nistrului
La coadele Prutului... ⁵⁾

Noi credem că d. V. Moisiu ne face un frumos serviciu aducându-ne aceste știri, și altele, din Basarabia. În orice caz un serviciu cu mult mai frumos și mai de laudă, decât îl pot aduce aceia dela noi cari vorbesc numai pe deasupra despre Basarabia, și, dacă i-aș pune alături cu țăranii mei depe la Botoșani și Dorohoi, ar putea vedea oricine cum aceștia i-ar pune subț covată, căci cunoscu cu mult mai bine pe frații lor de peste Prut.

5 Decembrie, 1914.

Dumitru Furtună.

1) V. Pamfile, *Agricultura*, p. 14.

2) Cf.: D. Ionescu-Sachelarie, *Studii din poezia noastră populară*, București, 1913, p. 28 și V. Alecsandri, *Poezii pop. ale Rom.*, pp. 27 și 156.

3) V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 55.

4) „*Neamul Rom. p. Popor*”, an. V, Nr. 45, p. 710.

5) C. N. Mateescu, *Balade*, Vălenii-de-Munte, 1909, pp. VI și 45.

SCOPUL ACESTEI SCRIERI.

Tocmai precum Maria Tudor — regina Angliei — zicea, că de i s'ar despică inima s'ar găsi scris în ea vorba Calais; precum Maria Tereza plânga ori de câte ori vedea vreun Silesian; precum Franța suspină și luptă pentru Alsacia și Lorena, astfel fie-ne îngăduit și nouă, un pic de compătimire — platonice bine înțelese — pentru Basarabia, această „oblastie a imperiei ruse” ¹⁾ — acum Gubernie, ce „strălucește ca o piatră scumpă în coroana împărătească a pravoslavnicului împărat” ²⁾. Pentru Românii din regat, Basarabia deși dorită și jelită, e pururea „terra ignota”, e un labirint întunecos și iubit, ce trebuie cercetat cu firul Ariadnei.

Nu voiu exagera, dacă voiu zice că știm prea puțin despre Basarabia. Și nu pentru cuceriri trebuie să o cunoaștem, ci pentru că acolo trăește o parte din trupul neamului nostru, care — în multe privinți — merită a fi cunoscută, cercetată, văzută. Basarabia departe de a fi o Hecubă, care suspină fără nădejde ca Macedonia — după patria mamă — e mai degrabă o Mede înebunită și răcită, Nu o asemuiască întru toate cu Medea: aceia a făcut sacrificii, a tăiat în bucăți pe

1) *Oblastă, Oblastie*, astfel e numită Basarabia în prefețele unora dintre cărțile de ritual, tipărite la epoce diferite în Kișinău. Dau definiția acestui cuvânt — după explicația gurală a unui profesor de liceu din Gruzia (un moldovean bas. de origine): „Dacă o provincie se conduce, pe lângă zacoanele împărăției și de zacoanele pământului, ale locului, atunci se chiamă *Oblastie*.” — *Golovko*, Ist. pe scurt a Bessarabiei (în rusește) arată, că oblasta Bessarabiei, a devenit gubernie în 1873. (Vezi L. Golovko, p. 13). (zacon=legiuire).

2) Poezie jubiliară de S. Orlov.

fratele său, l-a dat pradă valurilor pentru dragostea unui Vântură țară, ce visa o lână de aur; Basarabia e numai o copilă blajină, o Medee răpită, încântată, o naivă îndrăgostită. Știrile asupra vieții dinăuntru a Basarabiei — la noi sunt prea restrânse. Articolele ce se publică prin ziare și reviste — nu poartă totdeauna pecetia purului adevăr ¹⁾ și ele sunt și prea rare; cărțile speciale asupra Basarabiei nu sunt accesibile tuturor ²⁾; corespondenți speciali — pricepuți — care să se intereseze de Basarabia din punct de vedere moldovenesc, românesc — privită real, — etnografic — nu avem, de unde deci ne putem adăpa? Fiii Basarabiei așezați la noi au altă grijă decât aceia de a descoperi răni, care sângerează în inimele lor; și — poate — că ei nici n'ar putea să observe diferența între cele dela noi și cele deacolo, precum poate unul — născut în România — care știe ce l-ar interesa pe el, pe cești din România, ce lucru e cunoscut și ce e necunoscut, ce e criticabil și ce e demn de laudă. Laudă? va exclamă vreun cuceritor platonice de ai noștri. Da, sunt multe lucruri bune la Românii dintre Prut și Nistru, multe pe cari noi le-am putea lua ca pildă. Nu-i aruncată această peninsulă a românismului cu totul în înecul cutropirei moschicești.

Românul nu pierе! Vieța moldovenească a Basarabiei e problematic cunoscută de noi; ridic aici — puțin — pânza întunecului, ce acoperă o realitate atât de scumpă și atât de apropiată nouă. Și sentimentalismul e bun; dar adevărul e absolut mai edificator.

Cum trebuie descrisă o călătorie.

Nu am pretenția de a da lecții celor ce-și scriu impresiile de călătorii. Îmi exprim numai convingerea mea. O descriere a unei călătorii trebuie să fie o lecție pentru cel ce o cetește. Scriitorul nu va căuta deci, ca să-și îngrămădească la un loc impresiile sale mo-

1) Cu excepții.

2) Cum de pildă lucrările d-lui Zamfir Arbore.

mentane, bazate numai pe observații superficiale; ci trebuie să pătrundă fondul adânc și drept, psihologia împrejurărilor și a oamenilor, să prindă momentele interesante pentru cei care scrie, să picteze deci prin vorbe, tot ce interesează și atrage dintr'un punct oarecare de vedere.

Cu orice risc, eu așa am procedat în călătoriile mele.

Sper să desăvârșesc aceste note prin alte observații și cercetări mai temeinice, prin strângere de material folkloristic, prin studiul limbei; și multe altele pe acest teren puțin explorat. Chaucer — un scriitor englez din veacul al XIV-lea — în introducerea la scrierea sa „*Canterbury Tales*” — spune că mergând spre Canterbury în pelerinaj „leagă vorba cu toți călătorii, ca și cum ar fi fost din aceiași stare cu ei”. Astfel am procedat și eu în Basarabia. Am stat la sfat și tâlc cu orice om, din orice stare socială și găsesc că nu am greșit, căci cunoștințele ce le-am căpătat au avut darul de a mă edifica în multe puncte ce nu le cunoșteam, sau în privința altelor pe care le cunoșteam în mod eronat, ori tendențios. Partizanii aristocratismului în literatură se vor scandaliza poate, de prea multele citate gurale din Basarabia — un exces de poporanism ar zice ei; răspund tuturor, că adevărul nu se poate acoperi cu pânza mincinoasă a tuturor teoriilor convenționale din Univers, ci trebuie prezentat în propria lui haină.

Ceva despre populația Basarabiei. Date interesante.

O fotografie etnică a Basarabiei ne-ar da cam următorul tablou: județele (uezdurile) Kișinău, Orhei, Soroca și Bălți cu o populație covârșitoare moldovenească; iar din celelate patru: Bender și Hotin de mijloc, Ismail și Akerman cu o populație amestecată. Deci: centrul moldovenesc, cu funcționari ruși, iar periferia amestecată cu tot felul de națiuni, în care predomină elementul slav.

Moldovenii însă nu lipsesc. Pentru clarificarea celor din România voi da — după statistici oficiale ¹⁾ ale bisericii numele tuturor satelor — pentru ca să se vadă că numele nu li-s schimbate ca în Ungaria; populația pentru câteva, felul și numărul școlilor, pământul stăpânit de preoți și venitul lor. Va fi cu atât mai interesant, cu cât datele pentru aceste statistici sunt date exclusiv de preoți — mai toți moldoveni — și ele servesc ca izvor și pentru statistica generală a împărăției. După naționalitate în Basarabia locuiesc: Moldoveni, Maloruși — emigrați din spre nord, — Ruși, Găgăuți — un amestec din Bulgari și Turci, care țin legea „pravoslavnică”, Bulgari, Tătari, Germani, Evrei, Armeni, Țigani, etc. În județele din sud și în Bender sunt mulți Găgăuți. Statistica fiind bisericească și împărțirile administrative bisericești fiind bine distincte, le voi da așa, pentru ca mai apoi, când voi vorbi despre administrația bisericească, să se poată consulta. Voi începe cu ținutul Akermanului:

Akerman. Cercul I.

Localitatea	Maloruși	Moldoveni	Ruși	Venit preoțesc (Ruble)	Bulgari	Pământul preoțesc în desetine
Akerman (9 biser.)	14.019	—	2.085	8.246	300	(a bis. Sf. Nicolae) 103
Budaki	2.910	—	—	1.200	—	96
Kebabci	3.096	37	—	600	—	99
Posada-Tusla	2.506	—	—	300	—	99
Devizia	3.498	124	—	1.456	—	99
Serghievka	2.149	250	—	800	7	50
Culevca	—	124	—	800	3.817	120
Iaroslavca	1.533	—	—	400	—	33
Bairamcia	1.974	—	—	817	—	100
Uspenscoe	2.002	—	—	907	—	47
Kair	1.608	—	—	350	—	100
Karnalievka	2.040	—	—	831	—	33
Akerman Bis. Sf. Alex. Nevski e p. Gimnaz.	—	—	—	150	—	—
Posada-Șabo	1.900	—	—	400	—	50
Total ...	39.235	535	2.085	17.257	4.124	1.029

Cum se vede după statisticele oficiale în cercul I din ținutul Akerman sunt prea puțini moldoveni. E un progres; statistica din 1907 nu dădea nici unul; cea din 1911 dă câteva sute. Vădit că statistica aceasta e pârținitoare tuturor elementelor nemoldave, în deosebi celui slav.

Akerman. Cercul (ocruh) II.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni și Maloruși	Maloruși	Sectanți	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ preoțesc (Desetine)
Gura Roșă	2.500	—	—	—	3.277	107
Han Kișlo	—	1.491	—	—	1.312	48
Palanca	—	1.692	—	—	—	44
Tudorovka	—	1.555	—	—	1.840	94
Olonesti	2.688	—	—	—	2.484	104
Purcari	1.424	—	—	—	2.081	33
Cobruca	1.781	—	—	—	2.155	94
Răscăeți	1.637	—	—	—	2.556	35
Talmaz	4.000	—	121	345	2.000	198
Ermoclia	1.856	—	—	3	2.288	84
Popovka	1.091	—	—	—	1.250	102
Festelița	2.037	—	297	14	500	99
Carahasan	—	2.251	—	—	850	72
Slobozia Hănesii ..	1.638	—	512	—	500	80
Kaplan	2.376	—	63	—	1.300	94
Moldovka	1.801	—	—	—	900	38
Ruscaia-Ivanovka ..	—	—	ruși 1901	—	700	92
Staraia-Țariceanca ..	—	—	2.513	—	1.000	94
Novo-Țariceanca ..	—	1.199	—	—	575	49 ½
Starocazace	—	—	3.259	—	1.200	100
Petrovca	—	—	737	—	550	60
Antonovca	1.267	—	—	—	600	49 ½
Cormaz	1.855	—	—	—	1.250	96
Total	27.951	8.188	9.403	362	31.168	1.871

1) Spravocinaia Kniha Kișinev. Eparh. din 1907 și 1911.

Akerman. Cercul III.

Localitatea	Maloruși	Maloruși și Ruși	Bulgari	Ruși	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Akmanghit	3.575	—	—	—	4.300	100
Alexandrovka ...	—	2.499	—	—	1.100	99
Burduja	—	—	1.478	—	950	120
Vedenscoe	—	—	—	1.652	700	99
Vosnesenscoe	1.077	—	—	—	400	33
Volontirovka	4.631	—	—	—	1.000	100
Gura Celeglider ..	1.627	—	—	—	400	100
Deljiler	2.811	—	—	—	750	120
Kamciac	2.044	—	—	—	750	121
Kopciac	—	—	—	1.283	400	99
Mihailovca	1.822	—	—	—	300	100
Nicolaevca	1.875	—	—	—	600	61
Pavlovca	1.490	—	—	—	300	99
Petropavlovca	2.379	—	—	—	600	59
Răileanca	2.301	—	—	—	700	62
Plahteevca	5.517	—	—	—	1.800	66
Semenovca	1.046	—	—	—	700	47
Spascoe	1.118	—	—	—	800	33
Tatarbunar	5.770	—	—	—	1.400	48
Faraonovca	—	—	—	3.756	450	100
Frumușica nouă ..	mold. 1.321	—	—	—	400	95
Frumușica veche ..	mold. 1.214	—	—	—	400	33
Total	mold. 2.535	2.499	1.478	6.691	19.000	1.684

Akerman. Cercul IV.

Localitatea	Bulgari	Maloruși și Bulgari	Găgăuzi	Maloruși	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Alexandrovca	2.255	—	—	—	850	124
Bolgaria	1.536	—	—	—	700	60
Hasan-Batâr	2.978	—	—	—	1.025	120
Glavan	2.486	—	—	—	654	120
Dumitrovca	3.397	—	—	—	995	125
Diulmen	2.432	—	—	—	840	120
Zadunaevca	—	2.179	—	—	1.050	120
Ivanovka-Bolgarsk	—	2.009	—	—	1.200	120
Iserlia	—	2.136	—	—	910	121
Kairaclia	—	1.362	—	—	600	60
Calcevo	2.298	—	—	—	750	60
Kod-Kitai	2.548	—	—	—	950	120
Kuparan	—	2.216	—	—	700	120
Kubei	—	—	4.764	—	1.800	120
Pandaclia	—	2.769	—	—	725	122
Selioglo	3.171	—	—	—	775	119
Tatar-Kopciac ...	4.778	—	—	—	700	118
Taşlâc	3.336	—	—	—	1.000	112
Ciișia	4.444	—	—	—	1.600	120
Ciumlechioi	2.170	—	—	—	1.350	128
Taraclia	—	—	—	5.988	1.600	128
Golița	—	—	—	2.468	1.450	120
Devlet-Agaci	2.924	—	—	—	880	124
Novo-Traian	—	2.568	—	—	737	120
Tarutino	—	—	—	—	950	120
Total	36.529	15.239	4.764	8.456	23.791	2.901

Bulgarii aceștia sunt trecuți așa ca element slav privit. Realminte, cea mai mare parte sunt Găgăuți (Bulgari și Turci). Statistica din 1911 e mai sinceră în această privință.

Bender. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni Maloruși Molocani Lipoveni	Moldoveni și Ruși	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Bender	—	11.186	—	2.400	—
Apaci	2.060	—	—	300	97
Baccialia	1.469	—	—	400	33
Bulboaca	1.464	—	—	—	99
Brezoaia	980	—	—	200	48
Gârbovăț	2.000	—	—	300	114
Varnița	1.354	—	—	—	91
Gura Băcului	1.550	—	—	217	59
Delaceu	1.053	—	—	750	33
Giamăna	1.578	—	—	663	36
Zaim	1.497	—	—	450	90
Calfa	811	—	—	620	49 ½
Căușanii-noi	1.340	—	—	—	99
Căușanii-vechi	1.222	—	—	600	99
Cobușca nouă	1.486	—	—	700	33
Cobușca veche	1.223	—	—	700	33
Cernățeni	2.983	—	—	600	101
Cârcăești	4.177	—	—	—	97
Copancia	2.353	—	—	—	66
Pugoceni	1.576	—	—	600	33
Roșcanii-vechi	629	—	—	750	33
Saița	1.531	—	—	800	33
Sălcuța	2.330	—	—	700	99
Speia	724	—	—	650	33
Telița	933	—	—	700	33
Tanațari	—	—	1.313	600	101
Ursoaia	1.308	—	—	—	61
Fârladani	1.779	—	—	—	100
Hagimus	1.247	—	—	—	105
Țânțăreni	1.359	—	—	700	33
Șerpeni	1.799	—	—	—	33
Total	46.156	11.186	1.313	—	—

Bender. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Moldoveni și Ruși	Moldoveni și Rascolnici	Diferite neamuri slave și moldoveni	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Batâr	1.800	—	—	—	500	100
Beștemac	1.597	—	—	—	600	33
Gangura	1.059	—	—	—	400	33
Gura-Galbenă	—	1.673	—	—	—	33
Gura-Galbenă	2.248	—	—	—	—	23
Javgur	902	—	—	—	300	91
Grădești	1.369	—	—	—	400	39
Cugurlui-Perjii	775	—	—	—	600	33
Cazancic	614	—	—	—	650	fălci 25
Cărbuna	833	—	—	—	900	33
Coșcalia	1.025	—	—	—	400	33
Kainari	1.319	—	—	—	550	33
Copciu	538	—	—	—	600	13
Manzâr	—	—	760	—	400	33
Mihailovca	—	—	—	1.779	1.000	49 ½
Petrovca	—	—	—	1.321	200	35
Răducani	536	—	—	—	600	m.p.1200
Sahaidac	867	—	—	—	400	33
Satu nou Troian	1.195	—	—	—	800	—
Selemet	1.943	—	—	—	—	33
Sturzeni	1.703	—	—	—	—	33
Taraclia	3.089	—	—	—	700	97
Tocuzi	1.812	—	—	—	500	100
Tomai	1.545	—	—	—	400	—
Troițcoe	2.023	—	—	—	700	101
Ceramurza	1.099	—	—	—	—	98
Cimișlia	4.036	—	—	—	—	100
Checur-Mengir	1.109	—	—	—	400	98
Ialpușeni	876	—	—	—	400	33
Total	36.012	1.673	760	3.100	—	—

Bender. Cercul III.

Localitatea	Bulgari și Găgăuți	Moldoveni	Venitul preoților (Ruble)	Pământ bis. stăp. de preoți	Maloruși
Abacgiaba	1.683	—	—	99	—
Avdarma	2.020	—	680	120	—
Baurci	2.612	—	700	120	—
Başcalia	1.396	—	650	121	—
Beşalma	2.746	—	900	120	—
Beş-Ghioz	1.820	—	620	120	—
Valea Perjii	—	3.351	800	119	—
Gaidar	1.767	—	475	120	—
Dezghinge	3.299	—	800	120	—
Djoltai	895	—	450	120	—
Cazaiaclia	3.652	—	800	120	—
Kiruitnia	2.980	—	1.100	127	—
Kirsovo	2.559	—	1500	120	—
Kiriet-Lunga	1.706	—	500	120	—
Sadaclia	—	3.367	2.876	99	—
Tvardița	3.199	—	850	120	—
Tomai	2.250	—	793	120	—
Ciadâr-Lunga	4.340	—	1.560	129	—
Cioc-Maidan	—	1.927	850	120	—
Cenac	—	2.049	—	97	—
Ferapontievca	—	—	480	119	1.429
Comrat	9.069	—	3.000	240	—
Congaz	3.971	—	1000	75	—
Total	52.974	10.694	—	—	—

Bălți. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Venit preoțesc (Ruble)	Pământ bisericesc (Desetine)
Bălți	3.957	—	66
Folești	2.234	972r.49c.	59
Alexandreni	728	700	40
Anfirovca	1.640	1.000	33
Slobozia-Bălților	1.556	837	33
Băgrănești	1.292	1.300	33
Biliceni	1.141	600	33
Bursuceni	360	400	33
Gheciu Nou	937	400	66
Gheciu Vechiu	1.027	1.000	—
Glingeni	1.807	—	33
Dumbrăvița	1.095	500	33
Pânzăreni	980	350	43
Zgârdești	1.047	700	35
Chișcăreni	3.148	1.000	66
Coșcodeni	1.047	280	66
Condratești	1400	471	33
Căpăceni	918	400	33
Cucioi	1.582	447	66
Ciuciuleni	1.140	447	66
Lungi	761	400	33
Marandeni	1.737	500	—
Mândrești	2.390	800	33
Năpădeni	1.965	689	33
Nicoreni	1.202	500	33
Pelinii	2.487	1.000	66
Pârliți	806	200	33
Pravila	1.542	400	33
Rădoi	1.279	1.000	33
Reci	1.061	400	33
Strâmba	1.987	800	66
Singureni	638	700	33
Sângerei	1.491	1.000	66
Sturzanca	3.581	600	33
Funduri	1.115	500	33
Flămânzeni	617	400	33
Țiplești	640	725	33
Ciulcuicani	800	330	66
Total	53.935	22.748	1.563

Bălți. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
Bahmut	408	33	600
Bogdănești	610	33	250
Bogheni-Mirceni	540	33	400
Soci	630	33	700
Bulubota	608	33	250
Buciumeni	235	40	480
Vulpești	440	33	600
Ghircești	578	33	950
Dănuțeni	743	33	500
Kisileni	439	33	350
Cornești	1.200	33	780
Coșeno-Floceni	519	33	300
Măguri	620	28	300
Măgurele	265	33	800
Mânzățești	396	33	800
Petrești	771	33	828
Pârliți	560	33	400
Rădeni	913	66	400
Sinești	592	33	250
Stânjineni	512	33	—
Tescurenii	440	33	400
Todorești	865	33	1.200
Untești	670	33	250
Florești	450	33	652
Florițoi	370	33	600
Celacenca	423	33	400
Cetăreni	936	33	544
Total	32.286	926	13.984

Bălți. Cercul III.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
Ciuciulea	1.100	66	560
Dușmani	825	33	500
Glodeni	307	43	400
Hișdieni	805	33	—
Danula	937	33	300
Cuhnești	805	33	—
Bisericeani	452	32	700
Călinești	584	66	250
Petriș (Ketriș)	297	33	400
Drujuneni	500	66	645
Năvârneți	501	33	400
Coiceni	398	33	200
Valea Rusului	420	66	—
Mirceni	308	33	400
Bocșa	1.200	39	—
Brănești	350	33	520
Sculeni	1.200	33	400
Ghermani	355	33	500
Sarata Veche	711	33	—
Scumpia	645	33	970
Albineți	401	45	1.050
Oișeni	323	33	800
Obreji	820	66	900
Limbenii Noi	760	33	—
Iablou Nou	993	33	380
Total	31.996	1.017	10.275

Bălți. Cercul IV.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
Alexandreni.....	383	—	450
Brătușani.....	880	43	350
Baraboi.....	905	33	400
Brașiște.....	640	33	—
Balan.....	703	33	400
Balotina.....	810	66	300
Brânzeni.....	458	33	600
Boroseni.....	640	33	230
Bleştenăuți.....	800	50	250
Varatic.....	810	33	300
Duruitoarea.....	718	27	400
Zahaicani.....	688	66	400
Ketroșica Nouă.....	443	33	400
Cuconești (3 sate).....	774	33	220
Corpaci.....	365	33	300
Costești.....	550	33	400
Cobani.....	1.050	66	450
Camenca.....	800	33	180
Cucueți.....	716	33	300
Mălăești.....	1.400	66	500
Mihăileni.....	1.256	33	—
Ochiu Alb.....	691	33	—
Pârcov.....	912	65	400
Porciulenki.....	618	66	300
Pârjota.....	338	—	500
Pociambăuți.....	312	35	550
Râșcanu.....	1.500	64	700
Stolniceni.....	449	33	300
Stângăceni.....	480	66	700
Terebna.....	720	33	—
Fântâna Nouă.....	439	33	600
Haliuți.....	728	33	600
Șofrâncani.....	527	33	700
Total.....	33.404	1.317	12.180

Peste tot, în cele 4 cercuri bisericești din ținutul Bălților sunt 161.843 moldoveni; preoții stăpânesc 4823 desetine pământ, adică 3617 fâlci; venitul lor este de 59.187 ruble.

Ismail. Cercul I.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
Ismail.....	4.800	—	—
Predmeste.....	2.924	297	1.700
Babel.....	893	120	—
Cisne Văruită.....	1.593	60	400
Kara Kurt.....	851	60	—
Dermendere.....	578	60	400
Taşbunar.....	851	60	600
Vaisal.....	1.073	60	600
Banovca.....	534	60	500
Fântâna Zânelor.....	790	60	750
Troianul Vechiu.....	812	60	1.650
Pocrovca Nouă.....	362	60	—
Şikirli-Kitai.....	1.541	60	1.600
Erdekburno.....	1.054	65	2.420
Dolukioi.....	1.232	80	300
Bairaclia.....	488	60	400
Total.....	19.376	—	—

Ismail. Cercul II.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoților (Ruble)
Anadol	660	60	600
Barta.....	1.067	60	—
Bulboaca	1.095	60	1.052
Bolgrad	4.693	120	1.600
Brânza	437	60	650
Văleni	990	60	—
Vulcănești	2.331	60	2.100
Gorgănești	580	120	1.000
Impușita	584	60	650
Kartal	759	60	1.000
Caragaci	809	60	—
Kislița	455	60	1.040
Colibași	1.290	60	400
Curci	958	60	—
Reni	2.813	392	1.000
Șatu Nou	934	60	550
Slobozia	1.468	60	—
Tabak	755	70	200
Frecățica	894	60	—
Hagi-Abdul	1.136	60	1.000
Kișmekioi	1.602	60	2.000
Etulia	725	60	—
Total	27.145	—	—

Ismail. Cercul III.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venit preoțesc (Ruble)
Chilia.....	3.616	305	(4 preoți) 3.700
Vâlcov.....	470	33	1.190
Galilești	1.234	60	700
Nerușai	1.156	63	1.100
Eschipolos	483	60	600
Borisovca	485	33	300
Caragacia Nouă	1.940	60	1.000
Sahani.....	925	62	1.000
Zolocari.....	1.247	60	875
Baccialia	411	60	330
Cicima	830	62 ¼	—
Enichioi	1.300	80	600
Dimitrievca	746	60	—
Draculea	972	64	800
Caramahmud	1.420	61	675
Vasilievca	456	59 ¼	392
Kitai	46	93 ¾	600
Furmanca	665	61	—
Ciamașir	702	60	—
Hagi Curd	1.043	64 ¾	815
Hasan-Asp.	932	60	1.200
Kișlița	992	72	—
Total.....	22.071	—	—

Ismail. Cercul IV.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoților (Ruble)
Aluat	345	36	392
Borohan	776	18 fălci	—
Baurci-Moldoveni	601	36	—
Vadul lui Isak	418	12 fălci	392
Găvănos	390	16 „	792
Hoțești	624	28 „	—
Hănășeni-Noi	293	23 ½ fălci	392
Enikioi	193	12 f.60 pr.	—
Zernești	288	12 f.30 pr.	—
Cahul	2.047	66	1.883
Căciulia	686	—	392
Cârpești	846	33	—
Copaclia Nouă	433	33	742
Copacli Răzeși	433	33	392
Chirhani	619	15	392
Carbalia	808	—	692
Cajdangalia	556	23 fălci	392
Chișilia-Mică	571	20 „	392
Leova	523	15 des.	392
Leki	730	10 des.	392
Lărguța	568	382	500
Manta	379	12 fălci	392
Musait	373	33	592
Ilîșeni	421	—	512
Pelin-Moldoveni	651	66	450
Roși	884	12 fălci	392
Tigheci	495	16 ½ „	392
Toceni	235	16 „	392
Tartaul de Salce	491	48 Des.	208
Hagi-Kioi	323	12 fălci	—
Cebolaccia	378	12 „	592
Tartaul de Larga	314	16	—
Țiganca	900	—	392
Larga	1.231	30 fălci	—
Total	19.813	—	—

Kișinău.—Orașul Kișinău are 24 biserici, 12 protoerei, 19 preoți, 1 protodiacon, 1 erodiacon, 1 arhimandrit¹⁾, 13 diaconi, 2 ipodiaconi și 18 cântăreți. Salariul preoților variază între 1200—2850 ruble.

1) In Rusia protoiereii și arhimandriții poartă mitră.

Localitatea	Moldoveni	Pământ bisericesc (Desetine)	Venitul preoților (Ruble)
Băcioi	1.008	66	300
Vasieni	754	33	800
Vorniceni	1.303	66	1.600
Ghidighiși	743	33	400
Dănceni	368	33	550
Durlești	1.662	33	550
Chipriana ¹⁾	1.484	33	700
Cojușna	1.769	66	1.000
Lozova	1.911	66	800
Manolești	776	33	400
Milești	853	33	—
Ninsoreni	454	33	750
Pănășești	950	66	190
Sadova	750	61	380
Săceteni	252	—	400
Sireți	1.500	66	650
Strășeni	2.200	66	1.100
Soroceni	654	33	250
Trușeni	1.578	66	—
Ulma	1.388	33	700
Ialoveni	1.238	66	—
Total	23.559	985	—

Cercul al II-lea cu următoarele sate: Bubueci, Budești, Bardari, Buțeni, Vadu lui Vodă, Găncești, Gânsca, Gârla, Gorești, Goian, Dubasari, Zâmbreni, Corșău, Costești, Lohănești, Malcoci, Mireni, Rusești, Puhoiu, Rădeni, Răzeni, Recea, Scoreni, Sângera, Fundu-Galbina, Țipala, și Chimișeni.

Are 12 școli ministeriale, 15 bisericești, 5 gramate și 5 numite *zemskii*.

Cercul al III-lea cu satele: Balaurești, Balciani, Boghicieni, Bujor, Voinescu, Dahnovici, Zberoaia, Călmațui, Caracui, Cărpineni, Cățăleni, Cotu Mare, Lăpușna, Lohănești, Marinici, Mânjir, Mereseni, Drăgușenii Noi, Nemțeni, Orak, Pereni, Pogonești, Sarata Galbenă, Sărata Răzeși, Drăgușenii Vechi, Stolniceni, Ciadâr, Ciuciuleni, Șișcani și Iurceni.

Cercul al IV-lea cu următoarele sate: Bălănești, Bărboeni, Boldurești, Brătuleni, Valea Trăisteni, Vărzărești (1741 familii), Volcineț (1753 familii), Vânători,

1) Aici e o monastire, ctitorie a lui Chiprian Mușat. Ștefan cel Mare a restaurat-o.

Găureni, Horodiștea, Grozești, Costuleni, Măcărești, Miclăușeni, Milești, Nisporeni, Novaci, Pârjolteni, Siliștea, Șipotenii, Frășinești, Ciutești, Novaci, Găureni și Ciorăști.

Orheiul.—Intregul ținut are 209.675 moldoveni.— Orașul Orhei capitală (uezni gorod).

Cercul I cu satele : Mitoc, Bolohan, Cișmea, Kruglic, Crăuleni, Jăvreni, Peresacina, Răculești, Isnăuți, Isbești, Hrușeva, Boșcani, Miclășeni, Ustia, Slobozia Domnească, Măscăuți, Hârtopu Mare, Kamencia, Coșernița, Hârtopu Mic, Zahaicani, Holercani, Onișcani, Ivancia, Mani, Furceni, Teleșova și Siliștea.

Cercul al II-lea cuprinde satele : Malovata, Mărcăuți, Butuceni, Trebujeni, Peatra, Joloboc, Bereslogi, Susleni, Bulăești, Mărzaci, Mărzești, Ocsentia, Văscăuți, Lalova, Isvor, Horodiștea, Knizovca, Minceni, Echimăuți, Zahorna, Statinaia, Rezina, Ciorna, Solonceni, Poiana, Alcidar și Jora.

Cercul al III-lea cu satele : Peciște, Răspopeni, Tvâșitei, Găureni, Kipeski, Samașcani, Olișcani, Sibca, Soldănești, Mihuleni, Glingeni, Matiuți, Popouți, Lipceni, Parcani, Țarevca, Sercova, Hordinești, Tăhnăuți, Cinișeuți, Trifești, Bușevca, Kurleni, Sirota, Chiperceni, Biești, Cehoreni, Slobozia-Hodorogi, Pohribeni, Pripiceni și Pereni.

Cercul al IV-lea are satele : Pepini, Verigeni, Drăgănești, Țânțăreni, Prepelița, Krasnașeni, Ordășei, Teleneștii Vechi, Budăi, Ștefănești, Inești, Kiștelnița, Meșeni, Zahoreni, Ghiduleni, Brăiceni, Indărăptnici, Suhuluceni, Cucuruzeni, Bănești, Ciocâlteni, Chișova, Ciutulești, Kasovca, Vasieni, Brânzeni, Kișcani, Căzănești, Scorțeni, Sărățeni, Kotiugenii Noi, Leușeni, Țelinești, Negureni și Ignățeni.

Cercul al V-lea cu satele : Bravicea, Milișeni, Tîbirica, Goginești, Onișcani, Girova, Hirîșeni, Derenev, Rădeni, Cornoaia, Palanca, Calarași, Țuțora, Nișcani, Păulești, Pitușca, Vărzărești, Hălești, Tătărăști, Zubrești, Voinov, Onești, Kobâlca, Isakova, Văteni, Morozeni, Dașcov, Puțuntei, Vaprava, Hulboaca, Heteleva și Șeseni.

Soroca. — 4 cercuri.

Cercul I-iu cuprinde : Soroca, Stâncă, Bujoroaia, Cosăuți, Rublenița, Volcineț, Coșernița, Cremenciuc, Jarova, Dărcăuți, Bădiceni, Șolcani, Șeptilici, Hristici, Bacsani, Popești, Schineni, Bulbocia, Kotova, Macarovca, Zgura, Ocolina, Volova, Parcani, Dubna, Stoicani, Creminia, Vasilcov, Trifăuți, Răscăuți, Vorona Nouă, Vorona Veche și Nemirovca.

Cercul al II-lea : Ataki, Arionești, Bârlădeni, Briceni, Berijeni, Hirovca, Ghizdita, Grinăuți, Horodiștea, Horodicea, Dondiușeni, Dăngeni, Calarașovca, Codreana, Corbul, Climăuți, Crișcăuți, Mereșovca, Lipnic, Maramonovca, Moșani, Rediu Mare, Rujița, Rudi, Sauca, Scăeni, Sudarca, Tatarovka, Trăisteni, Târnova, Ungor, Frăsina și Cernalenca.

Cercul al III-lea cu satele : Florești, Răduleni, Cerepcovo, Bodeni, Găinari Vechi, Isvor, Frumușica, Sevirovo, Gura-Kainar, Pustinești, Kubolt, Asnașeni, Nădușita, Petrosu, Șuri, Drochia, Mendica și Țarigrad.

Cercul al IV-lea cuprinde satele : Kobâlci, Cotiugenii, Bodești, Răcești, Șestaci, Coșmirca, Vadu-Râșcovului, Climăuți, Salcia, Jabca, Senatovca, Timiliuți, Vârțiugeni, Zelinceni, Cerenia, Văscăuți, Cernița, Coșernița, Cuhurești, Poiana Kunicii, Hârtop, Vozdov, Gura Camencii, Cenușa și Domulșeni.

Hotinul — cu orașul Hotin: 3 biserici și doi preoți.

Cercul I cuprinde următoarele sate : Ataki, Balamutovko, Bălcăuți, Bârnova, Voronovița, Dăncăuți, Zorojeni, Kaplevca, Kislo-Nedjimovo, Klișcoveț, Krulic, Lencoveț, Moșaneți, Nedobăuți, Nesvoi, Pârcoveți, Perevicoveți, Poleana, Pășcăuți, Prigorodok, Rașcov, Rujavineț, Rușini, Tulbureni, Ceponos și Șirăuți.

Cercul al II-lea : Boșcăuți, Beloveți, Malinești, Bancicăuți, Grozinești, Dolineni, Doljoc, Dinăuți, Cristinești, Costișeni, Cotilevo, Colincăuți, Malineți, Marșineț, Noua Sulița, Rângaci, Rocnitna, Revcăuți, Sancăuți, Stăuceni, Sânger, Stroești, Tarasăuți, Torosna, Cerlinomare, Șerbineț și Șiloveț.

Cercul al III-lea: Grimancăuți, Văscăuți, Româncăuți, Mihalcovu, Neporotovo, Vetreanca, Culișovca, Șebutineț, Corman, Seliște, Molodovo, Ianouți, Komarovo, Resteo-Atac, Buzovița, Babino, Grusoveț, Nahoreni, Nelipouți, Varticăuți, Rosoșani, Noua Sulița, Volcineț, Borduih și Kelmineț.

Cercul al IV-lea: Hășdeu, Stălinești, Sendreni, Negrineți, Mămăliga, Kișlo-Salievo, Krivoe, Drencăuți, Lipcani, Șirăuți, Pererita, Balașinești, Corjeuți, Tițcani, Vișoara, Badragi, Burlănești, Fitești, Gordinești, Târnova, Trinca, Taban, Karakușani, Ghilovești, Cotiugeni, Kotelia, Medvega, Zelenoe, Kișlo-Zamieva și Larga.

Cercul al V-lea: Edinița, Glinoia, Rătunda, Glinicăuți, Ceplenita, Bălcăuți, Mărcăuți, Korestăuți, Colincăuți, Trebisăuți, Șerbiceni, Belousovca, Lomacineț, Ojevo, Vasiluiti, Voloșcovo, Naslavcia, Bârnova, Securenii, Kabolair, Gvozdăuți, Mendicăuți, Klokushna, Hodorăuți, Ocnița, Mihălășeni și Ruseni.

Luând de bază trei ținuturi: Akerman, Bălți și Orhei, găsim că media populației române, e de 140.000 pe județ; media pământului stăpânit de preoți e de 6154 desetine pentru fiecare ținut; iar media veniturilor preoțești din fiecare ținut e de 80.000 ruble. Datele acestea sunt date de preoți și pentru diferite pricini — între care e neglijența și grija de a ascunde mărimea parohiei — nu sunt totdeauna absolut exacte din punct de vedere al științei statistice. Ele dau însă o idee generală, o aproximație și servesc de normă la facerea statisticii generale a împărăției.

Mănăstiri¹⁾ sunt 14 de bărbați și 5 pentru femei.

În Orhei sunt cele mai multe. În termen mediu sunt în Basarabia mai bine de 1000 de școli de toate categoriile, cu 1200 învățători și aproape 1000 de preoți și cântăreți.

1) Dintre monastiri — toate foarte bine situate materialmente — mai principale sunt Noul Neamț și mai ales Gârbovățul din ținutul Orheiului, unde e o icoană făcătoare de minuni a Maicii D-lui, care uneori — în caz de secetă, ori moliie — e scoasă și se fac procesii cu ea. Satele prin care trece icoana îi fac daruri însemnate în bani. La 1912 — la jubileul de 100 de ani — icoana aceasta a fost adusă în Kișinău. — Trebuie să amintesc că și aici clerul de mir privește rău clerul monahal — cel negru — ca mai pretutindeni. Ce să faci lumii, dacă astfel pricepe iubirea creștină!

Vieața moldovenească în Basarabia. Satul.

O vieață moldovenească în Basarabia nicăiri în altă parte nu putem găsi, decât numai în satele locuite de Moldoveni. Ca și în epocile noastre de ocupațiuni străine, pătura de sus s'a înstrăinat de dragul de a se înălța în mărirea, de a se îmbrăca cu caftane, a trece de cultă în ochii lumii slave și a se despărți cu orice preț de popor. Și la orașe — d. p. Kișinău, Orhei, Ismail, etc. — este o vieață moldovenească; cultura rusească — mai bine zis limba rusească — tinde să o sufoace și pe aceasta, așa cum este.

Un sat basarabean e chipul perfect al unui sat dintre Prut și Carpați, cu deosebire că în privința stărei materiale Basarabeni stau mai bine, ca Românii din Regat, — nu în toate părțile însă.

Case frumoase, solide — cu 2 și 4 odăi, — cu pridvorul tradițional al românului, așa precum se vede și în alte părți românești.

Întâmpinat mai totdeauna cu fața veselă și cu „un cuvânt bun” a celui de casă „a hazeainului”, ori gospodarului, a „hazeaicii”, gospodinei și a tuturor „casanilor”, „zacascilor” săi, în o familie de moldoveni basarabeni, tu, fiu al oricărei părți românești, vei fi primit „în ospetie”, sau „în musafirie”, cu o ospitalitate ce te va fermeca.

Bine înțeles că trebuie să ai cunoștința limbei populare și lipsa mândriei. (Și pe cel de altă lege îl primește basarabeanul: cu milă și compătimire; pe al său însă: cu dragoste).

Altfel vei fi tratat cu răceală, socotit fie ca evreu, fie ca „șpigon” („revoluționar”), fie ca spion — chiar de țărani.

Îndată ce ai sosit și „ți-a văzut vârful limbei”, doamna casei pregătește cele pentru hrană „de-a gurei”. Dacă ai sosit la miezul, sau în puterea zilei, îți va da o perină și te va îmbrăca cu odihnă: „Vă rog și vă poftesc lăsați-vă, hodiniți o lecuță, apucați o lecuță de somn, că îți ci trudit de cale”. Nu e mai puțin ade-

vărat, că vei întâlni glumeți, care-ți vor zice: „dru-mețului nu trebuie să-i dai nici măcar un pahar de apă, și nici o bucătică de pâine, căci el se roagă totdeauna la Dumnezeu să cie timp bun, să se tot ducă”. Aceasta bine înțeles în teorie, practic nu procedează nici când așa. Urmează apoi convorbiri asupra vieții de „peste Prut” și din Basarabia. Apoi „tot la noi în ghinele; la Româneasca știm noi, că-i giuguială mare din spre partea muncitorilor de pământ”. Veți voi poate să știți cum e într-o casă moldovenească din Basarabia? Intrați în ea; nu vă sfițiți, locuește, „se sălășluiește” în ea un moldovean, care se închină lui Dumnezeu ca și tine, române¹⁾, și grăește o limbă „fiică bună a celei lătinești”²⁾. Cum intri din pridvor dai în tindă, la dreapta și la stânga vezi câte o ușă: cea din stânga duce în „casa cea mică”, cea din dreapta în „casa cea mare”.

Dacă dai deadreptul la stânga vei vedeă o cameră mobilată simplu, cu o laiță lungă dela ușă până în fund — pe ea așternute lăicere—; cu divan, cu icoane, apoi soba — paralelă cu peretele din față — și desparte camera în unele locuri în două—; vei fi poftit în casa cea mai de cinste imediat, căci „un om scump ca d-ta nu se poate să stai într'un așa loc”.

Vei merge deci în camera cea „pentru musafirie”. Acolo vei vedeă aproape jumătate din peretele din spre răsărit acoperit cu icoane de tot felul: de lemn, îmbrăcate, de hârtie, diferite sfaturi rusești sau moldovenești, tablouri religioase, tendențioase, etc.. Nu lipsește mai, niciodată de a nu fi și portretul țarului actual și al familiei sale, al lui Alexandru I „blagoslovitul de D-zeu”, al lui Alexandru al II-lea „Liberatorul” („vțaroī usvoboditel”), al lui Alexandru al III-lea „mirodvoret” (împăciuitorul), etc. Dela ușă până sub iconostas este

1) *Luminătorul*, revistă bisericească moldovenească din Kișinău, în articol: „Când și cum s'au încreștinat Moldovenii”, din Mai 1912 explică astfel cuvântul român—din limba basarabenilor—referindu-se la poporul român, care însemnă pe fiecare om, bărbat—mai cu samă: bărbat zdravăn, făcut”.

2) Idem, pag. 11, pentru prima dată această revelație.

o laiță lungă și îngustă, sub icoană o altă laiță, puțin mai lată, sau tot așa de îngustă, apoi al treilea perete dela stânga — privind către fundul casei — vei vedeă patul mare, numit „divanul” — pe care stă cel de casă, dacă vizitatorul stă pe o laiță, sau și invers. La capătul divanului — către peretele cu icoane, e lada cu zestre, — care e mai înaltă, sau mai joasă, după cum sunt mai multe fete, mai puține, sau chiar de loc. Culmea cu haine nu lipsește de deasupra divanului.

Pe lăiți sunt așternute „șătrânci”, un fel de macaturi înguste și lungi — de culoare roșie închisă, „stacoșie”, sau altfel, după gust.

Pe păreți în dreptul lăiților sunt bătuți „păretari”; iar pe peretele dela divan — pentru că nu-i nici o fereastră — este pusă o scoarță de toată frumusețea. Din loc în loc — pe pereți — cum de pildă la oglindă, deasupra icoanelor, deasupra ușei, a portretelor, etc. sunt șervete țesute frumos fie în 2 ițe, fie în ozoare (4 ițe), fie în 5 ițe: „făcute frumos în formă de cruce, ori de floare, că așa-i bine, să se vadă ce știe femeia, că a bărbatului „a omului”, e casa și cele de pe afară”; pe la marginile șervetelor sunt „horboțele frumușele”.

Pentru studiul artei populare acestea sunt de o importanță deosebită. Motivele, modelele nu seamănă unul cu altul și sunt foarte interesante.

Am admirat în multe case perdelele dela ferești, prostirile depe divan și depe lăiți, depe zestre, toate lucrate din lână țigae, par'că erau de borangic. Prin acele localități și populația are haine tot din această țesătură aleasă.

În „casa cea mare” în multe locuri n'am văzut sobe, și-mi explicau lucrul acesta prin aceea că nici nu-i de trebuință, că „dacă cade vreun om de a lui D-zeu la timp de iarnă, tot se găsește de amu loc de hodinit la noi și în altă parte. Asta-i bună numai pentru vară”. În cealaltă cameră, soba e mare și nu lipsește — de nu-l are în vreo cuhne — cuptorul pentru pâne, căci rar basarabian, care pe lângă mămăligă, să nu aibă nevoie a coace pâne în cuptor fie pentru bi-

serică, fie pentru praznic, fie pentru nuntă. Pentru a duce pâinea la biserică, ei n'ar cumpără dela jidani, de care nu duc dorul la sate.

Unele din aceste sobe sunt făcute din piatră curată, foarte tare și țin cald câte trei zile. Am avut prilejul de a vedea lucrul acesta: fiind Intâmpinarea Domnului într'o luni (în 1906 pare-mi-se) țărâncă a dat foc sobei de piatră și a încălzit-o astfel, că nici Marți dimineața nu se răcise încă deabinele: „Cum să facem foc, dacă-i păcat și să ardem în foc pe cea lume?” Sus pe lângă podele — acolo unde în unele case românești din Bucovina am văzut zugrăvit jurîmprejur tricolorul român — în ambele case și de jurîmprejur vei vedea păretari țesuți, sau — în majoritate — din târg, de hârtie, cu diferite scene deșănțate, de dragoste, episoade de tot felul, sau numai simple flori. Masa în casa cea mare, e așezată în colțul dintre lăiți, sub icoană. Aici primește pe preot; locul de sub icoană e locul de cinste pentru oricine. În regiunile stâncoase depe malul Prutului, sau pe acolo pe unde sunt stânci de piatră — și sunt multe locuri în ținutul Hotin, Bălți, Orhei, Soroca, Bender, Kișinău, etc., unele case se fac din piatră curată, zidul dimprejurul caselor e deasemenea de piatră — adesea adevărate cetăți. Un alt material de construcție pe lângă lemn, nuele, bârne și piatră, sunt și cărămizile de lut nearse, cu care fac și atenanțele gospodăriei, până și pivnițele. Acoperișul în unele părți e din paie de secară, lucrat foarte artistic, stuf (sau stuh cum se zice și în Moldova), șindrilă, scândurele mici așezate în formă de șindrilă, olane, etc.

Imi povestea „un muscal” ce făcea paza pe malul Prutului, că: „să vezi la noi în Haronskii gubernii (Gubernia Chersonului peste Nistru) sate și gospodării moldovenești; pe aice is numai niște bortari”. Muscalul moldovean nu văzuse decât părțile locuite de „Pru-teni” în Basarabia și aprecierea lui se referă, numai la aceste locuri. Eu, care am văzut mare parte din Basarabia, mă mulțumesc cu ceea ce am constatat în privința limbei și a destinelor strămoșești și mă bucur;

sunt amărît însă de ignoranța și de bigotismul lumii române deacolo.

Ieșind din casa Basarabianului, mai uită-te și pe afară. Vei vedea ocolul pentru vite cu „*saraiuri*”, adică șuri, ori șoproane, vei vedea nelipsitul „săsâiac” (coșar) pentru *popușoi*, ori „*cucuruz*”, în multe locuri în formă rotundă, îngrădit din nuele, sau câte mai multe la o casă; la alte case săsâiacul va fi și de scânduri. Apoi alte anexe indispensabile gospodăriei, sau „*economiei*” țărănești. În genere — din cauza pazei slabe, nu în toate părțile — măsurile ce trebuie să le iee fiecare particular pentru averea lui, sunt cam stricte. Mai fie ce casă e îngrădită fie cu uluce, fie cu gard de nuele, piatră, etc., iar la vremea culcării, una din principalele griji ale celor de casă, e să puie lăcata pe porți. Și împotriva animalelor stricătoare iau încă precauțiuni. Am văzut pe la coșerile și girezile de *popușoi* lațuri pentru câni; iar la nemții crescători de cai de prin părțile de jos ale Basarabiei, am văzut prin grajduri lațuri și curse pentru prins hoții de cai. Aceasta nu peste tot.

Vei avea poate curiozitatea legitimă să vizitezi satul; vedea-vei ca și la noi biserica înălțându-și capul său deasupra tuturor clădirilor; vei întâlni o crâsmă închisă — nici ușă deschisă, ferestrele închise — o simplă portiță în un geam de fereastră se deschide; vei vedea „săsâiacul obștesc”, coșerul obștesc de rezervă, apoi mai multe case — din loc în loc — cu inscripția „*bacaleinaia lauca*”, „*laucă*”, dughiană pentru băcănie și vei da și de „*selschii upravlenie*”, „*casa obștească*” unde trag „*nacealnicii*”, „*pomoșnicii*”, „*pristavii*”, „*ispravnicii*” când vin, aice se adună oamenii când fac un „*prigavor*”, cineva când are să facă un „*dugovor*”, aici în fine e reședința starostelui de sat, „*selschii staroste*” ¹⁾. Acesta e primul demnitar civil al satului — nu însă cu multă trecere —; el e ales de obștie și primește

1) Explicația tuturor cuvintelor acestora se găsește la capitolul „*Limba Basarabenilor*”.

leafă „jalovanie” dela ea ; ea variază după sate. Unele sate au și câte doi starosti de aceștia ; cum e de pildă Sturzauca în ținutul Bălților, sat de aproape 4.000 de oameni, Colincăuții din ținutul Hotinului, sat de 5127 de moldoveni (cunoscut din ist. bis. noastre), etc..

Sătenii nu sunt deloc ceremonioși către el ; căci îi zic simplu : „staroste”. Atribuția starostelui e a unui primar dela noi — ceva mai puțin — ; el e un sătean : om simplu, de treabă, înzestrat mai peste tot cu un talent deosebit pentru băut. Au și dreptate. „De ce împărăția li dă „Znak” și satu-i alege, le dă *jalovanie* și i-o făcut „bulihari”, ca să arate și ei că pot ceva mai mult a purta, decât ceilalți și pot da folos monopolului, care-i *cazenâi*” (împărătesc). Astfel îl aprecia un consătean pe starostele său. Ei împacă neînțelegerile mici, fie pentru hotare, fie de orice natură, primesc ceva hârtii dela *pristav*, *zemskii nacealnic*, *Voloste*, etc., și execută dimpreună cu alți funcționari hotărârile acestora din urmă (*zemski* și *pristav*) când rămân definitive.

În *casa obștească*, ori casa obștei, astfel numită de moldoveni, nu sunt mese și scaune — ca la noi în primărie — ci câte un dulap pentru hârtii și în colo acelaș mobilier al țăranului, căci e o casă țărănească închiriată în acest scop. *Prutenii* — care cunosc multele chichițe biurocratice ale primăriilor noastre, zic că Volostea ar fi o *primărie* ca la noi, iar starostele sătesc un membru. Comparația nu se potrivește deloc. Alți funcționari prin sate — decât starostele, stoțki — un auxiliar al său — și cei însărcinați cu biserica și obștia — nu sunt. Funcționarii satelor sunt toți țărani. Abia de vezi câte un „pisar”, scriitor, notar cum se cred cei de aproape de frontieră, ori un „sborcic”, banar, agent de percepție. Pisarul e câteodată și pentru două sate ; e plătit foarte prost ; iar zborcicul își are reședința mai totdeauna în satul unde e Volostea — asociație de 20—30 sate.

„Znacul”, sau semnul distinctiv ce-l poartă starostele pe „*Mundir*” deasupra buzunarului din partea stângă a pieptului, e pentru staroste toată puterea lui

și îl pune ori când iese în sat. Pe „Znak” e scris „selschii staroste”, staroste sătesc, sus e marca imperială, iar jos capul de zimbru, marca Basarabiei și scris : Gubernia Bessarabiei, anul 1860. Aceasta e pentru nordul guberniei, numită și vechea Basarabie ; sudul, cele trei județe reanexate în urma tratatului din Berlin și numite Noua Basarabie, au organizația și administrația lor, tocmai cum eră în momentul anexării, cu primari, notari, etc. Rusia deci e conservatoare (o bucată de vreme).

De prin sate lipsesc cei cu haina albastră dela noi : semnele dreptății nouăsute șeptice.

Stările sociale.

Evident că nu pot vorbi ca sociolog, însă trebuie să ating această chestiune. Nu caut a descrie pătura străină, care nu ne interesează decât numai atunci, când e în raport direct cu pătura moldovenească, sau e din acelaș sânge cu ea, deci înstrăinată.

Lăsând deoparte pe „Gubernator”, ispravnicii de județe și alți funcționari străini de care nu mă voiu ocupa — preoții și învățătorii de care mă voiu ocupa aparte — moldovenii din Basarabia sunt : 1) boieri (*dvoreni*, dela rusescul *dvoreanin*) ; 2) *nacealnici*, ori *cinovnici* (funcționari superiori, sau mai inferiori), 3) maziili, sau răzeșii și 4) țăranii.

1. *Dvorenii*, boierii încuscriți cu multe neamuri, mai ales cu Ruși, în dorința de încăftănire, au ieșit flori fără nici o culoare distinctă. Or fi rare și căutate, nu însă pentru neamul moldovenesc. Cuvântul împăratului David, psiholog bun în a cunoaște inimile venale ale celor plini de averi : „Nu vă nădăduiți spre boieri”, e pururea adevărat. Alături de acești aristocrați ai banului și ai eredității, pe aceiaș treaptă i-am putea pune pe aristocrații inteligenții : preoții, învățătorii, medicii, profesorii, inginerii, etc. toți cei ce-s de origine moldovenească.

Unii din ei contractează căsătorii cu fete educate

exclusiv în limba rusă, ori de altă origine: malorusă, polonă, rusă, găgăuță, etc., și adio atunci copii de moldoveni. Copiii lor n'au nici măcar voie să se amestece la joc cu copiii mojiilor „volohi”.

Sunt și între cei dintâi și între cei din urmă excepții fericite — expresia e prea înaintată poate — mai bine am zice: oameni mai conștienți. Sunt însă atât de rari! Limba afacerilor lor e cea oficială, rusească; pentru conversație în familie au limba franceză¹⁾. În multe locuri această franțuzească sună rusește, o melodie ca în „Franțuzitele” lui Facca.

2. *Nacealnicii*, ori *cinovnicii* sunt funcționari de toate categoriile, fie moldoveni, ruși, poloni, etc.—dar pe toți i-ai putea scălda în aceeaș apă. În contact totdeauna cu populația moldovenească, unii dintre ei sunt nevoiți să învețe limba moldovenilor.

La judecăți mai ales — îmi spunea serios un țăran basarabean, — că dreptatea se scoboară din capul lui Dumnezeu în al Țarului, apoi de acolo în al judecătorului, și apoi acela șoptește avocatului cuvintele dreptății, dar trebuie să le spuie mai încet împricinatului moldovean, ca să nu se supere Țarul, că vorba dreptății spusă în rusește, s'a spus în o limbă atât de săracă!

3. *Răzeșii*, sau mazilii sunt aceiași ca în România, numai că țin mult la datinele apucate din bătrâni, ca mai toți moldovenii basarabeni. Cu pământ mai mult sau mai puțin, unii rupți și jerpeliți ca vai de ei, sunt fudui și-și țin ifosul, ca și capra coada în sus.

Spusu-mi-au ei, Basarabeni, că laptele caprei e rece pentru că ea ține coada în sus și-i suflă pe dinapoi vântul de i-l răcește; mândria răzeșului basarabean nu se răcește însă nici când. Ca și al nostru, care pornește la prășit punându-și sapa în batistă, iar coada o iewa în mână ca baston, și ca și răzeșita noastră, care spune cumătrei sale — când are borș cu cripe în oală și vede că o aude un străin că are borș cu *zamfirele*, ori *smarandele*, răzeșul din Basarabia, de ar

fi ori cât de calic, cât de rupt și jerpelit nu-ți va da voie să-i zici altfel decât numai: „*căpitane*”. Așa-și zic ei între ei și astfel le zic și țăranii ce nu-s răzeși, însă râd de ei. Respectă însă cu toții acest cuvânt ca ceva apucat, lăsat din bătrâni. Și nu e întrebuințat numai din răzeși, sau pentru răzeși, ci și de ȱigani față de țăranii pentru a-i ridică, și de țăranii față de ȱigani, pentru a-i ridiculiză. E o imitație a modului de adresă al răzeșilor. Și la noi cu 60—70 de ani în urmă, răzeșii își ziceau astfel.

4. *Țăranii* — înregistrați sub acest nume și la starea civilă în rusește — sunt piatra cea mai neclintită a naționalității române din Basarabia, alături de răzeși. Foarte isteți la înfățișare, cu ochii blânzi, fruntea brăzdată de trăsături bărbătești, buni vorbitori, cu logică tare în argumentări, naivi, religioși — uneori până la bigotism — țăranii basarabeni sunt de bună seamă cele mai interesante portrete din galeria etnică a neamului nostru. Indrăsneț — câteodată — până la obraznicie când nu te cunoaște și cu cel strein de neamul și—mai ales de legea lui; sfios până la rușinare, când te crede „adânc și scump”, cu mare rost și adâncime în vorbe, rar cu răutate și dușmănie către ori cine, fatalist în înțelesul strict al cuvântului nimic nu-l înspământă, multe îl bucură — deaceea și ține atât de mult la solemnele petreceri cu datine din bătrâni — iar pentru lucruri și idei noi e absolut indiferent și rece.

Acestei calități speciale trebuie să-i mulțumim, că se păstrează naționalitatea română acolo. Sunt însă dator un capitol special femeii, mamei basarabene, care are un rol covârșitor în această privință; ca și în privința adevăratelor comori de folk-lore.

Preotul.

Ne interesează de bună seamă și preotul moldovean de origină, și cel rus, malorus, bulgar, găgăuț, etc., pentru că la timpul lor — vin în atingere directă cu poporul moldovenesc, servindu-i astfel de educator.

1) Numai boerii.

Preotul de altă origină, dacă vine într'un sat moldovenesc, până să deprindă limba poporului se slujește de cea rusă, servindu-se de mimică — foarte comică de altfel — sau de vreun interpret, care, în cazul acesta poate să fie, sau unul ce a studiat școala din sat, sau dascălul bisericii. De oficiat, oficiază desigur în limba rusă, fără ca poporul să poată înțelege ceva, dar D-zeu știe și rusește și „rugăciunea e primită și în limba aceasta”; nu fără regret însă. Auzi însă și câte un: „așa a lăsat Dumnezeu”. Mulți din acești apostoli fără „darul limbilor” devin niște adevărați „Clamantes in deserto”; răceala față de biserică e simțită în satele cu astfel de preoți. Faptul acesta a determinat pe „gubernanți” și în special pe căpiteniile bisericești, să se gândească la înființarea unei catedre de limba moldovenească atât la Seminariul din Kișinău, cât și la școala duhovnicească de fete de acolo — tot un fel de Seminarium. Ca titulari sunt Macarie Untul, candidat în bogoslovie pentru Seminarium și Grigorie D. Constantinescu — originar din Iași — pentru școala de fete. Preotul moldovean de origine, a avut de mic în familie ca limbă de conversare cea rusească, în care părinții au căutat să-l perfecționeze, într-un câțiva știau că-i trebuie pentru cultură.

Moldovenește el a învățat între copii de țărani — după ce știu rusește — fie în școală, fie la joacă. Nu va ști deci mai mult decât un țăran; deosebirea numai va fi, că limba lui și pronunțarea moldovenească, îi vor fi mai stricate și mai sărace, pentru că citește literatură rusească, rugăciuni rusești, la petreceri și întâlniri, chiar cu moldovenii (ce știu și rusește), vorbește mai mult rusește; iar moldovenește vorbesc numai prietenii intimi din copilărie, când vreau ca să se apropie mai mult și mai cu căldură unul de altul, și de fericitele timpuri ale copilăriei. A pretinde unuia dintre aceștia să-ți vorbească numai moldovenește, ar fi să-l mărginești, să-l încâtușezi într-o sferă lexicală foarte strâmtă pentru el; se sufocă, vrea libertate de gândire, discuție și pornește imediat conversația despre chestiuni înalte

în limba rusă. Moldovenește se pot servi pentru viața de familie și pentru afacerile bisericești din sat. Preotesele deasemenea au aproape același grad de cultură ca și preoții; și limba lor de conversație e tot cea rusească; femei la locul lor: culte, bune și harnice gospodine. În ceea ce privește situația preotului în sat, ca și în societate, e necomparabilă cu a preoților dela noi. Hainele ce le poartă sunt de orice culoare — rar negre — numai clerul monahal purtând această culoare. Preotul e „bătușca”, „părintele”, preoteasa e „cucoana matușca”, „matușca”; copiii preotului sunt „pani”, „panecicu”, *cocon*, *coconaș*, astfel îi numesc moldovenii, uneori rusește, alte ori „pe moldovenia astlată a noastră și proastă”.

În ceea ce privește breasla preotească, Basarabia stă pe o treaptă absolut superioară preoției din regatul român. În satul său mai ales, și în afară — preotul e foarte respectat. Singura persoană din sat care are toate atribuțiunile mai însemnate și care are vaza cea mai mare e preotul. Starostele de sat, starostele de biserică, învățătorul sau „ucitetul”, etc. nu înseamnă nimic, față cu preotul, care e totdeauna „nașu părintele”, „bătușca”, „părintele” sau „tătuțu nostru”. El e primar, ofițer al stării civile și ține o cancelarie de o curățenie și rigurozitate demnă de imitat.

Întrebarea logică ce se pune este, că cine înregistrează pe născuții și cununații de alte confesiuni, decât cea creștină în Rusia? Numai șefii lor religioși, care-s impuși la aceasta prin legiuri speciale, așa că nimic nu se scapă din vedere. O falsificare, o mistificare, o scăpare din vedere e pedepsită aspru de Consistoriul Bisericesc.

Omul acolo nimic nu pornește fără „blagoslovenia” și sfatul luminat al preotului. Copii sunt deprinși de mici cu ascultarea aceasta necondiționată și supusă părintelui spiritual, sau duhovnicesc, cum îi zic ei.

Voiu cită cazuri de acestea:

În spre seara de Sf. Vasile copii nu pornesc de haimana — ca la noi — ci se adună cuviincios la bi-

serică și pe lângă casa preotului, și acolo vin de sărută pe rând mâna preotului, zicând : „Părințele, dă-ne blagoslovenie ca să umblăm cu plugușorul și cu uratul”. Și nu numai copii mici, ci și cei mari fac același lucru. Unul de pildă e bolnav : „Nașu părinte, dă-mi blagoslovenie și slobozire să mă duc la bolniță (spital)”. Unul vrea să feciorească o fată, adică să o înfiieze. Vine la preot, îi spune ce are de gând, dă informații asupra fetei, asupra părinților și stărei ei, își arată toate speranțele sufletului său pentru acest nou sânge și întreabă respectuos : „Cum poruncești blagoslovenia matală, Părinte. Cum mă luminează Dumnezeu !”.

La Paști toți poporării după slujbă vin de ciocnesc ouă roșii cu preotul, spunându-și fiecare păsurile și cerând sfaturi. Nu este în fine o altă persoană la țară, care să eclipseze pe preot, să-i dicteze ce trebuie să facă, sau să-i știrbească cu ceva prerogativele și autoritatea sa ¹⁾.

Sunt sate, care, n'au avut niciodată preot de altă origină, acolo sentimentul religios e foarte desvoltat. Preoții oficiază — mai ales liturghia — în moldovenește (nu vorbesc în general); în primul loc li-o impune cerința credincioșilor, care părăsesc biserica și al doilea e simpatia ce o au unii pentru limba și cântarea moldovenească. Pronunță câte odată o mică predică numai cu cuvinte populare.

Învățătorii.

Ucitelul, sau învățătorul, numit de moldoveni și „acel ce învață pe copchii carte”, „ucitel”, „ucite”, „ucit”, „ocite”, etc. (plural moldovenizat : uciteli, uciți, ociți, etc.) aparține și el fie moldovenilor, fie altor naționalități „pravoslavnice”. Dacă e rus, malorus, etc. și vine într'un sat moldovenesc, el trebuie să știe numai decât moldovenește.

Nu-i cere, nu-i impune nimeni; ci împrejurările,

1) Nu generalizez aceste constatări. Sunt și preoți răi și lacomi, care provoacă nemulțumiri.

căci altfel nu poate predă copiilor începători absolut nimic.

Iată ce-mi spuneă un „ucit” de aceștia — malorusian de origine — de trebuința limbei moldovenești pentru ei : „Noi trebuie di învățat moldovenește, că de amu dacă avem numa copchii de moldovan, cum îi di făcut altfel”? Față de popor ei nu pot avea rol de educatori pe terenul economic, sau cultural, ci cum bine și-a caracterizat unul întreaga breaslă : „noi aice suntem numai niște arătători de buchi”.

Ca unii ce sunt cu patru ochi sunt foarte adesea consultați de țărani în cazuri de nedumerire, ori în ce privință; ca și preotul.

Am asistat la unele consulturi de aceste, luate mai ales de țărani ce știu rusește. Țăranul se tânguia, că are un copil care nu-i tocmai „tihii”, că face fel de fel de „dănănăli”, „trii am buni ca un milion de carboave” și nu mă pricep „cum să-l aduc la calea cea dreaptă și pe celalt”.

Îl întreabă dacă nu-i prin cărți, prin „cnihe” vreo sfătuire pentru asta. — „Să-l cerci cu bătaia” spune *gospodin ucitel*. — „Am cercat și cu asta. Da tot să-l bați, să-l bați unde-i ieși? Șase ceasuri l-am ținut legat într'o zi și l-am bătut”. — „Ei, și cum a fost?” — „Cum să cie; tot rău”. — „Da să-l iei cu ghinele?” zice ucitelul. — „Și așa am cercat. I-am zis : Colișor să ascuți de tata, că ți-oi da cutare și cutare. Crezi c'o fost de vreun folos? Pe-o ureche i-o intrat și pe alta i-o ieșit”. A rămas să se mai gândească ucitelul asupra acestui caz și poate se gândește și acum. Mie mi-a făcut impresia — că în chestiuni de acestea mai mult poate gândi moldovanul simplu (care avea școala orășenească „gorodschii uciliște”) decât „gospodin ucitel”.

În cursul convorbirii lor — de trei sferturi de oră — am observat la țăran dorința de a vorbi tot în moldovenește, iar la ucitel — moldovan curat după sânge — dorul de a conversa exclusiv în rusește, zicând pe moldovenie numai din când în când un „bre omule”, ori „un de amu înainte”.

Învățătorii nu-și fac studiile în una și aceeași școală, pentru că școlile nu-s de aceeași categorie. Cei dela școlile cele mai înaintate dela țară — ministeriale (ministiriskii) — studiază la Seminarul de uciteli din Bairamcia, un sat mare în ținutul Akermanului. Seminarisții destinați preoției pot ține loc ca suplinitori, iar pentru celelate categorii de școli ies, fie din școlile așa zise „dvuclasnâi”, cu două clase, fie din școlile pregătitoare duhovnicești, fie din cei ce au întrerupt cursurile ghimnaziului (liceului), etc. La seminarul de *uciteli* din Bairamcia se învață mai multe studii, decât la noi în școlile normale. Se pune mare bază pe educația religioasă în toate școlile. În familia sa, ucitelul întrebuințează ca limbă de conversație cea rusească. Preotul și învățătorul trăesc în multe locuri în bune relațiuni, în multe locuri trăesc în rele relațiuni. Cauzele nu sunt cele de predominare ca la noi, ci alte jigniri cu caracter personal. Mulți învățători sunt indignați, că nu se pot întruni pentru a-și comunica unul altuia impresiile și durerile. Au avantajii materiale foarte bune; în sufletul lor însă mari nemulțumiri.

Nu doresc altceva decât libertate deplină de manifestare și gândire, *sub regimul rusc*. Sunt dintre ei — nu-i vorbă — și de cei cu păreri mai înaintate. Ca să vă faceți idee de dicționarul român al unui *ucitel* basarabean, — de cea mai curată origine moldovenească — dau o traducere din Istoria rusă a lui Luca Golovko — făcută pentru mine de un învățător cult: „Kând le lua femeile i fiicele pe care le înfunda în garemuri, da pe ficeri ai traduse în magomedanie și încomplectue di ianiceri”. E făcută cu multe greutăți, efortări și ajutoare ale dicționarilor ruso-franceze; dar a ieșit o moldovenească adorabilă. Ca totdeauna, când vorbește către poporul de jos, rusul spune despre nelegiuirile Turcului în țările creștine.

Dascălii bisericești.

„*Psalomșticul*” — căci unul singur e în fiecare sat — are mare trecere între săteni mai ales atunci, când e „adânc în cuvinte și în voroave”. În privința cunoștinței limbei moldovenești ei se pot despărți în două categorii: cei tineri, care știu prea puțin a cetii, ori a cântă moldovenește; cei bătrâni cărora le place mai mult să cânte moldovenește și sunt model de religiositate pentru popor (ca și mulți din preoți), prin toate actele lor externe. Dela biserici și din venitul epitrahilului ei iau a 4-a parte, ca și din pământ; deci dacă admitem 33 de desetine porțiunea cea mai mică de pământ stăpânită de cler într'un *plan*, 8 destine și $\frac{1}{4}$ revin *psalomșticului*. (O desetină are 60 prăjini de pământ).

Ca și preoții ei primesc recompense și distincțiuni pentru serviciul conștiincios și devotat bisericii și religiosității, astfel: pot depune examen pentru a fi hirotonisiți diaconi — căci, în Rusia — diaconii nu studiază în Seminaru. Li se mai dă la unii: medalie de argint, blagoslovenia Sinodului în o gramată cu litere de aur, medalia de aur pentru 50 de ani în serviciul bisericii — mare cât o monedă de aur de 100 lei: pe o parte e efigia împăratului cu inscripția „*Nicolai II samoderjeț Vserosiiski*” ¹⁾, iar pe cealaltă e o cunună de lauri și în mijloc cuvintele: „*Za userdie*”, pentru râvnă, devotament. Am avut ocazia să asist la predarea de către *blagocinul cercului* a unei astfel de medalii unui veteran al serviciului bisericesc. A fost emoționant pentru el. L'au felicitat cei de față; iar el — după ce se închină mai întâiu lui Dumnezeu — mulțumii episcopului, Împăratului, apoi *blagocinului* și preotului de loc. Cântă pe moldovenește așa precum a „predanisit” dela alții, un: „*Vrednică ești cu adevărat*”. I se mai adusesese și dreptul de a purta stiharul la orice slujbă, privilegiu ce de altfel se acordă foarte

1) Nicolae II, singur stăpânitorul tuturor Rusiilor.

repede — și la mulți cântăreți bisericești. Toate aceste distincțiuni, ca și ale preoților se publică în revista „Tercovnai Viadomost”¹⁾ din Petersburg.

Mulți ar dori să cânte după melodia orientală în moldovenește; notele orientale în biserica rusă nu se întrebuintează.

O biserică.

O biserică de sat din Basarabia desigur că nu e una și aceeași. Sunt clădiri impunătoare, cum am văzut în construcție prin ținutul Orheiului și Bălților, etc. — adevărate monumente. Se găsesc încă — rar de tot — nobili, care-și sacrifică mare parte din averea lor pentru construirea de locașuri destinate slujbei dumnezeiești; nici preoții însă nu neglijează vatra credinței. Nu e mai puțin adevărat, că sunt și se construiesc și astăzi clădiri mai șubrede de lemn. Nimeni nu poate forța împrejurările; nimeni nu poate impune unui sat mic — de pildă — să-și construiască biserici de zeci și sute de mii de lei, pentru că se gândesc, că în timpul cât se vor aduna fondurile, unde se vor închină oamenii și ce se va face scânteia credinței din sufletele lor. Aceasta înseamnă a prețui într’adevăr fondul, în locul fastului șubred al formei. Pentru a vă face idee despre una din aceste biserici, apropiați-vă de ea și observați-o cu atenție, ca unul ce n’ați mai fost pe pământul stăpânitorului „tuturor Rusiilor”.

Multe din ele sunt împrejmuite fie cu zid de piatră, cărămidă, zaplaz de scânduri, gard de nuiele, etc. iar prin apropiere, sau chiar lipit de zid este o casă, în care fie că locuiește „*storojul*” bisericesc — un fel de paraclisier dela noi; fie că dascălul, fie că e goală, fie pentru ca să adăpostească noaptea pe „cel ce stă de caraulă la sfânta biserică pentru paza cruștelor (cu-țiilor) și a banilor depe lumânări”. Acesta are toacă²⁾

1) Inventarul bisericesc.

2) În Basarabia, ca și în toată Rusia, nu se toacă niciodată, ci numai se trag clopotele. În unele sate, sunt ca și prin orașe, oameni cari trag clopotele cu o adevărată măiestrie.

la dispoziție și o lovește din când în când în timpul nopții, ca să se știe că biserica e păzită. Pe acesta îl poate inspecta preotul, dascălul, starostele de biserică, cel de sat, etc.

Dacă ai ajuns dinaintea uși de intrare descoperi capul, și fii religios prin atitudinea și mișcările tale, căci ești în mijlocul unui popor „*pravoslavnic*”. Observă în partea dreaptă și vei vedea o frânghie atârnată până jos, pentru a se trage clopotul la ocaziuni, fără a mai fi nevoie ca să mai fie deschisă și ușa de intrare a bisericii. Multe din biserici au forma crucii; deasemenei au cupole în stil rusesc, gotic sau bizantin. După ce intri pe ușa principală — care la noi ar fi a pridvorului — la dreapta vei vedea o ușă, dinaintea ta altă ușă, în stânga scara pentru suit în clopotniță, în colț — în stânga — cristelnița pentru botez. Ușa din dreapta conduce în o mică „*comnățică*”, chilioară foarte mică în care se află un dulap cu toată arhiva bisericească — foarte bine ținută; un scaun și o masă rar când completează restul mobilierului. Ele slujesc preotului „*lui bătiușca*”, sau „*psalomșticului*” pentru a da „*cărți de metrice*”, „*hârtii de metrice*” pentru nunți, sau pentru a sluji la obținerea de moșteniri, judecăți pentru pământ, etc. De notat este, că cântărețul trebuie să ajute pe preot la arhivă, așa-l obligă dispozițiile sinodale și ale arhierelui locului, înțeleg pe Episcop. Cristelnița — sau baptisteriul — e mai totdeauna din aramă; sau din alt material. Primul lucru ce-ți atrage luarea aminte într’o biserică e catapețasma. Ca cei ce ne interesăm cu amănunțime de un locaș de rugăciune al fraților noștri basarabeni, trebuie să observăm dela ușă aceea ce-i mai deosebit decât la noi. În partea dreaptă, sau stângă — după cum locul e mai larg — e așezată un fel de catedră, mai des un dulap și o masă, sau un fel de birou cu saltare multe și un scaun. Dacă serviciul divin nu e început, greu te vei pricepe ce să fie asta; dacă însă va fi început, îți vei veni în minte, că acesta e depozitul de lumânări al bisericii, căci deasupra mesei sunt lu-

mânări albe și galbene așezate după preț și calitate. Lumânările acestea și discul sunt izvoare de mare venit pentru bisericile din Basarabia; ca și pentru cele din întreaga Rusie. Nimeni în Basarabia n'are voie a vinde lumânări pentru biserici, decât numai „Zavodul”, fabrica dependentă de consistoriu și condusă de preoți. Preoții și starostii de biserică trebuie să se aprovizioneze cu lumânări dela „skladul” — depozitul special de lumânări al *zavodului* din Kișinău. Acest depozit se află în apropiere, fie într'un târg, fie într'un sat la un preot, care primește anual până la 300 de ruble și mai mult pentru distribuire de lumânări. Preotul și starostele bisericesc din fiecare sat sunt datori să nu primească altă lumânare, decât din cele cumpărate din depozitul lor local — din biserică. Când se sfârșesc — și lucrul acesta mai nu se întâmplă — sau când sunt aproape de sfârșit, starostele de biserică ia „*Knișca*” — un fel de carnețel — dela preot și se duce la depozitul cel mai apropiat — cu bani gata —, pentru a se aproviziona cu lumânări. În biserică, la masa amintită, în timpul oricărei slujbe, stă starostele și vinde lumânări, cu preț îndoit de cum le-a cumpărat dela *sklad*. Jumătatea ce întrece e destinată a servi ca fond bisericii; din această sumă — pentru întregul an — blagocinul stabilește o cotă, care o va da biserica pentru diferite instituțiuni bisericești, care au scop fie cultural, fie filantropic. Sunt alte instituții cu caracter de ajutor mutual, pentru care contribuie, fie numai singur preotul, fie numai cântărețul. Banii de pe lumânări, starostele nu-i ține la el — n'are voie — ci-i pune în cutia mesei; încuietoarea e pecetluită și nu se poate deschide, decât când preotul și „*upolomoșnicii*” patru *împuterniciți* ai obștiei vin pentru a face „*răfuiala*”. Banii strânși cu discul, nu se pun la un loc cu cei ai lumânărilor, ci într'o „*crușcă*”, cutie aparte și aceia pecetluită cu ceară roșie. Ceeace rămâne la finele anului — 31 Decemvrie — e depus la banca populară a cercului respectiv — pentru biserică; iar recipisa, dimpreună cu banii „*blagocinului*” ori „*bla-*

hocinului” o duce starostele bisericesc la blagocin; el numai o vede, o înregistrează și o dă înapoi tot preotului spre păstrare.

Pronaosul nu e totdeauna despărțit de naos prin icoane mari — zise în strană — ci icoane de acestea în email și foarte frumos executate sunt lipite de pereți. Tot pe peretele pronaosului, fie deoparte, fie de alta, e încadrat în formă de tablou — cu sticlă — actul de sfințire al bisericii din partea Episcopului. Dând în naos — care e în forma crucii câteodată — iar sus are o cupolă înaltă, în partea dreaptă vei vedea strana pentru cântăreț, „*psalomștic*”. Străni pentru popor și cafas pentru cor nu există în Rusia, decât prea rar, cum nu există nici toacă în clopotniță, la orice ocaziuni trăgându-se numai clopotele.

Strana¹⁾ pentru cântăreț nu e ca la noi, ci mai în toate locurile e un fel de despărțitură de scânduri, cu ușa de intrare, cu masă lungă, lată și înclinată în forma pupitrelor dela școală; dedesubtul acestei mese sunt rafturi pentru cărțile bisericești. Pe această masă — lungă câteodată până la 2 metri — cântărețul își pune cărțile pentru serviciul bisericesc. Cântarea e foarte curioasă, după melodia rusească: mai mult o pronunțare repede a cuvintelor cu lungirea sfârșitului. Nici cântăreților nu le place melodia aceasta, necum popoului; căci un *psalomștic* îmi spunea: „cântarea asta a noastră nu-i bisericească; par'că mănăm niște boi. La dumneavoastră frumoasă-i cântarea bisericească”. În genere coruri sunt bune aproape în fiecare sat; cântăreții însă sunt foarte stângaci la cântare, deși au unii voci foarte bune.

Și în partea stângă este o strană la fel cu cea din dreapta; ea însă nu servește pentru cântăreț, ci fie pentru scrierea pomelniceleor — cârticele foarte interesante tipărite cu iconițe — sau pentru scrierea celor ce plătesc să li se puie vreo slujbă, un acatist al vreunui sfânt, sau al Maicii Domnului, sau pentru darea leturghiilor mai mici. Toți cei ce au dat sunt pomeniți

1) E cu fața către Catapeteasmă, așa că dascălul nu stă cu fața spre public, ca la noi, ci e obligat să aibă o atitudine mai bisericească.

la urma acatistului — care se face de preot, stând în picioare fie în mijlocul bisericii, fie dinaintea unei icoane, iar cei ce au plătit stau în genunchi și se roagă cu multă cucernicie. Tot în acea strănă sunt și icoanele ce se trimit dela dughiana eparhială — din Kișinău — prin blagocin.

Dinaintea stranei cântărețului, sau în partea stângă — dinaintea celeilalte strane (strana din stânga lipsește în multe biserici) e „*grobnița*”.

„*Grobnița*” sau Mormântul Domnului e un sicriu, o cutie mare fie de lemn aurit, fie chiar de argint, aur, ori alt metal, în care se păstrează în cursul anului Sf. Aer, sau Epitaful. Deasupra lipit de perete e Iisus crucificat, iar deoparte și de alta e Fecioara Maria și Maria Magdalena. Costul unei „*Grobnițe*” e dela 60 până la 2000 de ruble, iar al unui crucifix „*cruci pentru Golgota*” (crestă na Golgofia) e de 120—300 de ruble. Epitafurile (plaștanița) deasemenea sunt executate foarte artistic; prețul lor e între 25 și 600 de ruble. După comandă însă se execută cât de scumpe. Catapi-teasma — în genere — nu e așa de înaltă ca la noi, lipsind — din multe părți — proorocii și apostolii, ci numai două icoane împărătești deoparte și de alta a *ușii raiului* (dverele împărătești), apoi ușile altarului cu arhanghelii și în fine icoana hramului la dreapta și alt sfânt — de ordinar patronul întemeietorului — la stânga. Mai sus sunt câteva icoane mici din praznicile împărătești — episoade din viața lui Iisus — mai ales 6 (din 12 câte sunt) apoi mai sus — mare, în mijloc e Iisus pe tron, deoparte și de alta Apostolii Petru și Pavel (unul cu cheile, altul cu Evanghelia) și doi sau patru din proorocii mari. Deasupra fiecare din aceste icoane are crucea. Predomină prin mărime și înălțime cea a lui Iisus. Icoana Sf. Maramă lipsește mai totdeauna. Și iconostasele acestea se vând gata în întregime dela magazine speciale. Prețul variază între 724 și 2664 de ruble. De acestea se găsesc gata; după comandă și măsură se pot face cât de scumpe, din ori și ce metal prețios.

În privința dotării interne a bisericilor, a pre-

țului obiectelor bisericești, a frumuseții icoanelor și a execuției lor, nici o țară creștină nu poate fi comparată cu Rusia. Se găsesc apoi mulți, care iubesc „*po-doaba casei Domnului*”, adică donează multe lucruri scumpe pentru biserici, mai ales femeile.

Altarul¹⁾ are aceeași înfățișare ca și la noi. În mijloc e prestolul, la stânga masa pentru proscomidie (care e și zidită), la dreapta o despărțitură, sau un dulap pentru odăjdii, adică vestminte bisericești (ei le zic *veșmânturi*); se mai găsește și câte o sobă. Sfânta masă este zidită, de lemn, cărămidă, piatră, etc. și acoperită cu un acoperământ de un metal nobil: bronz argintat, argint cu email, aur cu email, etc. Pe acest acoperământ de metal, *metaliceskii*, sunt lucrate icoane ca Învierea, Cina de Taină, Nașterea Mântuitorului, Punerea în mormânt, sau și sfinți numai. Acoperământurile acestea de metal costă între 500 și 3000 de ruble și dacă n'ai observa bine și n'ai fi prevenit, ai putea crede că oriunde Sf. masă e de metal masiv, ceeace desigur se poate execută după comandă și costă cam scump. În genere Sf. masă e numai îmbrăcată în metal²⁾. Și la masa pentru proscomidie — în unele locuri — e așa. Se observă icoane ca jertfa lui Abraam; ori alte episoade din Noul Testament, ca Cina cea de Taină, Sf. Arhidiacon Ștefan, etc.

Preotul *proscomidește* foarte repede; pentru pomenit dă preferință aproape numai liturghiilor, ce se dau la altar, și care nu sunt mai mici de o rublă; cele mai mici se primesc la strana stângă de starostele de biserică, sau dascăl și după listă le scoate particele. Pe Sf. masă sunt: Sf. Antemis, Evanghelia, Chivote, Tricheriul pentru Sf. Paști: trei lumânări așezate în formă de triunghi, din față între două lumânări Învierea lui Iisus, aurită; în dos mai sus e o altă lumânare. Cu acest tricheriu umblă preotul în ziua de Paști,

1) Bisericile așa zise soboare în Rusia au 3—6 și chiar 12 altare, în care se oficiază serviciul divin la serbători mari.

2) Accentuez lucrul acesta de oarece cei grăbiți de pe la noi — trimiși să facă studii speciale, se hasardează ca afirmații gratuite.

când iese cu cădelnița prin biserică. Intr'un dulap, sau pe o fereastră — în altar — sunt iconițele ce se dau la botez pentru copii, cununițele și rugăciunile de iertăciune pentru morți (despre care voi vorbi la locul respectiv). Serviciul în biserici se face fie în limba moldovenească, fie în limba rusească. Lucrul acesta depinde atât de simpatia preotului respectiv pentru limba moldovenească, cât și de cunoștințele în această limbă, atât ale preotului, cât și ale cântărețului. Pe Sf. masă în altar am văzut la multe biserici câte 3 evanghelii în limba moldovenească. Evanghelia mai totdeauna se cetește în această limbă. Liturghia de ordinar se oficiază în moldovenește, acolo unde sunt dascăli, sau preoți bătrâni. Și dintre tineri oficiază astfel, însă nu totdeauna pentru dragostea limbei moldovenești, ci din trebuință, siliți de împrejurări, — adică de faptul că altfel ar rămâne bisericile goale. Ca amănunte în serviciu aș avea de amintit, că multe se eliminază de dascăl, fiind prea împovărat serviciul pentru unul singur. Vecernia se face complet.

Dimineața — când vine preotul — (biserica e plină de oameni) începe fie cu litia, fie cu cei 6 psalmi.

Cântărețul nu zice niciodată : „Prea Sfânta Născătoare de D-zeu”..., după zicerea preotului : „Pe prea Sfânta Curată”... La : „Veniți să ne închinăm”... poporul ingenunchează, ori de câteori s'ar zice. Cu sfintele daruri nu iese preotul, decât numai pe postamentul de dinaintea catapetesmei; după ce pomenește : „prea blagocestivul singur stăpânitorul Impăratul nostru Nicolai Alexandrovici”..., pomenește pe Episcopul Serafim¹⁾, acum Arhiepiscop (dela 16 Maiu 1912), însă cu toată titulatura : al Kișinăului și Hotinului. În biserică nu te lasă să pronunți Treime, binecuvintează, etc., ci numai rusismele : Troiță, blagoslovește, etc., căci așa „e drept să se zică”. Cântarea bisericească

din România e foarte bine apreciată de clerici, dar mai ales de popor; mulți cântăreți și preoți din Basarabia m'au întrebat dacă și-ar putea procura din România cântări pe note liniare, notele orientale nefiind cunoscute în Rusia, cum am amintit. Un alt element, care hotărăște mai totdeauna oficierea liturghiei în limba rusă e învățătorul, fie singur, fie cu corul; el știe foarte puțin moldovenește (cântarea bisericească o învață în seminarul învățătoresc) și corul nu cântă decât rusește. Sunt și dintre învățători oameni doritori de lumină și de adevăr și nu unul m'a întrebat, dacă s'ar putea găsi, ca să citească o istorie a moldovenilor (ei mai toți sunt moldoveni), însă critică, nu biografică, și nu românește, că „limba cea tare-i gre”, ci franțuzește, nemțește, sau chiar rusește.

Starostele de biserică.

Ales de către obștie și plătit de ea, ca să vândă lumânări și să umble cu discul „pentru sfânta biserică”, starostele acesta e dintre cei mai de treabă și mai cinștiți oameni din sat. El are față de preot, reprezentanții satului și organele de control ale bisericii — blagocinii și Episcopul — toată răspunderea pentru curățenia bisericii, păstrarea vestmintelor, icoanelor și mobilierului bisericesc, repararea bisericii prin năuntru și afară, a casei parohiale, etc. Pentru curățirea bisericii este așa zisul *storoj* (*storoj* rusește=păzitor). La curățire însă trebuie să stea starostele și să-l conducă, să puie mâna chiar el, acolo unde fie priceperea, fie puterile storogului n'ajung. Când starostele nu-și îndeplinește bine datoria în ceea ce privește curățenia și ținerea în bună stare a obiectelor sfinte, e raportat blagocinului, care-l dă afară, ori îl pedepsește. Când e acuzat, că ar fi mânuit cu rea credință fondul lumânărilor și al discului, adică : ce trebuia să puie în tejghea, a pus în buzunar, sau de pe disc a mai pus și deoparte, nu în „Crușcă”, atunci se dă de știre la

1) Sinodul Bisericii ruse cu ord. Nr. 5267 din 22 Martie 1914 (prin obersecretarul P. Mudroliubov), face cunoscut, că pe ziua de 20 Martie 1914, Arhiepiscopul Serafim al Kișinăului și Hotinului, e mutat ca Arhiepiscop al Tverului și Kașinului; iar ca Arhiepiscop al Basarabiei e numit Platon, Arhiepiscopul Aleutelor și Americii, un ierarh foarte cult.

D-1 „Pristav”. Acesta vine, anchetează dimpreună cu blagocinul, sau *pomoșnicul*, blagocinului și starostele necinstit poate să ajungă și la „*Ostrov*”. Dacă însă își „poartă slujba și capu” bine 10—20—30 de ani, e „învolit”, adică scos la pensie și primește pe lângă leafă — prea mică — și un *mundir*, un fel de redingotă neagră, cusută pe margini cu panglică de fir alb, sau galben — după vechime — precum și medalia „*migdal*” de argint, ceva mai mică ca o monedă de 5 lei, sau de aur cu portretul împăratului și titulatura lui, iar pe verso cununa de lauri cu mențiunea: *za userdie*. Medalia și mundirul are voie să le puie în orice zi de sărbătoare; ei le pun cu preferință când se duc la biserică, ca să se vadă de toți, că „împăratu prețuește cinstea obrazului”.

Aceste distincțiuni pentru toți au mare valoare și mulți se luptă ca să se poarte cinstit, spre a căpăta: „un mundir și un migdal di la împăratul”, să se cunoască cu ceva folosit și cinstit din truda pentru obște.

Școala și Învățătorul.

Prin unele locuri unde sunt școli gramate (din anul 1912 pe cale de desființare), ori bisericești (cari încă funcționează), școlile sunt instalate în clădiri mici, fie proprii, fie închiriate.

Școlile satești — botezate ministeriale, — sunt — multe din ele — adevărate palate. Cele bisericești, reduse ca local, cu un personal învățătoresc foarte mărginit ca cultură, sunt foarte răspândite prin regiunile moldovenești. Să ne ocupăm de mobilierul unei școli, fie de orice categorie ar fi. Dela ușă se vede catedra, sau o masă, plină cu caete, cărți și material școlar — (copilului i se dă totul gratuit în școala satească) — pe pereți de jurîmprejur sunt tablouri religioase, de științele naturale, etc., și apoi 30—40—50 de tablouri de istorie rusească.

Vei vedea acolo botezarea rușilor în Volga, vei

observa pe Sf. Vladimir cu aureolă, apoi pe Rurik, pe Ivan Groznicul „Grozni”, pe Petru „Velichii”, cel Mare, când lucrând la șantiere în Olanda, când muștrând pe fiul său, când primind pe ambasadori în șura lui — imens de lungă — dela Petersburg, etc., etc., În spre răsărit, aproape de icoană, deasupra mesei sau a catedrei, vei vedea portretele familiei imperiale foarte frumos executate. Vei mai vedea apoi în clasă — ori unde — „*sciotul*”, mașina de socotit, numită la noi mașina rusească, iar în Rusia, mașina *suedează*. Bănci, sau pupitre completează restul mobilierului școlii.

„Moldovenii n’au istorie”.

În una din aceste școli — privind la tablourile acestea tendențioase — am avut o convorbire interesantă cu „ucitelul”.

— Așa-i, zice el, că istoria împărăției *noastre*, rușești, îi frumoasă și ninunată? — Da, îi răspund eu, dar a noastră a Moldovenilor e mai frumoasă, pentru că e a noastră și vorbește de domnii noștri. — D’apoi cum se face treaba asta? Aveți și D-v., Românii, mai ales moldovenii își proști — istorie? Profesorul nostru pentru „*vsemirnâi istorii*”¹⁾ dela Seminarul de uciteli din Bairamcia, ni-a spus: Ce fel de nărod sunteți voi Moldovenii, că n’aveți istorie! Și nici că se cade să aveți istorie, pentru că sunteți urmași ai unor hoți aduși de Traian, craiul Râmului din temnițele dela Rim”. Pentru a mă convinge mi-a adus două cursuri de Istoria Universală în limba rusă²⁾, în care a răsfoit mult și deabiă a găsit amintit un Moruzi — nume scump diplomației rușești. Am stat și am reflectat puțin cu durere asupra acestor insinuări mincinoase, aruncate asupra unui neam întreg (cu tendința de a ucide interesul

1) Istorie Universală.

2) De Alexandru Tracevski și Karamzin.

pentru acel neam) și m'am gândit, că odată vrednicul Ureche, a apărut neamul său de niște astfel de „basne, scornituri și bârfeli”.

Am prins deci curaj și am început a-i demonstra domnului ucitel, că istoria trebuie scrisă „sine ira et studio” după vorba lui Tit Liviu, nu ștearsă cu ură și falsificată din interes și iubire de ignoranță. Apoi în mod elementar, intuitiv (interlocutorul meu era cult, știa franțuzește și nemțește) i-am arătat, că e imposibil ca un popor să n'aibă istorie, că istorie are un copil, o familie, un sat, un oraș, un uezd (județ), dar mai ales o națiune întreagă? „Și apoi un ținut întreg de 400.000 km. p. se poate oare popula, D-le ucitel, numai cu hoți; fie acei hoți, chiar din întreg imperiul roman?” I-am amintit de istoricii ce dovedesc, cum că aici s'au adus coloniști din alte părți și de altă specie, nu din temnițe. El a ascultat cu multă atenție, a reflectat mult asupra citatului din Eutropius: „ex tot orbe romano”, m'a tot întrebat asupra tuturor cuvintelor ce nu le înțelegea și la urmă mi-a spus: „La noi nu se poate de știut mai mult dinspre partea asta. Intreabă D-ta pe ori cine. Și nici nu se poate alta să știu, dacă așa am învățat în școală și pe deoparte n'am avut de unde ceti istorie de asta. Da cum văd eu îi *interesnâi* (interesantă) și istoria moldovenească, dacă spui că Românii și cu Moldovenii is una”. Pe lângă alte împrejurări ce au contribuit la înstrăinarea unor astfel de elemente e și căsătoria cu fete culte de altă limbă: polonă, rusă, malorusă, gagauță, bulgară, etc.

Doresc — cum am amintit — o istorie critică, nu biografică, a Românilor, în o limbă cultă europeană. Pentru perpetuarea națiunii românești în viitor, aceste elemente înstrăinate, care au tovarășe de viață de altă limbă, sunt ca și pierdute. Citească oricine conferința admirabilă a lui Hașdeu în această privință¹⁾. Dacă o naționalitate se poate menține undeva curată,

1) B. P. Hașdeu, O nevestă româncă, București, 1903.

apoi numai acolo se menține, unde mama are limba curată, ține la datine și obiceiuri; unde în viața de familie nu sună muzica altui sânge. Dintre învățători de aceștia nu e mai puțin adevărat, că am întâlnit mulți, care au simț pentru neamul lor, simț însă adormit. Imi povestea câte unul impresia ce i-a făcut o cântare românească, sau o piesă, cântată, sau jucată în Kișinău, ori în altă parte și-mi spunea:

„Așa di nemernici și proști cum suntem noi, când auzem o cântare moldovinească par'că ni sare inima din loc, că dor îi sânge, frate, nu apă”. Mulți ar dori să vie să viziteze România, sau alte țări străine; le trebuie însă învoire dela inspectorul școlar, dela *pristav*, apoi să aștepte telegrafic răspunsuri din toate guberniile mai apropiate, dacă nu-i amestecat în ceva revoluționar și apoi și atunci „dacă-ți dă drumu”. Cu o îndrumare culturală cuminte, s'ar putea deșteptă conștiința de neam și la aceștia ce trăesc într'o beznă de nepătruns.

Tablourile religioase din școli servesc la facerea lecțiunilor de religie (urokuri), pe care preotul le ține fie zilnic, fie mai rar; cele de istorie sunt puse cu tendința de a lucra asupra spiritului oricărui vizitator și în special asupra copiilor, arătându-le majestatea națiunii stăpânitoare; cele de științele naturale servesc pentru un anumit obiect, care se va vedea când voiu vorbi de obiectele de studiu.

Despre cultura învățătorilor dela celelalte categorii de școli nu pot vorbi, până nu voiu lămuri întrebarea ce urmează.

Școlile populare și organizarea lor. Cultura învățătorilor.

1. „*Narodnii scholi*” sunt numite în genere școlile populare, fie că-s ministeriale (ministerskii), fie bisericești (țerkovnâi), fie ale zemstvouului (zemskii), fie gramate, etc.

Voiu începe cu școlile numite *hramate*, sau *gramate*, deși sunt pe cale de a se desființa. Mulți români basarabeni și-au primit „cultura”, lumina dela ele, deci trebuie să le cunoaștem. Numele acestor școli îl găsim în Ist. Pedagogiei la Americani, imitate după Europeni, desigur după englezi. Coloniile dela 1619 din America, sunt înzestrate între altele cu școli de gramatică.

La școlile gramate din Basarabia, cursul durează doi ani și are două „otdelenii”, despărțituri, grupe, nu clase.

În aceste școli copiii învață numai a ceti și a scrie. Învățătorul îi poate ține, până când scopul școalei e atins; se satură și el dela o vreme de bătut apa în piuă și-și face slujba, ca să treacă ziua, să vie noaptea și cu ea „jalovania” leafa. Întreținute de zemstvo, biserică, sau obștie.

2. Școlile *bisericești* (țerkovnâi), al căror curs regulat durează trei ani, au 3 *otdelenii* (grupe, categorii de elevi).

3. La școlile *ministeriale* cursul e de patru ani și au patru *otdelenii*. Doi ani e cursul pregătitor: cu *otdeleniile* I-a și a II-a; ceilalți doi ani, cu *otdeleniile* a III-a și a IV-a, formează clasa I. Școlile acestea pentru că au o singură clasă — (cu două săli) — se numesc și *odnoclasnâi* ¹⁾.

4. *Dvuclasnâi* (cu două clase), sau *srednâi* se numesc școlile ce funcționează prin târgușoare, sau sate și localități mai însemnate. Cursul lor durează 6 ani, au 6 *otdelenii*, sau categorii de elevi. Doi ani e cursul pregătitor, doi ani durează clasa I, și alți doi ani clasa a II-a. Deaceia se numesc „*dvuclasnâi*”, adică cu „două clasuri”. Dacă vreun elev vrea să se transfere dela o școală gramată, bisericească, sau ministerială la una „*dvuclasnâi*”, trebuie să intre în *otdelenia* ce urmează la rând. Din școlile „*dvuclasnâi*” ies învățători pentru școlile gramate și bisericești. Își poate oricine închipui ce cult poate fi un astfel de element

1) Pronunțarea curat rusiască e *odnoclasnoe ucilișce*; eu dau aici pronunția țăranilor moldoveni; viața lor mă interesează.

cu o școală primară de 6 ani și care trebuie să conducă o școală primară cu doi sau trei ani. Învățătorii pen-școlile ministeriale ies din Seminarul de uciteli din Bairamcia, singurul pentru toată Basarabia. Cine vrea să intre în „ghimnazie” (liceu), dacă are școala ministerială trebuie să facă un curs pregătitor de un an, dacă are „*dvuclasnâi*”, intră deadreptul. Cursul liceal în Rusia e de 9 ani, cel Seminarial e de 10 ani. Pentru școlile ministeriale mai servesc ca învățători și absolvenți ai diferitelor cursuri speciale: Seminarul, Institute, etc.

Limba de predare.

Limba de predare în toate școlile Basarabiei, fără îndoială că e cea rusă, pentru că Rusia stăpânește, Rusia cultivă și stăpânirea rusească e atât de brutală în indolența sa și cultura rusiască e atât de tendențioasă și năbușitoare, încât nimic nu poate răsufli; sub altă stăpânire măcar spiritul de inițiativă s’ar desvoltă ¹⁾.

Mi-a fost dat să asist la multe lecțiuni ținute în școli copiilor de moldoveni basarabeni, de învățători cu un capital lexic moldovenesc foarte redus și nu puțină și mică mi-a fost durerea constatând această tortură a unor ființi plâpânde, această mutilare a unei limbi al căruia drept la viață, stăpânitorii nu vreau să-l recunoască.

Când vrei să rupi deodată legătura dintre lumea ta copilărească de acasă și cea în care ai intrat, nu este posibil să nu se facă un mare gol în sufletul său. Simți o desorientare, o perplexitate și nu te pricepi ce să spui și ce să gândești de acest musafir nepoftit al vieții tale sufletești. Părinților le pare bine, când copiii

1) Vina e și a noastră; căci n’avem decât să reflectăm asupra progreselor culturale făcute de Poloni și de Germani în Rusia, pentru ca să ne încredințăm că cu ceva restricțiuni, cultura în limba națională e posibilă și în Rusia. Noi ne-am mulțumit să ne hrănim numai cu știri ușoare din presa străină și cu tendinți de ponegrire a Rusiei, iar de frații noștri nu ne-am interesat, socotindu-i pierduți.

învață, văd că limba rusească „îi mai întrebată, decât cei moldovenească; cu ruseasca ti duci și în fundu pământului, da cu moldoveneasca în satu tău și atâtea prăjini, câte poți măsura cu nasu”. Ei zic că „pentru trăit în lume mai ușor și mai curat e de mare folos limba rusască: la muscali ești om cu cap, la o slujbă (nacealnicie), ești primit, da cu moldovineasca tot *bolvan baran* rămâi. Dacă mântue copchilu dvuclasnâi, pot să ajungă macar uciți (învățători), zborcici (banari, cei ce strâng carboave pentru dări), la poștă, telegraf, la poizd (tren); îți poate vorbi cu orice om din lume, poate cunoaște „ce-i bine și ce-i rău”. E de prisos să spun, că mult se minunează moldovenii noștri de peste Prut, când aud că cineva dintre cei cu carte — nu știe rusește și-ți spun verde: „ce fel de carte știi D-ta, dacă nu știi rusește? Unde se poate țară pe lume, unde ă nu se învețe rusește?”

Moldovenește și Românește.

Cei cari au idee că există pe lume o țară cu numele România, apoi știu că acolo trebuie să se vorbească o limbă, care nu poate fi, decât românească. „Doamne gre trebuie să cie limba ceia di la dumneavoastră, de nu se învață pe la noi prin școli și academii, că doar rusucuminte, el ferește pe creștini de greutate”. Mai auzi pe câte unul când te constată că vorbești aproape de dâșii: „Se vede că nici capu D-tale, cât îi de sănătos n'o dovedit să poți învăța ghine românește, că auzim că tare-i greu”. O idee precisă iarăși nu au; unii cred că Moldova de peste Prut, e ca și a lor, că „Moldovenii cei de peste Prut” sunt „tot de un neam cu dâșii, is frați numa nu pot da mâna de Prut”.

Abecedarul și obiectele din școala primară.

După ce ne-am lămurit asupra sensului în care ei întrebuințează cuvintele moldovan și român, să trecem acum la obiectele de studiu într-o școală basara-

beană. Sunt importante toate obiectele acestea, însă evident că nici unul nu lasă o impresie atât de dureroasă și torturătoare asupra copilului, ca prima carte ce i se pune în mână: Abecedarul, numit rusește *Bucvar*: Bucheriu.

Alte obiecte mai sunt: 2) *Zacon Bojii*, Poruncile lui Dumnezeu, cuprinde mai multe părți și e obiectul de *uroc* (lecție) al Preotului. 3) *Ruskii iazic*, limba rusească. 4) *Aritmetica*; 5) *Cistopisanie* (caligrafia); 6) *Peania*, adică Cântarea sau Muzica și Gimnastica. Lipsește istoria, însă fiecare *oteldenie* are sub numele de *Ruscoe Slovo*, cartea de cetire în care sunt tratate cu deamănuntul toate figurile, care pentru „pravoslavia” și patria rusească înseamnă ceva. O altă carte numită *Mir Bojii* (Lumea lui D-zeu), sau cu alt titlu *Mirovedenie* (Vederea lumii) tratează intuitiv și foarte pe scurt științele naturale: toată zoologia, botanica, mineralogia, etc. Mașini de socotit sunt foarte perfecționate, căci nu degeaba suntem în Rusia. Mașina aceasta foarte practică e întrebuințată nu numai în dughenile de sat cele mai sărăcicioase, ci și la băncile și instituțiile financiare cele mai repute. I-am văzut și pe preoți slujindu-se de astfel de mașini și recunosc că ușurează mult socotitul.

Abecedarul pe care-l învață moldovenii din Basarabia e opera lui L. Gregoreev și are următorul titlu: *Ruscoe Slovo* (Limba rusească). *Manual pentru învățarea limbei rusești la acele școli la care urmează copii ce nu știu a vorbi rusește. Partea I. Abecedarul. Ediția a 19-a. Aprobă de consiliul de miniștri. Prețul 20 copeici. Tipărit la Riga în 1909. Editura K. G. Zihman, str. Teatrului, No. 9.*

Metodul întrebuințat e cel intuitiv. După exerciții pregătitoare de scris, predă intuitiv literile asemănându-le cu ceva cunoscut. Pe *o* îl aseamănă cu gaura dela o peniță, pe *a* cu poziția ce ar avea-o degetul cel mare și arătătorul, palma fiind deschisă în sus și celelalte trei degete fiind închise; pe *u* cu lamele ochelarilor; pe *c* cu un nas, pe *t* cu picioarele unei

2. *Zacon Bojii*, Poruncile lui Dumnezeu, e obiectul predat de preot în toate *otdeleniile* școlilor. Prima cârtică e cartea rugăciunilor de obște, pe care „trebuie să li învețe școlerii ca apa”. Vine apoi explicarea „Tatălui nostru” și a Simbolului credinței, Cele 10 porunci, istoria Vechiului și Noului Testament, Explicarea serviciului divin, a vesmintelor preoțești și în fine explicarea evangheliilor, pe care o fac după evangheliile foarte mari, scrise în limba rusă și în vechea slavonă — în care limbă se oficiază serviciul divin în Rusia toată și deci și în Basarabia — așa că ei deodată învață două dialecte slavice. Nici preotul nu poate întrebuința altă limbă, decât cea rusească; nu-i vorbă că vorbește și moldovenește la predare, dar ce-i folosește copilului, dacă el trebuie să știe și să memorizeze totul, chiar papagalicește în rusește. (Astfel știe toată viața, fără să le înțeleagă, rugăciunile). Din Geografie în școalele primare se învață foarte puține noțiuni, mai ales despre Rusia și prea puține despre Basarabia. Hărți foarte amănunțite ale Basarabiei — cu toate satele — sunt în toate școlile.

În convorbirile avute cu învățători fie moldoveni, fie ruși, maloruși, poloni, etc., toți m'au asigurat că copiii moldovenilor știu mai bine limba rusească, aproa-

Acestea sunt obiectele de studiu într'o școală mi-

и воемъ посмотрѣть Сергеева
на върстѣхъ малолѣтствъ.
Кто? спросилъ меня отецъ.
Разумѣется я отвѣтилъ что
оно кому и мы поехали.
Еще кудажи замечали мы
мужай муда, похажей на
топато многихъ много,
моторой въ сарѣ загнувшись,
муромовъ и пестейныхъ чашахъ.
Нагулявъ въ оной грудой мочахъ.

Sus e iscălitura copilului : Burdea Nicolae.

nisterială din Basarabia. Bine înțeles, că în școlile gramate și în cele bisericești obiectele sunt mult mai reduse; iar în „dvuclasnâi” sunt mai multe obiecte și puțin mai larg tratate. Caetul se cheamă rusește *Tetrad*, moldovenizat „chetrad”.

Crășma sau monopolul.

O clădire fie închiriată, fie proprie a celui ce vinde, totdeauna cu ușa închisă, având numai la un geam o singură deschizătură, prin care se dau paralele „capeicele”, se iea șipul cu rachiu, pe care îl sgudue, ori îl „hulburește” de câteva ori, îl lovește de palmă și-i sare pluta. Moldovanul, ca bun și priceput gospodar, are mai totdeauna la sine câte un „stăcănel”, păhăruț „că-i mai îndemână de băut, deși ți s’ar părea că faci bătături la buze”¹⁾. Rar când nu vei vedea oameni dinaintea acestei clădiri, ce are scris pe firmă: „Kazenoe Vino”, „băutură împărătească”. S’a observat foarte bine la congresele antialcoolice mondiale, că monopolul introduce beția în familie, căci deși cel ce vinde n’are interes să vândă cât mai mult, el în schimbul a câteva copeici, îi face clientului trecerea de a-i da, cât mai multe șipuri, (fie că ar cere *gânsaci* — șipuri de două oci —, fie că ar cere *criște*, șipuri foarte mititele).

Am văzut cum țăranii duc în ulcioare, sau chiar și în sticle ale monopolului, rachiu în cantități foarte mari acasă. Erau înainte, cum sunt și la noi acuma, sate unde femeia nu bea rachiu, pentru că nu mergea la crăsmă. Acum însă, când îi aduce rachiu sub nas și are dinainte atâta amar de ispită, cum poate să reziste oare? Nu pot rezista nici copiii, dar tocmai femeia; și deci iată beția introdusă în familie, prin mijlocirea așa socotitului monopol salvator. Cel ce vinde la crăsmă — numită de moldoveni și „manapoli”, sau și monopol — se cheamă „sădelcic” de e bărbat, „sădelcică” de e femeie; are câte o rublă pe zi, casă, lemne și luminat. Sticlele sunt așezate frumos în rafturi și, unul din acești *sedelcici*, ce m-a poftit înăuntru în mod excepțional pe ușa crășmei — închisă totdeauna — ca să văd „*rasporojenia*” dinăuntru, a făcut o observație — profesională — în privința băuturii Moldovenilor și a Rușilor. Se plângă adică, că Rușii nu cumpără rachiu pentru Paști, dar beau vârtos la Crăciun; Moldovenii din contră. Își explică spiritualul și

filozoful cârciumar — căci ei ori unde sunt mari filosofi, așa se cred — că Rușii la paști nu mai au ce bea. Observația are în ea mult adevăr. Am văzut și pe Ruși și pe Moldoveni bând rachiu; asigurat pe oricine că la întrecere de băut rachiu, pe rus nu-l întrece nimeni. Păhărele mici pentru rachiu nu se pomenesc la ei; în *tractire* (crășme cu mâncare, locanți) i-am văzut bând cu pahare ca cele de vin, ba chiar și ca cele de apă.

Moldovenii rar numesc rachiu *votcă*, ci numai rușii îl botează astfel; iar ei tot rachiu și holercă îi zic. Au și un sat în Basarabia cu numele de *Holercani*. Când e aproape să se sfârșească șipurile din monopol, sedelcicul are grija de a tocmi căruța, ca să se ducă la depozitul central al orașului capitală de județ (ueznaî gorod) și trebuie să aducă numai decăt. Transportul e în contul „*haznalei*”, a „*împărăției*”. Acest chirigiu are voie a vinde rachiu pe drum; cu condiția însă să aducă la monopol sticlele și paralele; sau de lipsesc sticlele, costul lor.

Pe fiecare sticlă e scris costul lichidului și al sticlei. Sunt sticle de 7 copeici, de 23 de copeici, de 40 de copeici, numită sorocovcă (sorok=40), apoi sus amintitul *gânsac*, poreclit de moldoveni astfel — de 2 oci de rachiu, etc. Moldovenii, ca buni creștini, și-au făcut datoria de au botezat, au fost nașii tuturor sticlelor de orice mărime, ca să le cunoască și să nu le confunde la nevoie, tocmai ca pe finii lor. O băutură foarte întrebuițată în Basarabia e *cvasul*, pe care mulți și-l prepară în casă.

Botezul.

Copilul la naștere e întâmpinat cu acelaș ceremonial ca și la noi. De îndată ce s’a născut e muiat în apă rece, ca să fie rezistent la frig „să rădă de ger”, i se pune în mână un ban de argint, îl îmbodolește bine și apoi îl iea în brațe tatăl său, bunicul, sau moașa și se pune jos pe un sac cu făină: să aibă toate bună-

1) Nu toți beau în Rusia. Sunt în toate clasele oameni abștinenți.

tățile în lume. În alte părți i se mai pune și un băț, ori o sabie, ca să fie puternic și „voinic, să nu se teamă de nimic”. Prima grijă acum este, ca să se dea de știre ofițerului de stare civilă și acela e preotul. Dar el e și acela, ce va adresa rugăciuni către Dumnezeu pentru noul născut și pentru mama sa. El e omul lui Dumnezeu, deci lui trebuie să-i ducă cele dintâiu pri-noase, pentru ca Dumnezeu să-și aducă aminte de noul născut și să-l primească în rândul creștinilor. Astfel mi-au explicat mai toți țărani logica aducerii a doi colaci preotului la nașterea copilului. Mai dă o carboavă pentru înregistrarea în „cartea de metrice”, țărani zic pentru „mitrică” și apoi baba moașă vine pentru apă sfințită și mai dă „unu de 20 de copeici”.

Botezurile de ordin ar se fac Dumineca, nu are voie preotul a boteza Sâmbăta, pentru ca să nu se facă cumetrii și petreceri spre Duminică. Se înțelege prea bine că se fac în unele locuri excepțiuni.

Cu două-trei zile înainte de botez — care se face foarte repede după naștere — tatăl copilului înștiințează pe preot, când va fi botezul. Nume i se dă copilului, care-i „chică la carte”, ori în calendar, deaceea se explică, că în poporul cu limba moldovenească a Basarabiei sunt atâtea nume rusești.

Oamenii își prind câte 4—5—8—10—12 și mai mulți cumetri; acesta e obiceiul rusec; e avantajos pentru tatăl copilului și mai avantajos — de sigur — pentru preot.

Când vin nașii în biserică, cea dintâiu grijă a lor este să-și cumpere dela staroste lumânări — totdeauna foarte mici — la care leagă „cumașurile ce i-o lăsat inima să deie”. Preotul sau „psalomșticul” scrie într’un caiet simplu pe tatăl copilului, pe mamă, numele copilului, a unuia, sau a doi nași, starea socială a lor și a tatălui copilului (țaran, răzeș, ori mazil, dvorian), aceste toate pentru a fi trecuți în starea civilă despre care voiu vorbi. Preotul își aduce apoi *cutia pentru botez* (iaștic creastilnâi); iar storojul bisericesc apa necesară, pe care are grijă să o încălzească de e iarnă.

Cutia pentru botez — necunoscută poate multora dintre clericii noștri — e de mici dimensiuni, fie din lemn simplu, de cedru, palisandru, ori vre-un metal nobil. Pe capac are gravat „Botezul Mântuitorului”, iar înăuntru are așezate frumos în locuri anume și potrivite pe catifea: în fund foarfeci, la mijloc miruitor foarte frumos cu cruce și un altul mai mare pentru untdelemn, căci untdelemnul nu se mai toarnă — ca la noi — în baptisteriu, ci acest *untdelemn* se moaie în șipul cu untdelemn sfințit și se face trei cruci în apă cu el. Pe ambele margini cutia are locuri unde se țin două și-purele: unul cu Sf. mir, altul cu untdelemn sfințit; în mijloc — către margine — e cutiuța unde se ține împărtașania pentru copiii de botezat numai, căci pentru împărtașit pe cei din sat are o cutiuță foarte elegant lucrată în argint, sau aur cu email, înăuntru are un potiraș foarte mic, cu două lingurițe și o cutiuță foarte mică pentru Sf. Impărtașanie.

Cutia pentru botez costă între 2—9 ruble; iar cea pentru împărtașit bolnavii costă între 2—60. Preotul la împărtașit bolnavii în sat merge cu multă cucernicie; în unele locuri merge unul cu sfeșnicul înaintea preotului, care duce cutia la piept. Impunerea credinței prin actele exterioare să zicem noi. — Să venim acum la oficierea botezului. Preotul își pune epitrahilul în gât și începe a zice în rusește — pentru a scăpa mai repede — o rugăciune de lepădare; lepădarea de satana o întreabă moldovenește; împreunarea cu Hr. tot moldovenește. O zice atât de repede, pripit, încât rar când nașii mai înțeleg ce trebuie să zică și să răspundă; de ordin ar preotul întreabă și tot el răspunde. Crezul se zice o singură dată — moldovenește, sau și rusește. Pentru oficiul propriu zis al botezului nu mai binecuvintează. Apa o sfințește prin turnarea unei picături din aghiasma dela Iordan, iar în untdelemnul sfințit moaie *untdelemnul* și zice de trei ori, făcând semnul crucii în apă: „să luăm aminte, aliluia”.

Cufundă apoi copilul și-l botează în numele Sf. Treimi; îl primesc apoi în brațe, sau îl ridică toți nașii

de jos și-l țin roată jur împrejur, sau în prostire (cearșaf) ținând de margini. Le dă lumânările, cântă „Haină luminoasă” pe rusește, îl miruește, cântă : „Câți în Hr.” mergând împrejurul cristelniței; apostolul și Evanghelia — de multe ori moldovenește; ștergerea cu fașa și cu buretele, tunderea și gata botezul în 5 minute, sau și mai puțin. Mult m’am mirat și m’am indignat întâiu de practica aceasta. Am aflat și m’am și încredințat, că astfel se obișnuiește aproape peste tot, ba încă — pe unele locuri — și mai pe scurt ¹⁾. Fiecare naș îi dă preotului câte 80 de copeici (mai mult ceva de 2 lei); la unele biserici prin staroste, la altele direct preotului. Dascălului — precum din toate serviciile — i se dă a patra parte. Rachiul, sau vinul la botez — practică destul de tristă, nu lipsește nici de aici, cum nu lipsește în întreaga Rusie.

La scăldăciune, scăldătoare, scăldușcă, sau cumeetrie: închinăciuni și urări. „Să trăiți cinstiți cumătri mari, numele să vă fie mare și puterea tare; de unde ați cheltuit un ban, Dumnezeu să vă deie o mie”. „Ridicare ușurică să deie D-zeu lehuzei; noroc la toți, cumetre mic, până la cel mai de pe urmă cocon (ori mezin)”. Cumătrul mic e tatăl copilului. Și câte altele! În scăldătoarea copilului — cea după botez — se pune zahăr ori miere, să-i fie dulce viața; pâine, să fie bun ca pâinea; fulgi de pene, să fie ușor și isteț; bani de argint, să se scalde în „stare”, etc., etc. Sunt lucruri interesante, cari trebuiesc studiate; pentru literatură, capitalul lexic și comoara sufletească a poporului nostru ele sunt de o importanță de netăgăduit.

Numirile de botez și de familie.

Mai înainte de a ne interesa de numele adopate la botez de Moldoveni, sau de românismul numelor de familie, se cade să remarcăm un fapt caracteristic limbei și țarei rusești. Dacă vei avea ocaziunea să te întâlnești în Rusia cu un rus curat, sau cu un moldovan

1) Sunt și preoți care oficiază după rânduală completă. Mulți din ei m’au asigurat, că în biserica rusă este un curent pentru scurtarea ierurgilor.

trăit în mediul cultural rusec, nu vei mai auzi : D-ta și Domnule. Îți va critica foarte aspru și în mod grosolan acest obicei, de a te domni „ca pe Dumnezeu” și te va trata cu *tu* și *voi*. Nu vă spăimântați, Români, Moldovenii noștri n’au ajuns încă — vorbesc de pătura sănătoasă de jos din Basarabia — la această asimilare a impoliteții proprii numai națiunii și limbei rusești.

Când am trecut prima dată în Rusia și am intrat în o societate, întrebarea cea dintâiu ce mi-au pus-o, a fost cum mă cheamă din botez pe mine și pe tata.

— Na, am pățit-o, m’am gândit eu; aici nu-i de suguit : îmi ia un interogator, le fac de voie, de nevoie o mică biografie și mă trimit la Sibir, păstrând ca amintire numele meu și al tatei, poate numai în pomelnic. M’am înșelat însă. Toată societatea mă numia pe numele meu de botez ¹⁾, ca și cum ne-am fi cunoscut de când hău, dar pomenia și de tata, dar nu-i lăsa numele întreg, ci-i atârna o codiță : *vici*.

M’am mângâiat când am văzut că toți se tratau așa cu : Nicolai Petrovici, Ivan Demetrieveți, etc.; iar doamnele între ele, sau și bărbații adresându-se lor : Dunia Dimitrievna, Natașa Andrieva, Liuba Petrovna, etc., tot numele tatălui lor, de și erau măritate. Mi s’a explicat lucrul acesta și eu — pentru clarificare — voiu da lămuriri după Gramatica pentru limba rusă, publicată franțuzește de P. Fuchs la Frankfurt pe Main, în anul 1865. Iată ce zice el în această privință la pagina 70 : „Domnule, se traduce când te adresezi către cineva prin *sudar*, sau de vrea să fie mai politicos prin : *Gosudar moi*. Pluralul *gospoda* nu se pune decât înaintea numelor de familie, sau a titlurilor, de pildă : *Gospodin* (pronunță lat. : gaspadin, cum cuvântul *moldovan* rușii îl pronunță *Maldavan*), *porucic* : D-l locotenent. Am mai spus, că în vorbire se întrebuințează prea rar *sudar* și *gosudar moi*. Rușii întrebuințează în cazul acesta numele de botez, dimpreună

1) Observ și la noi acest obicei, în satele de ruteni romanizați ale ținutului Dorohoiu (ca Vlăsinești, de pildă). D. Furtună.

cu numele patronimic, de pildă : Paul, fiul lui Ioan e Pavel Ivanovici ; Leon, fiul lui Petre e Lev Petrovici”.

Iar la pagina 187 : „În viața de toate zilele se omit cuvintele *sin* (fiu) și *doci* (fiică), schimbând terminația în *vici* pentru fiu ; în *evna* pentru fiică. De pildă : Eugeniu, fiul lui Ignatie Riasanov se traduce Evghenie Ignatievici Riasanov ; Sofia, fiica lui Ignatie Riazanov, prin Sofia Ignatievici Riaznova, etc.

Numele titlurilor se derivă în același chip : Fiul Țarului, Țarevici ; Fiica Țarului, Țarevna ; fiul regelui, e Korolevici (corol=rege) ; fiica regelui, e Korolevna, etc.

Din politeță nu se numesc cunoștințele cu numele lor de familie, ci cu numele de botez, astfel că este posibil ca să cunoști ani întregi persoane, fără ca să le știi numele lor de familie”. Pe urmă deci m’am desmeticit : vroiau ca să arate față de mine superlativul politeții. Între Moldovenii culti lucrurile se petrec perfect după calapodul culturii și regulile sociale rusești ; în pătura de jos însă, — între țărani și răzeși — se păstrează datina apucată din străbuni : cumătre, cumătră, căpitane, bădiță, bade, lele, leliță, etc. E mai ales interesant — dacă nu ridicol — cât de repede parvin cei ridicați cumva din pătura de jos, când ajung fie cât de mici funcționari.

Dacă Ioan, fiul lui Dumitru Târîță a ajuns — după ce a isprăvit o școală „dvuclasnâi” (școală primară cu 6 ani) — învățător la o școală bisericească sau gramată, atunci el nu mai e Ioan Târîță, ci e Ivan sau Vania Demetrieiici Tarițoff, Spânul e Spânuloff, etc. Femeia — chiar măritată — în societatea rusă — e *Nadia Vasilievna* — dacă e Speranța fiica lui Vasile, etc.

Va interesa desigur să se știe ce nume de botez primesc moldovenii, iată : Alexie, pronunțat de moldoveni *Alexei*¹⁾, mai niciodată cu diminutivele rusești Aleșa, Lenia, sau Lenicica, ci cu cele moldovenești *Alexucă*, *Alexuță*, etc. ; Vasile, câteodată cu diminutivul rusec Vasia, obișnuit însă cu cele pur românești : Vasilică,

Vasiluță, sau pe jumătate : Vasișor, Văsuță, etc. ; Ananii e Nani, Nănuța, Nanișor, Nănică, etc. ; Ion e Ionică, Ionel, Ioniță, Ionaș ; Ivan e Vania, Ivănuță, Vănuță, Vanișor, Vanilică, etc. ; Nicolai e Neculuță, Nicolăeș, Nicolaiță, Nicolăel ; sau și dim. rusec : Colia, Colicica, etc., sau rădăcina rusă, cu suf. diminutiv românesc : Colișor, Colăel, etc. ; Gheorghe e Jurka, Jorjik ; apoi Gheorghită, Gheorghieș, Gheorghinuță, Ghiță ; Serghie e Sârghi, prea rar întrebuințat. Pavel e Pavlușa (diminutiv rusec) ; sau Păvălucă, Păvăluță, etc. ; Petru e Petruță, Petrică, Petrișor, sau dim. rusești Petia, Petiță, Petișor, etc. Olga e Oliga, Olinca, Olea, Olița, Olicica, etc. ; Vera (Credința) e Verinca, Vericica, Veruța, etc. ; Nadejda (Speranța) e Nadia, Nadița, Nadișoara, Naghia, Naghița, etc. ; Liuba (Dragostea) e Liubuța, Liubița, Liubișoara sau și Liughița, Liughișoara, etc.

Cele trei virtuți creștine, tocmai ca la Greci. Sunt sfinte mucenice : Sofia (Înțelepciunea) a avut trei fiice : Credința (Pistis, Veria) ; Speranța (Nadejda, Elpis) și Dragostea sau Iubirea (Agapia, Liuba). Se mai întrebuințează încă : Anisia, Elena, Prascovia (Parascheva), Grigore, Agripina, Andrei, Anastasia, Sofia (Sonia), Maria (Mașa), Caterina (Catia), etc., etc. La botez în schimbul a 5 copeici copilul primește icoana sfântului al cărui nume îl va purta. Pe verso e tipărită viața sfântului, sau a sfintei ce reprezintă ; iar jos e o atestație tipărită a datei botezului, care numai se completează și se iscălește de preot.

La orice oficiu religios preotul iscălește în registrul de stare civilă dimpreună cu dascălulul.

Numele de familie la țărani sunt adevărat românești și nu numai la țărani, ci și la preoți, învățători etc.

Iată nume de familii basarabene : Cheltuială, Buzilă, Gărdescu, Hobjilă, Ciacâr, Românică, Nour, Ciolanu, Ciobanu, Romănescu, Untul, Bunescul, Timuș, Moroșanu, Tropoțel, Hâncu, Popușoi, Pogor, Măță, Tărăță, Făină, Tudose, Lupașcu, Gavrilan, Găină, etc. Remarcabil este articularea numelor proprii — ca și

1) Și în ținuturile Dorohoi și Botoșani se pronunță între țărani : *Alexăi Bojă*, pentru Alexe, omul lui Dumnezeu, D. Furtună.

în celelalte provincii românești — mai ales Bucovina — și aceasta mai ales la moldovenii mai culti.

Nu este mai puțin adevărat, că mulți sunt, care la câte un pronume adevărat românesc, au adăugat un *of*, *ici*, *an*, *în*, etc., rusesc, pentru a face Untulof din Untul, Jugan, din Giug, etc.

Pe nobili nici nu mă mai încerc să-i numesc; sunt însă și între ei inimi, ce nu-s înstrăinate cu totul. Dovada cea mai evidentă: timpul de față n'a născut încă în nici într-o provincie românească un Mecenat ca Stroescu. Basarabia are cinstea aceasta aleasă. Și nici măcar un imitator cât de sarbăd dintre plutocrații regatului.

Nunta.

Nu voesc a descrie în întregime nunta — căci ar trebui mult timp de studii speciale și un volum n'ar ajunge — ci a arăta numai în termeni generali, cum țin Basarabienii la datinele străbune. Cununia religioasă și toate celelalte lucrări pregătitoare ce-s făcute de preot, sunt lucruri secundare față cu ceremonia propriu zisă a nunții. Religios se cunună tocmai ca și la noi — numai, că grație limbei rusești neînțeleasă de popor, preotul oficiază în această limbă și scurtează multe — deaceea, poate, nici țăranii nu prea dau atenție serviciului religios al cununiei — ca și tuturor serviciilor oficiate în altă limbă, decât moldovenească. Cununiile au forma unei coroane regale, a unei mitre arhieresti și — la unii cari plătesc mai bine — li se țin de alți doi deasupra capului. Lumânările le țin nașii la spate.

Nașul nu plătește decât prea puțin preotului, de da 1—3 ruble; mai gras da mirele 10—15—20—25 ruble și chiar mai mult; iar mireasa 5 ruble pentru „mitrică”, sau actul de botez. M'am întâlnit cu niște nuntași într-o Duminecă. Se cununaseră de Vineri și acum mergeau în satul de unde luaseră mireasa (fără mireasă însă) cu tot alaiul de călăreți, vornicei și druște. Întreb pe unu unde se duc? N'aveau lumânări și ni-

mic ce să denote că merg la ceremonia religioasă. El îmi răspunde: „De cununat s'o cununat băeții, da obiceiurile din bătrâni trebuie să le pornim și să le ducem la bun sfârșit, cum am apucat”. Și acum să descriu — în trăsuri generale mersul unei nunți în Basarabia. Nunta se face în urma unei înțelegeri între părinții tinerilor și tinerii — între ei, prin mijlocirea *peșitorilor*, după ce un *staroste* a stăruit, a fost intermediar pe lângă vreuna din părți. În prima zi după înțelegere „după ce s'a făcut pe treabă”, mireasa croește cămeși pentru mire, soacră, socru, etc. Cu 4 zile înainte de nuntă *se pornesc sitele*¹⁾: două vere primare pun în o sită făină de grâu și o poartă — cernând deasupra unei coveți. Aceasta e cea dintâiu făină din care se va face „coptură” pentru nuntă. Obiceiul se cheamă *pornitu sitelor* și se află în multe părți, deși nu e general. Fetele ce pornesc sitele, trebuie să fie cu mare băgare de seamă, ca nu cumva să isbească, să pălească sitele de covată, că se smintește traiul cel bun: au să se bată viitorii soți. Ca plată li se da câte un *ciorap* (un gologan de două, sau 3 copeici). Nu se cunună religios niciodată în spre zi de post — de pildă Joia, Marția, Sâmbăta etc.; Miercuria, Vineria, Dumineca, Lunia da.

Principalul la care țin e obiceiul — sau mai corect obiceiurile — la nunți, ca și în orice ocazie. După ce s'au cununat religios — de pildă Vineri — mireasa se duce imediat la tatăl său, fie din acel sat, fie din sat străin; nu vine înapoi „fără împlinirea obiceiului din bătrâni”. Sâmbăta în spre seară, sau mai de vreme, după cum satul e mai mult, sau mai puțin depărtat, — se pornește mirele cu tot alaiul de călăreți, cu vornicei și *ploscari*, urmați de căruțe cu nuntași, spre satul miresii.

Fac diferite prinsori și întreceri interesante și originale. Ajunși la mireasă, după ce se îndeplinesc toate

1) Vezi acest obicei în „Descriptio Moldaviae”, de D. Cantemir, pag. 132: „dies cribrationis vulgo dicitur”, (poporal se numește ziua cernutului).

regulele „din bătrâni” — nu le-am studiat bine (sunt foarte frumoase și interesante) cu toții pornesc înapoi. La ceata de călăreți ai mirelui, se alătură cea a miresei. Fie din sat, fie când ajung la drumul din câmp deschis, încep întrecerea pentru *luatul ploștii*. Care ceată rămâne mai pe jos la alergat, predă plosca sa plină cetei adverse. Lupta aceasta e foarte interesantă: e *pentru pântecoasa și crăcănata*, cum e numită plosca în conăcăriile basarabene. Ceata ce pierde plosca și-a pierdut toată cinstea, *plosca* fiind steagul întregii adunări. În caz dacă ceata cu mirele a pierdut plosca, nu o pot căpăta, până nu vin socrii la masa mare, care e luni seara și se chiamă: *masa socrilor*. Urmează apoi toate cu ceremonial interesant și grav; nimic nu se schimbă, sau se lasă: masă mare, danț, brad, pahare dulci, închinare de plocane, glume, satire, închinarea paharelor — o întreagă literatură. Conăcării sunt ținute în deosebită cinste; sunt cunoscuți de toți, până și de copii și foarte lăudați. La legatul miresii, Marți dimineata, am asistat cu plăcere de multe ori. — Eră emoționant, când o femeie — rudă cu mireasa — îi cântă adevărul vieții ce o începe, iar muzicanții acompaniau (în surdină):

Plângi copchilă și suschină,
Că intri în casă streină,
Că te-or bate fără nilă,¹⁾
Și te-or muștra fără gină.
Și ți-or găsi toți pricină.
Că niluța dela mamă,
Ca un struguraș di poamă;
Da nila di la tătută
Ca nierea din străchinuță,
C'o mănânci cu lingura
Și nu ti poți sătura.
Da nila di la bărbat,
Ca frunza di măr uscat,
Că te pui să te umbrești,

Mai tare te dogorești!
Taci, puicuță, nu mai plângi,
Că la mătă 'cas te-i duci,
Când a faci plop' peri
Și răchita gișinele,
Și tănjala bureți verzi,
Atunci pi măt-ai s'o vezi.
— Copchilă din doi părinți,
La ci dracu' ti măriți?
Când iarai la maica fată,
De lucrai, de nu lucrai,
Tot draga mamii erai,
Da de-acu să faci, ce-i face,
Nimăruia nu-i mai place.

1) *n* = gn franțuzesc; Moldovenii mai ales pricep pronunțarea aceasta.

Hoi saracii olucei,
Cum se ducē la ghițăi
Și se'ntâlnē cu flăcăi!
Ghițelușii prin pârlaogi
Flăcăuășii nu-i da paci.
— Nănășică, Dumneata¹⁾,

Mă rog capu nu-mi leagă,
Cărările nu-mi scurta.
Sărmanile ghișoare.
Cum se trag la legătoare,
N'or mai vidē vânt și soare²⁾!

Câte una din azistente, sau azistenți, pentru a mai face ceva haz, joacă și strigă tot prin prejurul miresii, care „se usucă plângând”:

Tare-i ghine măritată,
Ca și-o găscă 'nchedicată.

— Du-te, fată, la ghiței.
— Baiu, baiu, mamă hăi,
Că ghiței 's în parloage,
Și flăcăii nu-mi dau pace.

Și câte altele care-ți recreează sufletul și te transportă departe în noaptea întunecată a vremurilor trecute și iubite.

Inmormântarea.

Ingropăciunea, înmormântarea, comândarea, nu ne interesează din punct de vedere al oficerii, dar voi arăta diferențele.

Ne interesează însă prin literatura, fie moștenită, fie improvizată pentru această ocaziune. Bună ziua nu se dă de te duci la mort, oglinda e acoperită, rudele toate despletite de sunt femei, bărbații în unele locuri umblă pe ori unde, chiar la târg, cu capul descoperit. Vorbesc de rudele apropiate: tată, mamă, frați, surori, etc. Preotul e înștiințat, *storojul* trage clopotele „*ca să audă neamurile de pe cea lume*”, că mai vine unul de ai lor. Putând dispune numai singur preotul, îl îngroapă când vrea el, cât de repede, chiar a doua zi și nimeni nu-i poate bănuî. Am văzut multe înmormântări în Basarabia. Timpul nu mi-a permis să culeg bocete.

La pornirea deacasă spre biserică — după *trisa-*

1) Intrebuințate aceleași forme ca în Moldova: Duñiata, ñiata, Duñitale, Dumneata, Dumitale, Dumisale, etc.

2) Fetele până se mărită umblă cu capul descoperit și împodobit. După măritare „adio sorocovă”, broboadă și șalincă bună trebuie!

ghion și veșnica pomenire — se dă preotului și dascălului câte un colac, se aduce un blid spre binecuvântare și apoi convoiul pornește. În multe părți am văzut ducând mortul pe sanie trasă de boi — chiar și vara — ca să nu se sdruncine, „să-i tihnească somnul ist lung”. Ușa după mort se închide, ca să nu mai moară altul. Pe drum se dau punți „la fiștecare stare cu evanghelia”; preotul și dascălul nu cântă altceva pe drum, decât numai: „Sfinte Dumnezeule”. Așa e „ucazu” dela „Consistorie”. Se poate. Dar eu cred pentru ușurință; ca să nu-și mai bată gura; căci am văzut și excepții, bineînțelese acolo, unde cântăreții și preoții știu a cânta bine. Preoților și cântăreților basarabeni, mult le plac cântările noastre bisericești și nu se pricep cum ar ajunge „să se poată învăța așa de cântat”.

Ei cer muzică orientală pe note apusene. Este la noi așa *Anastasimatar*? Știu că s’au făcut începuturi în Iași de *Muzicescu*, care pricepea ce-i trebuie Basarabiei, dar au rămas baltă toate planurile. În biserică se face prohodul; limba diferă după dispoziția, celor ce oficiază; știu că o scaldă repede: „că tot îi mort, de acu ori să-i cânti, ori să-i cetești, ori să-i plângi, de sculat nu se scoală”. În unele părți se dă preotului, când ajung cu mortul în poarta bisericii, un sac. Obiceiul nu e general.

În biserică cea dintâiu grijă a rudelor mortului e să ceară dela părintele „bătiuşca” cununița și rugăciunea de iertăciune. „Cununița” e cuvânt format de basarabeni pentru împrejurare: fâșie de hârtie ce se pune pe fruntea mortului, ajungând până la urechi, sau mai mult — după mărimea capului (exact are 42 centimetri în lung și 4½ în lat). E o bandă de hârtie lungă în formă dreptunghiulară, pe margine are un chenar simplu boit cu galben și e scris: „sveatii Boji (Sf. D-zeule), apoi icoana Maicii Domnului; „sveatii Kreapkii” (Sf. tare), icoana lui Iisus; „sveatii bezsmerdii” (Sf. fără de moarte); icoana Sf. Ioan Botezătorul și „pomilui nas” (milueștene pre noi). Prețul acestei bande e de două copeici și rostul ei e: „ca să fie ori când în gând fiecăruia de acești trei ajutători mari,

ca să se milostivească la județu din urmă”. Aceasta mi-a explicat-o un cântăreț de cei vechi. Obiceiul e vechiu. Rugăciunea de iertăciune, care se cetește de preot și se așează pe pieptul mortului — cum și cununița tot de preot se pune — are chenar negru de jurîmprejur, e de 48 centimetri în lungime și 33 în lățime și costă 6 copeici. E rugăciunea a doua de er-tăciune dintre cele ce se cetesc la noi la morți. Sunt tipărite în tipografia sinodală din Moscova, evident în rusește. Până la cimitir se cântă tot numai Sfinte Dmnezeule și la cimitir — la poarta căruia, sau și în colțuri e câte un crucifix — se fac aceleași rânduieli ca și la noi: pecetluirea groapei, stropirea cu paus, darea găinei peste groapă „grobnicerilor”, ce au făcut groapa, ca să-i ușureze D-zeu mortului păcatele, ca penele găinei.

Ocupațiunile țăranilor. Alte chestiuni interesante.

Principala ocupație a țăranilor basarabeni e agricultura, creșterea vitelor, pomătul sau „codrul”, viticultura, comerțul, apicultura etc. Pentru agricultură în majoritate și în comparație cu situația dela noi, au pământ îndeajuns. Iată după ziarul „*Bessarabskii Jizn*” (Vieța Basarabiei, colecț. 1908), pământul stăpânit de răzeși, țăranii nadelnici, adică împrumătăriți și de proprietari mari:

Tinuturile (Uezdurile)	Răzeșii	Nadelnicii	La un loc	Proprietarii mari	Total
Akerman	—	19.900	19.900	658.600	678.500
Bender	7.100	287.600	294.700	194.200	448.900
Bălți	33.500	160.900	194.400	251.300	445.700
Ismail	—	421.400	421.400	236.800	658.200
Orhei	85.200	75.200	160.400	165.500	325.900
Soroca	33.200	142.800	176.000	186.600	362.600
Hotin	2.900	160.200	163.100	160.800	323.900
Kișinău	127.000	62.500	189.500	121.300	310.800
Total (în desetine).	288.900	1.330.500	1.619.400	1.975.100	3.594.500
Total în (fălci) ...	216.675	997.875	1.214.550	1.481.325	2.695.875

Afară de pământurile ce sunt în stăpânirea preoților de mir — aproximativ între 50—60.000 fălci — și afară de suprafața latifundiilor ce sunt în stăpânirea diferitelor instituții de mână moartă, suprafața întregii Basarabii e de 2.695.875 fălci. Proprietatea mare e destul de bine reprezentată; dar nici cea mică nu stă tocmai jos.

Observați proporția: țăranii stăpânesc cu 266.775 de fălci mai puțin decât marii proprietari. Aceasta în 1908. Statisticile curente trebuie să ne arate lucruri mai favorabile țăranimei.

Numai puțini din proprietarii mari stau pe la moșiile lor, sau își pun câte o odraslă, „un băț”, pământul îl împart mai tot la țărani; angajamente nu există; rar unde se mai obișnuște cu zilele de lucru plătite însă bine; aceasta numai la câțiva care încă n’au deslegat sacul cu bani, sau căroră le mai place să stea în contact cu poporul. Proprietățile Basarabiei sunt inundate de „patrioți curați” ca Krupenski, Sinadino, Demionovici, Kataiazi, Leviski, Semigradov, Levandovski, Leonard, etc. Acest Leonard produce din viile sale, din ținutul Orheiului — „*Bessarabscoe vino*”, atât de lăudat, ca și tot vinul din Basarabia — în întreaga Rusie. Sunt sate ai căror locuitori n’au ieșit cu căruța pentru câștig nicăiri și la observația mea, că drumurile sunt rele în Rusia și că la noi sunt șosele așternute cu piatră, un țăran de aceștia locuitor al unui sat foarte bogat: cu vii, vite bune pentru negoț, pământuri excelente, mi-a spus: „Drept să-ți spun, frate, că nici nu prea este nevoie la noi, că ar fi drumurile rele, sau bune. Dacă eu am cu ce mă hrăni acasă și nevoia nu mă bate, ca să mă duc să aduc o carboavă plină de sânge și sudoare de peste 9 dealuri, mie nu-mi pasă de vreme și de drum. Când îi timp bun ieșim și noi la un *guleai*, pe la vreun iarmaroc, să mai vedem cum mai merge lumea. Trăim drept ca niște ghițăi nepriponiți”. Am constatat singur; faptele confirmau adevărul. Am văzut țărani ce țin 4—10 ori și mai multe perechi de boi, îi îngrașă și-i vând bine fiind centre de populație ca Odesa, Varșovia, Ka-

meniț-Podolsk, etc. O pereche de boi prea buni ajunge și 600 ruble; ba și mai mult. Arate-mi cineva la noi, în România, un sat unde să fie la 400 de locuitori 2—3—4 mii de boi. În Basarabia nu sunt rare astfel de sate. Boii și caii pentru vânzare îi hrănesc cu lucernă, trifoi („clever”), șișcă de paie de secară, zahara, etc. Prestația nu se face. Câteva dări cari se plătesc: 1) pe desetină (60 prăjini de pământ), 2) *Zemskii zbor*; 4) *volosnoi Zbor*, etc.

Cel ce le strânge se chiamă zborcic=banar. Mai sunt dările de obște, cari se hotărăsc în sfatul (shodul) satelor. „Cu totul Basarabia dă pe an haznalei împărătești 80 de milioane ruble¹⁾ pentru trebuințele obștești. Are mai mult de 1000 de vrăste drumuri de fier și șosele; peste o sută de spitaturi cu 1500 de paturi și cu o „oaste de doctori” de peste 1100; peste 100 de „șpițării” (apteci); cheltuindu-se pentru doctori și spitale suma de 1.500.000 ruble. Are 56 de școli mijlocii, gimnazii și școli profesionale (meșteșuguri), cu 785 de profesori și 11.025 școlari. Cheltuială 4.000.000 ruble pe an; 7000 de fabrici cu 9000 lucrători — curioasă proporție, ce mai fabrici or mai fi — cu fabricaturi de 12 milioane de ruble.

Pe an se produce peste 100.000.000 puduri de pâine felurită. Cu păpușoiu în 1909 a fost cea dintâiu dintre 90 de gubernii; cu grâu și secară printre cele dintâiu.

După numărul viilor și mulțimea vinurilor ce-l dă (vreo 18 milioane vedre anual), iar în vremea din urmă și după cât este de bun vinul, Basarabia are locul de frunte în Rusia, așisderea se poate spune și despre grădinării și livezi. Țărănimea în ce privește pământul, trăește mai bine, decât cea din cele mai multe gubernii. Pământul bun, prețul lui, roada și foloasele date de el și climatul binefăcător, toate aceste mulțumesc deplin pe locuitori, măcar că pământul nu este lucrat chiar cum se cuvine. Deaceea mutările din

1) Vezi: „O sută de ani” de Iașcov, pag. 58—61. Toate datele și textul ce urmează sunt luate din această carte.

gubernie ale țăranilor în parte sunt fără isbândă¹⁾, pentru că nu găsesc pe aiurea mai bune locuri, ca cele basarabene. Norodul blagocestiv din Basarabia, săvârșește foarte multe binefaceri, pentru cei nevoiași. În fiecare an se adună ca 2.500.000 ruble. Fondul agricol neatins pentru scopuri de binefacere este de 254.000 deseatine. De altă parte Rusia are în Basarabia, la graniță (hotarul) Imperiului:

1) Un norod foarte supus domnitorilor ruși, care în cele mai grele și mai neliniștite zile ale împărăției rusești, a știut a fi ascultător și supus orânduiei, legilor (zacoanelor) și credincios jurământului dat Unului lui Dumnezeu.

2) În neamul tânăr al Basarabenilor are un *material* foarte bun și sănătos pentru oștire, fiind lăudat de mai marii oștirilor.

3) În cei cari au învățat în școlile din Basarabia a căpătat pe *slugile cele mai credincioase*, împrăștiate prin toate locurile mării Rusii, cari au fel de fel de slujbe ale împărăției și obștești și care au dragoste către Domnitor și Rusia, cu cuget curat împlinind voia împărătească. . . . . *Să blagoslovească Domnul desvoltarea (creșterea) mai departe a scumpei noastre Basarabii, sub skiptrul domnitorilor rusești.* „Să trăiască fericită și să înflorească Rusia, să o păzească Domnul pre ea și pre Prea iubitul nostru monarh, pre Măria Sa împăratul Nicolai al II-lea”.

Volostea.

Rusește „volost” scris cu mutul ier la urmă, care nu se pronunță, dar moaie consuna de dinainte, e o asociație de sate — 20—30 — ,care își aleg demnitarii lor însărcinați cu aranjarea și împăcarea diferitelor pricini, judecarea lor am putea zice, dacă ni ar fi permis să batjocorim cuvântul acesta. Volostea își are reședința într'un sat, care vine la mijlocul cercului.

1) Țăranii basarabeni țin mult la pământul lor. Puțini au emigrat: în părțile de jos după reanexare, iar din celelalte părți, pe unele părți din cauza mizeriei, prin alte părți cei cu mintea ușoară, care s'au încrezut în poveștile cu aurul Siberiei.

Mai marele volostei, numit de ruși *volosnoi starșina*, de moldoveni *golova, volova, olova*, ori „căpătină”, „loapă” și „gola sta” (gol va sta), e un țăran știutor de carte, cu stare și priceput din unul din sate. De nu știe a bea, — când îl aleg delegații satelor — se învață: „giudecata la voloste o face rachiul și carboava”. Ii vine cam greu ziua întâiu de ședință, pe urmă „dacă nu poate duce capul și pântecile, mai duce și'n ulcior acasă”. Ajutorii săi, în număr de 3, tot țărani, se numesc *sudieci* (*sud*, rusește, e judecată), ori „zasiudateli”, ori moldovenizat „zasiudați”, adică „asudați, că nu asudă numai giudecând, da și bând la rachiu”. Toți țăranii sunt supuși judecății volostei; — sunt însă dintre *volosti* care judecă drept, căci sunt țărani așezați și drepti, care țin la jurământ. Ca grefier — care judecă de fapt procesele prin hotărârile ce le scrie (și — fie între noi vorba prin carboavele ce le primește), servește un absolvent al școalei primare-medii, așa zise „dvuclasnâi”; sau alt ipokimen. D-sa se numește *volosnoi pisar* (scriitorul volostei), sau numai *volosnoi*, soția lui e *cucoana volosnoiului*, iar el e *pani*=cuconu, sau *panecicu*=*cuconașu volosnoi*. E un mic autocrat în voloste și face avere. El ia parale dela ambele părți și hotărăște, pentru cel ce l'a plătit mai gras; încurcă lucrul, ori îi dă drumul mai sus la „zemskii nacealnic”, judecător din partea zemstvoului, licențiat în drept.

Apoi vine mai sus *siezdul*, consiliul, sau tribunalul cu „mirovoy posrednic”: „să miară că nu poate să treacă și strigă valeu” — tâlcuire moldovenească. Vine apoi „ocrușnoe Sud”, „Sudebnaia Palat”, etc.

Un poet-artist basarabean. (G. E. K.)

Răra avis! va exclamă oricine. Da, rară, dar totuși există: o poezie moldovenească obscură, greoaie, rudimentară, ca începuturile literaturii noastre; o artă — sui generis — sculptura în lemn a Criștilor, a Maicei Domnului, al lui Ioan Botezătorul, al capului de moarte; cu un cuvânt al crucifixilor, care se pun la intrarea

și eșirea satului, ca oricine iese și cine intră să-și facă cruce. Se mai pune la răspântii, la fântâni, pe drumuri depărtate, prin locuri pustii, pentru ca creștinul să-și aducă aminte de ajutorul lui Dumnezeu, de puterea lui care păzește pe oameni; rodește și apără câmpurile. Această credință a dat naștere obiceiului aproape generalizat în Rusia și în țările catolice, de a se așeza crucifixuri. Imprejurarea aceasta a impus și formarea de artiști pentru aceste dovezi ale credinței și în poporul moldovenesc de sub oblăduirea „Rosiei”. Unii lucrează rudimentar: o simplă cruce mare, cu sau fără chipul lui Iisus; alții însă fac acest chip — în mod artistic — din lemn moale de tei. Unul din acești mulți artiști e și G. E. K. din satul H. în Basarabia. Pe lângă aceasta e și un om ce „simte moldovenește”; plânge durerile și neajunsurile neamului său — în poezie, ca mulți alții, ca și T. Roman, răzeșul-poet din Chipercenii Orheiului, de care vorbește „Viața românească” din Aprilie 1912.

La slujbe prin biserici, sau în alte ocazii — preoții, pentru a scăpa mai repede, și pentru că știu mai bine rusește — o scaldă în rusește. Mulți se indignează, puținii o spun; mai mulți se arată indiferenți și pentru preot și pentru biserică, unde aud accente de acestea. Nu tot astfel face „poetul-artist” moldovan, pe care l-am vizitat în „atelierul” său, prea modest. El simte lipsurile și le plânge; el zugrăvește durerea, că limba moldovenească nu e în biserică și în școli, pentru „ca să simțim fierbând puternic creștineasca răsuflare” (prin biserică); iar prin cultura în școală să arătăm „că sîntem și noi o rază pe pământ strămoșesc, că sîntem după neamuri, *chiar din neamul românesc*” ¹⁾. Alte dureri mai sunt. Poetul le vede, le simte și le cântă; căci doar acesta este rolul ideal al poeziei: să se bucure și să se întristeze cu lumea pentru care cântă. Moldovenii basarabeni „smoniți și scoși din mințe” de alte neamuri, de fel de fel de „bulihari și spigoni”,

1) Înțelege poporul roman.

și-au vândut „diamantu di pomințel di la tătuța și mămuța și s’au dus prin depărtări mari pe la Amur, pe la „lazurski krai”, ca să deie de mai ghine”. S’au înșelat însă. Acolo au găsit mizerie și frig; pământ însă de ajuns. Toate nevoile pe capul lor: „mănâncă, Moldovanule, săcară, ori untură de dihăanii spurcate; stăi tot cu cojocu în schinare; în chicioare încălță-te cu ochinci de coajă de tei, că pe acolo nici porci nu-s pentru Moldoveni și apoi să te vād cine te-a mai cunoaște că ești Moldovan de a lui Ștefan”. Iată cum îmi zugrăvia binele de acolo un bătrân ce fusese și el scos din minți, ca și alții, și-și cheltuise comăndul cu gând că va găsi aur și bogăție. „Bătrân și nebun” s’a caracterizat el. Și-au vândut casele, pământul, și-au îngropat copiii și femeile pe acolo (probabil din cauza cliimei aspre) și ei au venit ca vai de capul lor, unii cu pielea aproape; pe jos la vreme de iarnă. Înainte stăteau în case „ca niște boeri”, acum pe câte o gărlă și-au făcut vreun bordei de pământ, unde a poftit să le dea de pomană boerul cu moșia, sau vreunul din „chia-buranii” satelor (căci mulți țărani sunt foarte bogați).

Durerile și suferințele acestea le zugrăvește poetul: „că-și pierde țara de pe aici”. Apoi învinuiește soarta, că l-a scos afară din țară: „Iar tu ca pe un vinovat, prin Siberia m’ai purtat, și nici un bini n’am aflat”. În cele următoare public în întregime trei poezii ale „poetului”, (căpătate de mine în original—scrise cu litere rusești) care nu sunt atât de importante prin tehnica poetică sau adâncimea ideilor, cât prin simplitatea și frumusețea cum descrie dureri sociale ale unui neam — lucruri ce trebuie să ne intereseze și pe noi. Cu multă modestie „poetul”—țăran „get beget, coada vacii” (cum zice el) mi s’a plâns că nu poate primi cărți „moldovenești dela Romania”, de și a „vopiscuit” (comandat).

Iată un rol frumos pentru „Liga culturală”, care urmărește întărirea legăturii sufletești a Românilor de pretutindene. Dați-i posibilitatea și ajutorul de a fi, dacă nu o „rază”, cel puțin o scânteie, un cărbune, căci el ne spune că și cei de peste Prut se trag: „din

neamul romanesc". Şi mi-a arătat multe „cântări”, „stihuri” de ale lui în caet, care începe cu „Preado-slovie” — inspiraţie desigur dela cărţile bisericeşti. Se poate vedea, studiind temeinic, cum amintesc şi în altă parte, că nu biserica impune limba, ci poporul o impune oamenilor bisericii. Poetul de care vorbim şi-a publicat şi el din „stihuri” în ziarul basarabean — apărut pe vremuri în Kişinău — numit „*Moldova-nul*”, precum *T. Roman* şi le-a publicat în „*Basarabia*” lui Gavriliţă, ce trăia în 1906. Din ce în ce se observă în timpul din urmă o mare mişcare pentru luminare, căci sunt mulţi „poeti” de aceştia.

Lipsa moldoveanului basarabean.

1.

Avem o lipsă nevindecată în scumpa noastră ţară,
Ci o suferim noi moldoven cu o jali mult amară,
Kă limba noastră strămoşască di grăit uşoară,
E dată din biserică şi din şcoală afară.
Kă în biserică di mergi tu la vre-o rugăciuni,
E pentru noi înstreinată căci nu pricepi nimeni.
Kântări sfinte şi cetiri nu-s moldovineşti,
Ci la inimă şi suflet nouă nu ticeşti
Măcar că umelite rugăciuni să fac şi pe ruseşti
Dar la un moldovan nu să mai lipeşti
Ku această lipsă au răposat şi moşii şi părinţii,
Ni aflând nici sămn di mântuire din jugul suferinţei
Şi noi nemica nu mai facem, noi popor ninorocit,
Spre calea cei dorită unui timp mai fericit.
Să scăpăm şi noi odată din orbirea întunecată,
Kiar prin scumpa noastră limbă cu o învăţătură luminată
Să simţim fierbând puternic creştineasca resuflări
Kiar prin scumpa noastră limbă ci să află în nipasari,
Şi să arătăm şi noi o rază pe pământu strămoşesc
Kă sântem după neamur chiar din neamul romanesc.

2.

Moldovenii fraţii mii
Cari pleacă în ţări pustii
Peste munţi şi peste dealuri,
Vor petrece multe amaruri.
Amarul cel mai aproape,
Ci te amărăşti di moarti

Bini-l ştiu şă mar şi mici,
Că s' perd ţara dipre aici
Părăsind soră şi fraţi
Să nu-i vază pân la moarti
Vor petrece-n suflet o dureri vii
Părăndu-le lumea că e o pustie
Aducându-şi aminte cu jemat
[şi suspin

Că şau lăsat ţara pentru un	Să-mi cerc norocul pe dru-
[loc strein	[mur
Ajungând ei ori şi fie cari	Prin necaz şi cu suspinur
Ku pre mult zăbav la jalnică	Soart amară şugubaţă
[stare	Tu mi-ai fost oarbă povaţă
Ka o floari zmultă din tulpina	Eu dorind să aflu un bini
[verdi	Mi-am pus nădejdea pi tini
Kare se usucă şi-n grabă se	Iar tu ca pre un vinovat
[pierdi	Prin Siberia m'ai purtat
Celi agonisâte a lor cu muncă	Şi nici un bini n'am aflat
[şi sudoari.	Că mi-am (pus) averea în
Se vor topi toati ca bruma (la)	[pungă (bis)
[soari.	Şi am plecat la cali lungă
Prin cheltuiala drumului cei	Cu soţia şi cu pruncii
[mari	Şi m-am dus ca cocostârcii
Undi şă-i îndeamnă soarta în-	Să am pentru trai pe lumi
[şelătoare.	Of amar şi vai de mini
3.	Suferind foame şi frig
	Nu am aflat nici un câştig.

Ah tu soartă, soartă amară
M'ai scos din iubita ţară,

Але ми коарти, коарти апаро
Май снос дин родина апар
Скел репх парохуе? се дунури
Принь неказ? ми ку суспинури
Соарти апаро муну дуну
Ми миар проси? сарбди новану
Ду дорукиде че април усе дуну
Мияне нусе нежене? се мияне
Ду ми камре ми виноване
Принь сибери май нурматне
Мла нуре ду дуну нуде, а притне
Кы миде? авер? ми дуну
Мла ам мелекати ка кам дуну
Ку соарти ми ку притне
Мла ниди дуе ка ко костарури?
Че ам петруру пра? се муну
Ор дуну ми бан? дуну
Ку дунури? пради ми дуну
Ду ам а притне реуре ми кам дуну?

original a lui poezie

Лінійна маждованація Гассарадіана

А воем о митасе невидимката възсуждена
 коасира цора
 Е о сурорнал мой моговено ку о жаси
 мунт асара
 Кв мита коасира стървима сьв де
 ардитъ уаасора
 Е даи динг дусерихъ шв динг шкоала асара
 Кв мн дусерихъ де меросимъ ла вре о ружъ дурен
 Е пектуру мой венстрематъ? Кв го ку привскъ таси
 Квенитъ соринте шв дестиръ нусъ моговенохатъ
 Е ла икхалъ шв сурметъ нонъ тиктхеметъ
 Макаръ Кв умедитъ ружъ дурен са франъ шв
 не русетъ
 Даре ла унъ могованъ нусъ май дупесетъ
 Ку аласти митъсъ ау репояитъ шв мачинъ тартъ
 Кв аравидъ нисъ вленъ де мвнитури динъ
 жуку суреримъ виа
 Шв мой немита му май градемъ нво попоръ диноритъ
 Спре калъ шв доретъ дукъ тинитъ май фрекитъ
 Св скъпалъ шв мой водатъ динъ орду интунитъ
 Кар привскитъ коасира пинда ку о вивъ дъ
 тура думитъ
 Св самуванъ сурданъ дъ тиритъ крецимъ са ресурдоръ
 Кар тривъ сунта коасира динъ ла св ари
 вивъ мипасари
 Шв св ортъвъ шв мой о разъ впре пвмвниту
 стървима сьв
 Кв свнтивъ дупа нотуръ кар динъ нидиу
 Романесъ?

[illegible]

J. E. Kupiatz

Originalul poeziei No. 2

**Un examen de fine de an. Zimbrul Moldovei
pe peceti.**

Am luat parte la examenul dat de elevii din ultimul an la o școală ministerială din Basarabia. Trebuie ca elevii din „otdelenia” a IV-a a școlii, să dea dovadă, că sunt în stare să se lipsească de binefacerile culturii rusești. D-l Delegat sosește cu „citvorcă” — trăsură cu patru cai și clopote — (privilegiu special în Rusia; alții trebuie să plătească taxă pentru a pune clopote). D-sa a fost *zemskii nacealnic* (jude

de pace), are „universitet” făcut, e „iuriconsult” și între alte aspirații are și pe aceea, de a umple un loc în Dumă: „pentru ca să cîie o momîe acolo, să nu cîie scaunu dișert” — zic țărani. Să știți că d-l delegat se va arăta foarte mare patriot rus, râvnă ce-l poate ridica sus de tot, chiar „gubernator”. „Țăranilor nu li pasă de bulihari de aiștea — îmi spune starostele de sat. Intr'un rând preț de 4 vrâste l'o colbăit niște oameni de-a noștri, pe un cuconaș de aiștia, era negru di țărână și putei samana grâu pi dînsu. Noi numa rîdem de dîșii, cum rîdem și de Ruși”. Li țese pe „școleri” la limba rusă mai ales; ies prost băieții: 4 din 13. „Nu se dă capul moldovanului la carte rusească, doamne păzește, cum nici cănele la lins sare” — spune unul dintre asistenții țărani. „De-am ave noi ci mîncă și ce be cu moldoveneasca asta a noastră proastă”. D-l Delegat care n'are nici o idee de pedagogie și de trepte metodice, a pus întrebări streine — (par'că ar fi fost la Universitatea din Juriev — zice un învățător), fără sens și a aplicat „dvoica” (2, în Rusia se pun note dela 1—5). Invățătorii și preotul sunt foarte indignați; vor face „protest la gubernator”. Boerului nu-i pasă. Țăranilor idem; ci rîd de se prăpădesc; dar nici nu înțeleg nimic; se uită și ei la copii cum se muncesc și „nu se pot desmetici”. Rîd și eu și în distrarea asta generală — boerul, moldovan curat — a eșit —, pun mîna la pieptul d-lui „selschii staroste” și trag de „lanțuh” din buzunarul stîng: „znakul”, semnul de putere și recunoaștere. Medalion mare de alamă, cu „selschii staroste” (staroste satesc) și 1860; în mijloc e „gherbul” imperial: aquila cu două capete; mai jos în rând cu cel imperial e „gherbul” Basarabiei, capul de zimbru moldovenesc. Scrie pe el și numele guberniei. Zărind pecetia școlii pe „cafedră”, o examinez. Iată ce văd: „școala sățească cu un singur clas a satului. . . . (odnoclasnoe ucilișce selscovo. . . .), în mijloc sus vulturul cu două capete, jos zimbrul, bourul Moldovei; pe margini scris Bess. Gub. adică Gubernia Basarabiei. Invățătorul mă

întreabă de am văzut acolo „capu de bou” și dacă nu-mi place mai mult gherbul rusc: „hulturu, paserea cea mai mare și mai ageră”.

Pecetia unei școli ministeriale din Basarabia

Îmi mai explică că „trebuie pe marca rusă așa hultur cu două capete, căci cu un cap și cu doi ochi nu poate să vadă peste toată lumea rusească și apoi nici nu poate dovedi cu o gură atîta, cât ar să mai înghită rusu de acu înainte”.

Tălmăcirea noastră a luat sfârșit, prin cântecul imnului imperial: „Boji, țaria Hrani”... executat de fiii moldovenilor. *Moldovanul* cu „citvorcă”, care aspiră la un caftan de „ales pentru dumă” a plecat. Tortura s'a isprăvit.

Spectacol curios: înstreinați și unul și altul; și învățătorul și boerul. „Ucitelul” protestează contra „dvorianului” înfumurat, ce vine și cere mai mult, decât trebuie și măcar nu se pricepe cum să ceară, — metodic, „pedagoghic”. Toți pleacă: copii, părinții și streini. „Ucitițița” — mai indignată ca toți — ne poștește la masă.

O basarabeancă despre materialul folkloristic din Basarabia.

În o comunicare făcută Academiei Române, de d-l Profesor N. Iorga, d-sa a amintit că un lucru de mare importanță este pentru literatura noastră, pentru ca-

pitalul nostru linguistic, cultural — pentru studiul limbii în popor, — culegerea materialului folkloristic din Basarabia. Mergând în această provincie, am căutat să-mi fac o datorie către mine și să culeg ceva din această comoară nedescoperită și, care, cred eu, cu greu se va pierde. Sau, poate, mai știi? Basarabenii posedă o limbă curată, de cronică — nu peste tot — pentru că n'au fost influențați de pătura mijlocie, care lipsește. Mai lipsește și așa poreclita cultură a noastră. Într'un sat, dintr'un „uezd” din Nord, am avut o convorbire cu o țărancă, căreia mă adresasem pentru ceva cântece. E interesant să spun cum trebuie să te porți într'o astfel de ocazie. Culegătorul de poezii, (sau folkloristul în genere) fie de orice categorie ar fi acele poezii — trebuie să posede la perfecțiune graiul popular și să cunoască multe poezii și cântece tot din popor. Am început deci așa : — Frumoase cântece trebuie să aveți ! (O auzisem pe ea cântând). — „D'apoi mai frumoase și mai delicate di cât în Moldovineasca de peste Prut, aud că nu mai sunt”. — „Tot moldovenești, tot așa ca aice, ia să vă cânt unu”. Și cânt un cântec... Atât a trebuit. Toți ai casei și vecinii se strâng la un loc. Ea, *cântărețuța oficială*, dă explicații asupra lui. Dar mândria basarabeană nu se lasă învinsă și vrea să mă dea gata dintr'odată. — Eu nu ți-oiu cânta așa deodată, ca Duniata, că, dă, drept să-ți spun — am o leacă de obraz față de om strein — da ți-oi spune o *istorie mare*. Și-mi începe a spune balada lui Novac (mai bine *Gruia*, căci Gruia e eroul). Nu știu stenografia și deci trebuie să supăr vreme de trei ore pe această blajină femeie : *Axinia N. C.* — Ea nu se supără de loc, de și când o întorc în urmă pentru un vers, începe din nou dela capăt și spune mereu de zeci de ori aceeași *evanghelie* și *diată* de poezie scumpă sufletului ei. In juru-i stau copiii — aproape mari acum. Ea îi „probozește” și-i „rușinează” neconținut : — „Doamne, mai băeți și tu copchilă, cum sunteți voi *de nu vă trage inima să învățați cântece și istorii* ! Eu — în vremea me — multe mai știem. Și tare

amar de iute li deprindem ! Când mă ducem la o șezătoare, apoi tăți stăteu în gura me, par'că din carte le spuneam, așa mândru zicem și istorii și cântece. D'apoi povești ! Acu, voi, (se adresează copiilor și tinerilor) de vă duceți la o șezătoare, numai vă chicoțiți și vă hliziți, ca niște *nebuni fără grai, și de ce-i mai frumos* pe lume, nici prin gând nu vă trece. Mama n'o mai suferit, ca vr'o fată dintre noi — și suntem, dragă doamne, numai cinci, — să nu care cumva să nu învețe cântecile și istoriile. Doamne și multe mai sunt și acu pe aici la noi ; câte cântece or ci nu-ți pot spune, nu-ți pot povesti, da urechi să ai de ascultat, că-s câtă frunză în codru la Tigheci, și iarbă în câmpu Bugiacului”. — Când nu înțeleg rostul vreunui viers, ori cuvânt, ea-mi spune — sentențios — teoria, de care trebuie să ție seamă orbește un folklorist : „Așa-i cântecu ; nu se cade să se schimbe nimic dintr'ânsu ; cum l'am învățat așa ți-l spun și d-ta așa trebuie să-l înveți, pentru că așa mi l'o lăsat mămuța ; ce mai calea valea : din cântec să nu schimbați nimic”. Poruncitor, rugător. E deci o *diată*, un testament frumos și interesant. Numele ce le dau diferitelor producții, sunt : baladelor le zic istorii lungi, sau simplu istorii ; poeziilor ce încep cu „Frunză verde” : *cântece*, sau *cântari* ; proverbelor : cuvânt, proverb, vorba ceia, face ca ceală, vorba ciluia, vorbă bătrână, vorba moldovanului, a românului, a creștinului etc. Asupra acestui subiect ar trebui studii speciale. Basarabeanca a mai făcut următoarea reflecție de toată importanța : „Acu tot mai sunt cântece multe și or mai ci încă. Da, nu știu cum să zic, să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu, *s'o iscat o sămânță de bufnițe, cărora nu li plac cântecele noastre, nici jocurile noastre*, (deși bată-i gina, îs Moldoveni de ai noștri). Ii se duc pi diparte și vin de pin târguri mari : Ades (așa zic Odesei), Kișinău și altele cu fel de fel de teșmekii și învață pe băeți și pe fete a se strâmba ca dâșii : ba valțer, ba gavotia, ba seir, kitaianca, vosem soroc și alte câte ; da moldoveneasca, da ciobăneasca, da hora și jocurile

noastre cu zicături și chiuituri nu se mai aud la tineret — decât pre puține și rar”¹⁾).

Am mai aflat, că fiecare cântec are geneza lui;

D-ra A. M. moldoveancă din Basarabia, în costum de cazac.

iar un alt imbold pentru spus, au fost când le spuneam la câte unul : la noi nu sunt cântece, spune-mi să duc și la noi ceva. „Vezi, sărmanii, îs înstreinați de tot sub neamț”, reflectează adresându-se ea celor din casă.

De ce clerul, învățătorii și alți funcționari moldoveni din Basarabia, nu iubesc o apropiere cu România și chiar luptă contra acestei tendințe ?

Lucrul acesta, — o apropiere a „Bessarabiei” către România — n’a fost nici când în gândul clasei — în discuție — din Basarabia. Din ei — prea puțini — au fost susceptați de „*separatism*”, ceea ce ar constă

1) Sfatul d-lui profesor Iorga e bun de pus în practică. Să strângem folklore basarabian ! Necesare să amintesc că dintre marii români, Basarabenii mai culți cunosc pe d-l Iorga, ca pe un mare separatist și iredentist. Pe timpul conferinței de la Petersburg eră cunoscut și plenipotențiarul nostru „marchiz Hica”. Evident că despre politicieni se amintește în ziarele de la centru.

în aceea, că ei, ca conducători morali ai poporului, ar face curente „printre nărod” pentru trecerea la, sau numai simplu : simpatizarea României. În realitate în gândul lor n’a fost nici când această tendință, sau înclinare. Ca oameni de acelaș sânge cu cei din România îi simpatizau — unii din ei. Apatia, sau somnolența ar fi ținut mult, dacă n’ar fi fost trași la răspundere pentru indolența lor către limbă și neam, de un popor mai patriot, deși apăsător : Polonii. Imi povestea cu oarecare rezervă și rușine un „*ucitel*” (învățător) basarabian, cum la o adunare învățătorescă din *Kamenitz-Podolsk* (în 1906), au luat parte ca Poloni, și câțiva învățători moldoveni. Unul din adunare — luminat și sincer patriot polon, zic eu — i-a somat să răspundă pe șleau, dacă sunt poloni, ruși, sau curat moldoveni. La ezitarea lor i-a apostrofat cu vorbe grele : „Inconștienților, Basarabia e plină de oameni capabili, mai pre sus de toate Basarabia e toată moldovenească și vouă vă e rușine să spuneți, că sunteți moldoveni ? Nu merită cei ai voștri lumina culturii în limba lor așa cum luptăm noi pentru neamul nostru ? Și voi luptați pentru cultura polonă și cea rusească ? V’ați pregătit cu vreun raport, sau protest către adunare din partea neamului vostru, pentru cele mai sfinte drepturi ? Dacă nu, părăsiți sala, voi vânzători inconștienți ai unui neam, ce stă în întuneric”. Și au fost dați afară ; însă și-au notat în inimă și în carnete această lecție prea înțeleaptă. — „Ne eră rușine de neamul nostru, spuneă el, dar pentru că nu-i știam și nu-i știm limba, nu știam ce să spunem despre trecutul neamului acestuia, desconsiderat de toți, care totuși dă Rusiei oameni mari și învățați”. Noi admirăm pe Poloni pentru iubirea de nația și limba lor ; au societăți, biblioteci, etc. ceea ce nu face școala, completează inițiativa caldă a oamenilor de inimă. Nu odată am discutat „darul teoretic” al lui Durnovo — trecerea Basarabiei sub o altă stăpânire, indiferent care ar fi acea stăpânire. Toți îmi aduceau aceleași argumente, mentalitatea întregii clase de care vorbim

se oglindia perfect în zisele lor : „Toți uciții (învățătorii) trebuie să treacă peste Nistru ; toți preoții — care de multe ori, pe lângă blagoslovenie — puțin de știu bine și curat a ceti moldovenește, ar trebui să-i urmeze. Ce ar face un zemskii (jude de ocol), care nu știe zacoanele și vorbirea românească? Noi cu zacoanele ne-am deprins ; țărănimea o duce destul de bine ; rușii ne dau pace. Sub o stăpânire mai mică *nadelurile* (loturile țăranilor împroprietăriți în Rusia, au 9 desetine și $\frac{1}{2}$) ar trebui să se micșoreze. Țara de-i mică îs mulți flămânzi, li trebuie *jalovanie* (leafă) grasă dela împărăție și apui vin ghiruri noi. Nimeni nu poate să se gândească la o haină subțire, când afară-i ger”. Deci să nu se creadă, că cineva din Basarabia poate fi „*separatist*”; niciodată, în actuala stare dela noi (pe care unii o cunosc perfect). Și totuși acuzarea de „*separatism*” s’a adus mai ales preoției. (Fiii Basarabiei culte sunt dintre cei mai mari „*revoluționeri*”). Preoția a răspuns ; și, să nu credeți, că în mod fals și lingușitor, ci foarte sincer și simplu. Cine dorește să se intereseze, citească articolul : *Kleveta na bessarabscoe duhovenstvo*, (Clevetiri, sau ponegriri asupra clerului basarabian) publicat în „*Nașe Obedinenie*” No. 2 din 1910. În apropierea jubileului, preoția basarabeană — în dorul de a apărea într’o aureolă deosebită — a căutat să se spele de această „urâtă” învinuire, căci în No. 8 din 31 Martie 1912, *Obedinenie* (Unirea), organ clerical basarabian, protestează violent contra acuzării de „*separatism*”, ce se aduce preoților. E glasul de asigurare patriotică al întregii Basarabii (vsei Bessarabii). „Noi protestăm cu toții — zice articolul —, contra acelor ce ni pun la îndoială iubirea către mama noastră”. Iată adevărul.

Ce idei au țăranii basarabeni despre România.

O întrebare interesantă de bună samă. În genere ei cred că în „*Moldoveneasca*”, ori — mai des — în „*Româneasca de piști Prut*” trăesc tot oameni de un

sânge cu ei, „*frați*” (am auzit din gura multora această duioasă expresie pentru noi), care din pricina unui „*coroli*” (rege : pe rusește) ce împărățește peste ei și care nu-i „*pravoslavnic*” ca împăratul rusesc, ci ține de legea „*nemțească a Rimului*”, „*legea s’o stricat*”, „*pravoslavia o sburat în cer*”, iar „*gheții creștini*”, care mai țin la legea „*pravoslovnică*” sunt sărăciți și aduși la mare lipsă de boeri și de jidani, care țin pământuri mari cu „*nămală*” (în arendă) și nu lasă „*su-fletu de creștin să se hrănească, cum îi lăsat de la Dumnezeu*”. Credința lor este, că din moment în moment, Împăratul se va îndură să treacă Prutul și să slobozească pe creștini din mâna nelegiuită „*a neamțului, a boerilor și a jidanilor*”. (Ca un tribut al ignoranței, trebuie să spun că aceasta e o părere înaintată, căci sunt țărani ruși și moldoveni în Basarabia, care nu admit să fie pe lume pământ stăpânit de alt Împărat, decât de cel al Rușilor, batiușca țarul). De notat este, că în Rusia evreii nu au voe (pozvolenie) a ține moșii în arendă. Se întrepun ei însă prin diferite combinații ; însă nu le prea merge cu domenii așa de întinse ca la noi. Au voe a cumpără pământuri prin vatra statului și a-și ridica case. „*Moldovenii*” basarabeni sunt convinși că creștinii din „*Româneasca*” duc o mare lipsă — au cunoștința de „*bontul*” dela 1907 — și cred că pentru „*Româneasca*” aceasta este o pedeapsă din partea lui „*Dumnezeu sfântul*”, pentru că „*s’au cam aprochiat de legea neamțului*” și „*Tata bătrîn (Dumnezeu)*, care are bună vârguță, „*nu i-o putut răbda și le-o dat semn, ca să cunoască*”. Câtă ignoranță și cât bigotism !

Găsesc încă un mare păcat al nostru scrierea cu litere latine (buchi letinești), după pilda „*spurcaților dela Rim*” și zic — după educația primită la școală și la biserică — că buchile rusești sunt lăsate dela Dumnezeu, și tot ce se scrie pentru „*pravoslavie*”, trebuie să se scrie cu litere rusești, cum dă poruncă „*împărăția*”. Când aud pe cineva din România vorbind și întrebându-l vreo expresie, sau vreun cuvânt neînțeleș și

neîntrebuințat pe acolo; îi zic: „Vezi, dumneata, de te mai deprinde (dă) cu limba noastră ast moldovenească, că noi românește nu putem ști, că tare-i gre limba cea”. Când i se vorbește însă în graiul curat popular, curățit de elemente streine, admiră mult limba noastră, admiră cântările noastre lumești și cele de biserică și sfârșesc prin a zice: „Cum videm noi la dumneavoastră îi mare dilicație, da noi aici între hîrbareții iști di porci (ruși) nu mai auzim di cât grohăiturile lor. Din ghizuniile noastre nu auzim di cât minciuna, că școli în limba moldovenească nu-s pi lumea asta și uite ce carte adîncă este și pe moldovenește”. Sfârșesc prin oftaturi mai totdeauna.

Obiceiurile și datinele.

Prin obicei eu am înțeles — când vorbesc de popor — o practică proprie unei localități; el are un caracter mai complect acolo unde se naște; se simplifică și primește adăușaguri în altă parte, unde se încețățenește. Datina are încă un caracter general, sau un fel de moștenire prin o „*diată*” nescrisă, dar trăită și simțită. De pildă umblarea cu ajunul la Crăciun și Bobotează și strigarea de *nihoho* și *kiraleisa*, e datină — bisericească — străbună, e generală ¹⁾; purtarea desagilor de către preoți pentru a duce colacii de pe la praznice acasă e un obicei propriu ținutului Orhei. Tot ce se referă la viața religioasă, la cununii, botezuri, înmormântări, praznice, pomenirea morților, dreptul pământului, — numit impropriu obicei — (de pildă casa părintească să rămâie băiatului celui mai mic — mic — fie ori câte fete) — cântecele, descântecile, vrăjitoriile, modul tăerii părului, etc. sunt *datine*: „așa ni-i dat, așa am pomenit, lăsat și scris dela Dumnezeu, ca să cie așa și așa chiar și este și a ci cât or ci pi lume moldoveni”. Datina s’ar mai putea boteza lă-

1) La noi, numai în Moldova de sus. D. Furtună.

sătură, sau scrisoare. Unde, — veți întrebă? Pe vârful inimei, în fundul ei, pentru ca să mă exprim — referindu-mă la cuvintele unei basarabence, pe care întrebând-o de unde știe cântecile, mi-a răspuns, că le are scrise „pe vârful linghei și la inimioară-i stau”. Pelerinagiile la sfinți, unele jocuri ca „*polica*”, *kitaianca*, *seiru*, *bulgăriasca*, *vosem soroc* — spre deosebire de cele ce se privesc ca datine — sunt obiceiuri, sunt îndemnuri, sunt „*făcături*”, căci vede lumea ce face cutare, ori gioacă cutare joc și-i se pare mai frumos, face și e, se îndeamnă, ca să se ție de lume. De când îi lumea așa îi dat Moldovanului și așa ne-am pomenit să se gioacă hora, danțu, moldoveneasca, ciobăneasca, frumușica, etc. da acu câte drăcii și învățituri mai ies, nici nu mai știi. Este unu care se chiamă *valțer*, da mai ghine i-ar zice *vîrtecuș*, că drept ca mititelu în vîrtecuș se învățesc”.

Bulgăreasca e joc obișnuit cam peste tot în Basarabia; e vechiul „Bulgar”, „bulgaraș”, care l’au jucat cei cu plete albe de prin satele Moldovei, în tinerețea lor. Il joacă Moldovenii, îl joacă Rușii, Bulgarii, Găgăuții, etc., și nu se poate deduce, că ar fi de origine bulgărească tocmai precum la noi în Moldova, dacă se joacă ruseasca, nu se poate deduce, că cei ce o joacă trebuie să fie numai decât Ruși. Ruseasca se joacă și în Basarabia. Bulgăreasca poate să fie un vechiu joc românesc — botezat în timpul din urmă astfel, pentru că cei ce-l cântau pe un fel de vioară cu 3 coarde erau bulgari veniți pentru cultura zarzavaturilor.

Și atât de ușor botează oamenii tineri mai ales lucrurile ce-i impresionează, cum am auzit că s’a numit în Basarabia o localitate Casa nebunilor — cu 30—40 ani în urmă — dela niște jidani ce au stat acolo într’o colibă și se cam sfădiau „chiar ca nebunii”. Colibă nu mai este, locul e cunoscut până la mari depărtări, sub numele de „Casa nebunilor”.

Hora se joacă în unele părți în 2—3 și 4 cercuri — ca în Transilvania — cu figuri frumoase, cu strigă-

turi cu rândul și chiuituri generale. Mare rușine-i pentru cel ce nu știe a zice nimic când îi vine rândul; mare cinste pentru cel priceput, isteț și limbut, căci mama:

„De la țată nu m'o întors,
Nici pi limbă că ni-o tors.
Oi mai zice ce-oi mai ști,
Gând frumos oi potrivi,
Cu cuvintele-oi lichi.
Și pe urmă oi tăce
Până când iar oi pute.
Da tot zic, nu ni-i rușine,
Cum știu eu nu știe nime”.

E cam orgolios, veți zice. Da, dar el, cel ce pronunță aceste cuvinte pulsează bine știința și priceperea celor ce sunt în „horă” „gioc”, „roată” cu el. Moldoveneasca și ciobăneasca, jocuri mai vioae, se joacă în cercuri mai mici, tot cu chiuituri. *Frumușica* se joacă în doi, sau în trei. Am văzut-o jucată de trei copile basarabene, — căroră le-am dat câte 5 capeici, — în timp ce mama lor, le cântă fără cuvinte, zicând în loc de *tralala*, „na, na, na, na”. Erau Olița (Olga), Anica și Nadia. (Nădejdea, Speranța). Portrete admirabile, frumuseți de Cosânzene, clasice ca și limba din unele localități din Basarabia! Am întâlnit în Basarabia și în pătura de sus și mai ales în cea de jos, frumuseți ce ar putea servi de model oricărui Raphael, sau Leonardo da Vinci. Fără îndoială că găsești și „hâzenii care încheagă apa și pornesc din loc stâncile Prutului și le fac de plutesc, ca să nu le mai vadă”.

Praznicile și pomenirile pentru morți sunt în mare cinste. Vrajitoarele, specialiste în deslegarea cununiei, „desfăcătoare de făcuturi” și „făcătoare de făcuturi” (un fel de putere de a lega și deslega) „pentru făcut și desfăcut de dragoste”, etc. speciale în „arta iubirei”, fără a fi Ovidie; descântătoarele, medicii „cu care ne-am trezit de când s'o pomenit lumea”, lecuiesc cu „descântecu dela mine, leacu dela Dumnezeu, Maica Domnului, Sf. Ioan Cronștanskii, etc.” pe mari și

mijlocii; descântă pe copii de „rău copchiilor, de răutate, de plânsori, de socote”, etc., îi vând pe fereastră și alte vindecări remarcabile — prin sugestione — fără a fi Esculap. Alt soi de medicină e cea ieratică: cetania dela preot, Sf. Maslu, moliftele Sf. Vasile, alergarea la Sf. Moaște — credința, tesaur scump pentru cine-l posedă în inimă.

Cântecele populare se cântă la nunți, cumătrii, scăldăciuni, praznice, hramuri, chiar de către popor și numai de el. Sunt și aici cântăreți, sau cântărețe, oficial recunoscuți de toți, cum afirmă d-l Coșbuc că sunt în Transilvania¹⁾ și cum am văzut și eu. Rar când cântă din gură câte un țigan vreun cântec poporan, sau vreo „Mariță, Mariță”, pocit ca pronunțare, ca execuție, legătură și sens, „stâlci” în fine. Simt și muzicanții, că, cu cântarea lor gurală, nu prea fac impresie, și-și alcătuesc, — ca să suplinească lipsa — muzici sgomotoase, tarafuri de mulți muzicanți: „scri-paci”, „sărmaci” (surmacii din cronici=trâmbițași), „tobari cu barabana cei mare” și alte instrumente. Obiceiurile le-am mai putea defini originalități locale, podoabe auxiliare ale trupului veșnic neperitor, ce se chiamă datină. Este posibil ca un obicei să se nască și să vieze independent de o datină; și iarăși poate să completeze, să împodobiască o datină, cum e de pildă obiceiul *pornitului sitelor* la nunți în Basarabia, care nu e general, însă e foarte frumos și original.

Preoții basarabeni și preoții noștri.

Clasa duhovnicească a preoților din Basarabia — are de sigur o idee în privința preoților români și a bisericii noastre. Preotul nostru e criticat mult pentru lipsa lui de respect față de biserică și religione, pentru desinteresarea de cultivarea religioasă a poporului, a copiilor mai ales (a viitorilor creștini), pe care la școală

1) G. Madan. *Suspine*. Prefața d-lui G. Coșbuc la această carte.

în „urocurile” (lecțiile) sale, preotul basarabian îi învață toate rugăciunile și toate adevărurile și tainele credinței noastre creștinești. „Poporul la d-v. nu serbează cum se cade sărbătorile și nici nu știe legea” reproșează ei. Compățimesc pe deoparte pe preoții noștri, pentru sărăcia și mizeria, în care „nemțimea” i-a adus. Ei învață pe popor în rusește; pot să învețe însă pe urmă și moldovenește. Sunt cărți. „Lui Dumnezeu poți să te rogi în orișice limbă, că el înțelege orișicum”, zic preoții basarabeni. E un papism argumentul acesta; bine a comparat marele Hasdeu pe țar cu un Papă, numindu-l „Papa dela Neva” ¹⁾.

Partea cea mai criticată este activitatea așa botezată extrabisericească a preoților noștri, care face pe preot orice, numai preot nu. O cunosc din revistele rusești și din „Albina” ²⁾. Deplâng lipsa de autoritate a clerului nostru; învinuesc pentru aceasta puterea civilă „împărăția, cârmuirea” care „o smult tăd din mâna preotului, până și hrana, lăsându-i numai haina de tristeță și numele de preot. Preotul la d-v.—spun ei—îi o oghială; jandarm, primar, notar, etc., îi mai mare, decât omul lui Dumnezeu; nu-i țară creștină aceea”. Deosebit haz provoacă într-o societate, când cineva care a fost în România întreabă, că „ci-s aciea la d-v. tot ca preoții ceilalți vin îmbrăcați, numa că poartă în cap un coșmanac roș, albastru, ori de alt colior și-s încinși tot la fel”? Când îi lămurești, că aceia sunt în diferite boierii preotești, mare li-i mirarea și exclamă: „da ci, domnule, omu mare, cult, îi păpușă, ori copchil, ca să-l împodoghești așa? Tot boerimea cei nemțită și franțuzită trebue să ci făcut treaba asta, cu chip ca să rădă de coșcoge oameni și să-i arăte la nărod, că-s proști”. Se indignează de metaniile și ingenuncherile ce se fac de preoți înaintea arhierilor; la ei nu e așa: se pun ambele palme deschise una peste alta, arhierul pune

1) B. P. Hasdeu, *Papa dela Neva*, conferință ținută în 1902 la Ateneu.
2) O primesc foarte puțini basarabeni.

mâna lui pe palmele preotului, și acesta o duce la gură și o sărută, fără a-și plecă șalele.

Preoții din administrația bisericească nu se poartă autoritar, tiranic cu cei de sub ei; nici cu ifoase. Se tratează dela egal la egal, prietenește, colegial, fără ceremonii și încovoeturi, fără vreun „prea” înainte, etc., ci chiar pe nume — politicoș — după moda rusească. Ca să-i impue să cumpere ceva: bilete, cărți, Doamne păzește; e grija preotului să se cultive. La o nevoie de ajutor, de foamete, colectă se face în biserică. „Eu ăm împărat în sat la mine; nu-mi pasă de nimeni, toți se închină mie, toți mă întreabă, toți mă respectează”, îmi spuneă câte un preot, care cunoștea situația preoților la noi. Clasa duhovnicească: preoții, dascălii și familiile lor, au privilegiul de a fi scutiți pentru totdeauna de orice dare, sau îndatorire.

Țăranii basarabeni și Ștefan cel Mare

Amintirea marelui și sfântului „domnitor”, „crai”, „Vodă”, „împărat vonic”, se păstrează încă la răzeșii orheiieni, bălteni, — din fostul ținut al Iașilor (Iaskii uezd), — hotineni, etc., ca cel ce le-a dat pământ: „noi n'avem nadeluri, da pământu ni-i dat di la Ștefan Vodă. Di pi vremea ceia îi și datina asta printre noi, să ni zicem unu la altu căpitane și alții să ni zică tot așa, că-i ocaz strașnic pentru asta”. Legende despre Ștefan cel Mare și cântece sunt foarte multe. Am cules eu una dintr'un sat răzeșesc, pe care am trimis-o spre publicare revistei: „*Ion Creangă*”. Inceputul lui Ștefan cel Mare e mic: crășmar și pe urmă „*haracari*”: „strângător de bani pentru împărăția turcească”, „banari”; pe urmă se ridică și „stă domn”, se face *crai mare* pe o împărăție întinsă, peste Moldoveni, neamul lui. El tot trăește și are nădejde dela Dumnezeu să mai vie odată să mai domnească, să mai dea înapoi „din cele dreptăți, pierdute de Moldoveni”. Dar lor le trebuie, ca Ștefan să fie aproape de ei. Reședința lui e în „casa

doamnei” de aproape de Ștefănești, acolo se arată el în fiecare an în noaptea Paștilor „îngie pentru câteva ceasuri” ca să mai vadă ce-i face „neamu lui”. El stă atunci la sfat cu îngerii și cu Dumnezeu. O altă legendă îl arată pe Ștefan „dvorian” (dvoreanin=boier mare, de curte), pe lângă domnia Moldovei, „la Ieși”, el izbăvește cu hoții din „*ostroave*” țara de Tătari. Norodu drept plată „o strigat să cie domn și o fost”.

Domnitor strălucit și scump inimilor noastre! Admirarea marilor scriitori contemporani ție! Urmașii tăi, ignoranți, ținuți în întuneric, te coboară până la crâșmar, haracar, căpetenie de hoți, viteaz prin vitejia hoților, și te ridică până în sfatul lui Dumnezeu și al Arhanghelilor! Numai tu de ai veni, ai face mai senine zilele cele prea noroase ale neamului tău de pretutindenii. Nu întârziă! Ei te cred a fi de pe vremea, când Dumnezeu și Sf. Petru umblau pe pământ, fii acum Dumnezeuul lor! Sunt și țărani, care n’au nici o idee despre un Ștefan Vodă (cum de altfel sunt și la noi în România), majoritatea însă a Basarabenilor îi știu cântecele și „zicerile” despre el. Într’un sat țărănesc, (nu răzeșesc) am auzit, spusă de o bătrână, stând pe marginea cuptorului, o baladă „istorie lungă” numită „Codrenaș”, în care se vorbea de „*Ștefan Sfântul*” și de „*Ștefan Vodă*”. Sunt 5 ani de atunci. Pentru lungimea ei și repezeala cu care o spuneă, n’am putut-o scrie. Am rugat pe *ucitel* — moldovan ce purta un nume cunoscut în literatura noastră — să-mi scrie acea baladă cu litere rusești și să mi-o trimită.

Durerea mea a fost mare când primesc scrisoare dela *ucitel*, că bătrâna a murit — 5 zile după plecarea mea. Eră în vârstă de peste 110 ani, își amintea de stăpânirea turcească „*cei amară*”. Se miră *ucitelul*, că ce-mi trebuie așa cântece „*proaste*”, să învăț bine rusește, să citesc pe Andreev, pe Pușkin, cântece populare rusești, ori malorusiane, etc. I-am scris îndată neținând în seamă de loc argumentele lui „pro domo” — arătându-i cum să procedeze ca să o culeagă. Bătrâna îmi spusese, că copiii ei n’au putut-o învăța în între-

gime toți, ci unul din copii știe o bucată, alt nepot alta, altul alta; așa, că strângând „*toată semestia*” (rudenia), ar fi putut din aceste odoare de stofe tăiate în bucăți, să coasă o haină scumpă. Trebuiau sacrificii materiale și n’a voit; trebuiau sacrificii intelectuale și nu s’a priceput. A mai intervenit permutarea sa la locul natal; astfel că am nădejde a face tot eu singur, aceia ce acela n’a făcut.

Prutul, legendele și cântecele lui.

Prutenii, locuitorii satelor de pe malul Prutului iubesc mult Prutul, „care-i tot drumet, mărgător”, ori „mergător”, „nu se mai hodinește”, că „el îi din neam de balaur din vremea veche și pe care l’o ucis un voinic frumos și șiroaele din sângele lui tot curg, ca să întâlnească și să înece pe voinic. Vorba veche: nici mort nu-l iartă”. În alte legende Prutul e lăsat de Dumnezeu „pentru răcoreala oamenilor și jocu copchiilor”, dar toți trebuie să ia bine seamă, că „cruce de aur stă în câte o bulboană — „ascuns și blăstămat de când o vrut să-l iziască, să-l opriască și cere suflete de creștin, ca să le ducă la iad”. Dracu însă are mare ciudă pe Prut, pentru că „creștinii îl cred sfânt și în apa lui fac Iordanu”, a cărat stânci din loc în loc „cu chip și gând” să-l iezăriască și când s’o sfătuit dracii într’o noapte, ca toți să isbească stânci în el și să-l opriască, s’au întârziat și „n’o dovidit”, a dat „mai fuga” Decusară și Mezu Noptii după porunca lui Dumnezeu, „păsările” (cocoșii) au cântat și dracii au rămas cu munca, da oamenii cu folosul. Dracul avea mare ciudă pe Sărbarea Iordanului, pentru că atunci se mai întâlnesc cei de peste Prut „cu își de la noi și el îi vrăjmaș și pizmaș și nu-i suferă lui să vadă el cumva oameni de un sânge trăind bine: că vezi, noi cu Dumneavoastră sîntem frați numa, că nu putem da mâna totdeauna de Prut”. Și multe sunt legendele Prutului! Dar are și cântece multe și fru-

moase. Cântecele: „Prutule, râu blestemat” e cea mai mare eroare, confusie ce s’a scris în literatura noastră. Nu-l dorește îngust, secăt, ci lat, adânc, să nu se vadă mal cu mal. De ce? Să se depărteze frații? Poate ciuda că ne desparte, că ni se pune în cale? Originalul acestui cântec l’am auzit — în regiunile de pe lângă Nistru — el însă începe totdeauna cu *Nistrul blestemat*.

Eu am auzit și alte cântece în sensul ca *Prutul să sece*, nu să se lărgească:

Prutule, dac-ai săca,	Frați de cruce, frați de sînge,
Noi ca frații ne-am avea,	După nime n’am mai plîngi.

Sau altul, care spune o taină știută numai de Pruteni:

Prutu ari vădureli	Și-om treci la nemureli,
Le știe badea pi eli,	Nemureli iubiteli,
Hai și-om lua floricele,	Noaptea ni videm cu eli.
Floricele, lăcrămeli,	

În o poezie populară basarabeană, culeasă de mine la 70 de kilometri de Prut — auzită în ținuturile Hotin, Orhei, Soroca, Bender și Kișinău pe malurile Nistrului — și intitulată: „Jalea noastră” e redată perfect aceiaș idee: dorința de a vedea Prutul secăt. E vorba de trimiterea unei scrisori pe frunze de copaci: „la surori și frațiori, că tari nii-s străiori, străiori și dipărciori. *Prutu ista ni disparti, Apa’ ceasta mari moartî?*” Urmează apoi dorința de a-l secă cu gura, cu căldarea, cu ajutorul vântului și cu el să umple Nistrul, de sigur pentru a-l face mai adânc, mai lat, mai greu de trecut pentru „Muscali, holerii și lăcuste”. E deci evidentă dorința specială de a muri „*apa a-ceasta*”, *Prutul*. Dacă se găsește și sub forma de „*Prutule, râu blestemat*” apoi numai în părțile apropiate de Prut; cântecul Nistrului a călătorit până aproape de regiunile Prutului, iar cântăreții, care cunoșteau mai degrab Prutul, decât Nistrul, au pus pe unul în locul altuia și iată deci marea eroare și marea nedreptate

făcută. Apoi culegătorii noștri nu s’au depărtat mult de Prut, pentru ca să audă că Nistrul trebuie blestemat cu tot dreptul, iar nu Prutul. Încă odată — repet — râul acesta trebuie reabilitat în literatura noastră, căci nu vād sensul de ce s’ar lăți, adânci Prutul și nu Nistrul. Și cât a fost de oropsit Prutul, numai pentru acest cântec ¹⁾!

Dragostea de citit moldovenește.

Pentru tot ce-i scris în „moldovenește”, țăranii basarabeni au un adevărat cult. Am văzut în multe biserici din Basarabia, cum credincioșii se țineau droae după preot la sfârșitul liturghiei și-l rugau cu lacrimi și unii și în genunchi, ca să le dea spre citire numărul din „Luminătorul”, din care citise predica în ziua aceea. Preotul îl da cu preferință unui fruntaș foarte cinstit, după aceea făcea o listă de toți care-l vor ceti pe rând; la nimeni nu va stă mai mult decât 2 zile. Și sunt adevărate șezători cetirile aceste din moldovenește: se strînge la casa cărturarului lume multă de tot felul și ascultă și nu se mai satură de auzit „carte de a noastră moldovenească”. Tot astfel și cu învățăturile tipărite în foi volante — în rusește și în moldovenește, iar pentru chestiuni de interes general au o adevărată pasiune. Greu îmi vine să uit bucuria ce au simțit-o niște țăranii basarabeni, când au dat de un număr al revistei: „Nașe Obedinenie” (Unirea noastră, sau cum traduc ei: *A noastră întrunire*) din 12 Iunie 1911, în care pe furis — par’că — în cele 32 de pagini erau intercalate dela pagina 16—19, cinci bucățele scrise moldovenește sub următoarele titluri: 1) „A noastră întrunire”, 2) „Di ci nouă ni-i urât în biserică”, 3) „Cum îi mai ușor judeca”, 4) „Pentru interesele noastre” și 5) „Cum să ni luptăm cu tâlhărășugu”.

Le citeau și le reciteau rînd pe rînd; erau scrise în limba curentă vorbită de ei și câte unul din ei ex-

1) Vezi „România pitorească” de d. A. Vlahuță.

clamă: „apoi ucitelu (învățătorul) spune că în limba moldovenească nu-i lăsat dela Dumnezeu să se scrie pe hârtie și ia uite-te ce frumos zice acolo pe hârtie în limba noastră!” E interesant a spune numele autorilor acestor articole din revista sus numită.

Prima bucată e scrisă de preotul *Ieremia Cekan* om de o înaltă cultură (mai mult rusească bine înțelese), bun român, acuzat de *separatism*, preot (rusește sveaștenic) în satul Nișcani, ținutul (uezd) Orheiului; al doilea literat e un: „Kapitan de mazâl”, al treilea e „*Simen Jujkov*”, al patrulea e „Mazâl Ioan Stratan” și al cincilea „Țaran Ștefan Vraghi”, adică Vraghie, Vrabie. Iată luminătorii neluminați ai neamului nostru din Basarabia. Ei totuși — ca și alții mulți — vor ocupa un loc în istoria anemiceii și plăpândeii culturii moldovenești din vremea de astăzi din Basarabia. Orice publicație spre a putea fi citită în Basarabia, trebuie să fie scrisă cu „buchi” (litere) rusești, sau cirilice¹⁾, pentru că acestea le învață oricine acolo. Latinește învață numai cei ce se dedică profesoratului de limba latină pentru licee.

Religiositatea. Tipăriturile moldovenești, cărțile bisericești. Educația religioasă.

În privința vieții religioase a Basarabiei s’ar putea scrie ca și asupra fiecărui din aceste capitole tratate și cărți întregi. Moldoveanul din Basarabia e religios, nu până la profunzime, ci are o credință statornică, nu totdeauna bigotă, nici e dispus a canoniza neconținut sfinți, ca neamurile slave.

Fondul sufletesc al omului nu-l poate ghici și cunoaște nimeni, însă judecând după manifestările externe — putem zice că în comparație cu ai noștri — Moldovenii din Basarabia sunt profund religioși. Credința strămoșească strălucește cu putere acolo; o putere și o strălucire necunoscută celor din regat. Fie că religiositatea poporului stăpânitor a influențat

¹⁾ Dau în clișeu un model, pentru cei ce nu cunosc chirilica noastră din cărțile bisericești.

asupra lor, fie că preotul e pus în o astfel de poziție că are o autoritate nediscutabilă — un respect deosebit în toate clasele: în Duma a III au fost aleși peste 50 de preoți — faptul este așa și contra unui fapt brut nu se poate discuta cu teorii vage. Că s’a răcit credința într’o epocă, când clerul n’avea posibilitatea de a oficia în moldovenește, lucrul e foarte adevărat. S’au studiat cauzele răcirii credinței și s’au luat măsuri ca boala să se lecuiească cu remedii potrivite. Iată ce zice „Luminătorul” în privirea retrospectivă din cursul a 100 de ani: „Noi avem în vedere pe Înalt Preosfințitul Iacob arhiepiscopul din Kazani și pe Înalt Preosfințitul Vladimir arhiepiscopul din Novocercask. Înalt Preosfințitul Iacob (fost al Basarabiei), încredințându-se, că Moldovenii nu știu limba rusească și sunt cu totul lipsiți de învățătura bisericească pe limba lor, cu deslegarea Sinodului au blagoslovit să se tipărească și să se răspândească în norod învățături bisericești și pe limba moldovenească. Tot el a așezat în Kișinău „Frățimea Nașterii lui Hristos” care și până acum cu mult folos lucrează pentru binele duhovnicesc al Basarabiei. Înalt Preosfințitul Vladimir este pururea pomenit, pentru aceea că cu stăruința lui iarăși s’au deschis în Kișinău tipografia pe limba moldovenească în care se tipăresc cărțile bisericești pe limba moldovenească, de care eparhia avea mare nevoie. Cu blagoslovenia Înalt Preosfințitului Vladimir au început a se tipări și jurnalul moldovenesc „Luminătorul”.

Am asistat la multe servicii bisericești în Basarabia și în multe localități. Când venia preotul în biserică, mai toți sătenii erau adunați, toți cu cucernicie ascultau, — gândul Dumnezeu le stăie unde. Când e vorba de împodobit „sfânta biserică, casa lui Dumnezeu” bărbății fac sacrificii, dar femeile sunt mai „săritoare”. Vând ouă, pui, pânză, torc în furcă și pun carboave de cumpără, ba o icoană mare și scumpă, ori alt obiect necesar bisericii, cum de pildă cununii, cutii pentru botez, prapure, etc.

În legătură cu această stare, educația religioasă trebuie să ne intereseze. În primul rând o educație religioasă se face prin biserică și de ea; deci limba, ce răsună sub boltile bisericii câtă a ne interesă. Să vedem deci, ce cărți moldovenești — căci cele rusești nu pot forma o religiozitate la moldoveni — se află în bisericile basarabene — pe lângă indispensabilele cărți de ritual rusești. Iată-le după anul tipăririi:

1) *Apostol* tipărit în București în timpul Mitropolitului Dositei, fiind Episcop de Râmnic Nectarie, la 1794.

2) *Evanghelie* idem. Am văzut la unele biserici câte trei evanghelii în limba moldovenească, „îmbrăcate în caftane scumpe de argint și aur”. Înțelegeți că au văzut Kievul, *Kiiovul* — cum îl pronunță Rușii, *Kiiu* sau *Kii* cum îi zic Moldovenii.

3. *Triod* tipărit în București la 1798, fiind mitropolit Dositei.

4. *Penticostar* din 1800, tot sub mitropolitul Dositei.

5. *Paraclisuri*, 1809 tipărit — *pecetluit* zic rușii și moldovenii — în Kișinău. Mitropolit-exarh fiind Gavril Bănulescu-Bodoni.

6. *Molebnic* — adică carte de Tedeumuri — tipărite în timpul împăratului Alex. Pavlovici, Exarh-Mitropolitul Kișinăului Gavriil, în 1815. Indict. 3 luna Decembrie.

7. *Liturgie* tipărită în Kișinău tot la 1815, Mitropolitul Gavriil.

8. *Ciaslov* tipărit în Kișinău, 1817, sub Mitropolitul Gavriil.

9. *Minei de obște*, tipărit în exarhiceasca tipografie a Kișinăului la 1819, luna Iunie, sub Mitropolitul Gavriil, iar împărat Alexandru.

10. *Psaltire*, tipărită în 1857. Indict. 15 luna Noembrie, împărat fiind Alexandru Nicolaevici, Arhiepiscop al Kișinăului și al Hotinului fiind Irinarh. În duhovniceasca tipografie, în păzitul de Dumnezeu oraș Kișinău, al oblastei Basarabii.

11. *Trebnic* — adică *Evhologiu* — tipărit sub împăratul Alex. Nicolaevici, Episcop fiind Antonie al Kișinăului și Hotinului, tipărit în duhovniceasca tipografie a Kișinăului în 1859 în 2 Noembrie. Chiar în anii din urmă a apărut un *Trebnic* nou și foarte bogat (în moldovenește costă 6 ruble).

12. *Kiriakodromion*, sau *Învățăături*, cuvinte morale la toate evangheliile Duminicilor de peste an. Al lui Nikifor al Astrahanului și Stavropolului talmăcit de Grigorie și Gherontie. În tipografia casei arhieresti în Kișinău la anul 1860.

13. *Octoih*, tipărit la 1862, Episcop fiind Antonie.

14. *Psaltire*, tipărită în Kișinău, 1907, împărat fiind Nicolai, iar Episcop Vladimir. Afară de aceste cărți mai sunt multe tipărite în timpul altor ierarhi basarabeni, mai ales a lui *Dimitrie Sulima*, urmașul mitropolitului Gavriil. Acum sunt în curs de tipărire și au și apărut din ele: *Viețile sfinților*; apoi *Evanghelia* și alte cărți de ritual. Societatea pentru arheologie și istorie a lucrat *Istoria Basarabiei* și *Albumul ei*, precum și alte scrieri speciale, anume pentru jubileul politic al anexării, ce s'a serbat în toamna anului 1912¹⁾.

Un mare rol pentru educația religioasă în genere, pentru încălzirea credinței îl au „*filișoarele*”, sau „*listki*”, tipărite de „*Frățimea nașterii lui Hristos*” din Kișinău. Ele sunt scrise în rusește și în moldovenește și sunt de trei categorii: unele fără număr în care se scrie și se lămurește ceva pentru un prilej anumit.

De pildă cea intitulată: „*Nu-i nicăierea potrevire*”, vorbește vădit contra socialiștilor și arată că o potrivire de averi, așa cum cer ei „îi cu nedreptul, cu primejdie, cu neputință”, etc.; cea cu titlul: „*Ziua cea de prăznuire pentru Basarabia*” e un fel de encilică către popor și lămurește rostul alipirei „*prisoedinenii*”, Basarabiei către Rusia. Vin apoi *Pouceniile* și *besiadele*. *Poucenie* e talmăcit prin învățătură, iar *beseadă* prin *vo-roavă*. Unele *pouceni* au numere curente deasupra, altele sunt ocazionale și nu poartă acest număr. Toate însă poartă jos pe ultima pagină un număr curent al Fră-

1) Serbarea cu caracter bisericesc a jubileului a avut loc la 16 Mai 1912.

țimei și indispensabilul : „*Peciataat dozvoliaetsia*” (se dă voie să se tipărească), apoi iscălitura „*țensorului*”, „Protoieru K. Popovici”. *Pouceniile*, sau învățăturile lămuresc adevăruri ale credinței, cultului, sau și chestii de interes general; de pildă a 8-a vorbește „*Despre vestmintele fețelor celor sfințite*”, a 51 : „*Despre uneala rugăciunii creștinești de obște întrebuințate*”, a 58-a e relativă : „*La rugăciunea spre somn, sau a celor ce merg spre somn*”. Unafără număr tratează : „*Învățătura pentru dragostea cea către patrie și către norodul cel de un neam*”.

Besead-ele sunt mici predici — *pareneze*, ori chiar și *omilii* — pe înțelesul poporului; cuvântul acesta e „*perevodit*”, „*tălmăcit*” pe moldovenie prin voroavă. A doua voroavă tratează : „*Despre sfintele femei*”, a 18-a : „*Despre viața pământească a Domnului nostru Iisus Cristos*”; a 27-a : „*Despre Sfinții mărturisitori și mucenici*”, etc. Multe din aceste învățături, sau voroave sunt „*alcătuite*” între alții de preotul K. I. *Stratilatov* care a scos o carte în moldovenește intitulată : „*Voroavele preotului sătean*”, și pe care a publicat-o și în rusește mai întâi.

Tălmăcitorii — fără îndoială cu oarecare rol în literatura moldovenească din Basarabia¹⁾ — ne interesează; iată numele câtorva: Protoieru I. *Ignatovici*, protoieru K. *Popovici* „*țensorul*”, protoierul G. *Dânga*, preotul *Mitrofan Ignatiev* și alt tălmăcitor cu inițialele V. A. Limba este foarte curată; perfect după cea a cărților bisericești — nu se poate însă să nu bată ceva în culoarea locală — prea puțin însă. „*Filișoarele*” acestea se împart poporului atunci când ele vin dela consistoriu; sunt cetite, recetite și ținute în mare cinste. Scapă câte una și în mâna câte unui necărturar, care știe a o prețui; n'o lasă vântului, sau neîngrijirii, ci cu cuișoare mici o bate lângă icoane „*în iconar*”, de multe ori întoarsă. — Ce e asta? Vei întreba pe un țăran de aceștia. — „*Scumpe vorbe, sfânt cuvânt al lui Dumnezeu*” — și-și face cruce.

1) E remarcabil mulțimea celor ce fac stihuri în moldovenește. Mulți au publicat câte ceva, cei mai mulți însă nimic. Unii doresc să scoată volume. Românul e, ori unde și ori cum ar fi, tot poet.

Rolul cultural al acestor „*filișoare*” e mare; limba cea pe deplin înțeleasă, care merge drept la inimă omului face un contrast isbitor cu limba din cărțile noastre de predici ca și din cele de ritual, apărute în timpul din urmă, cari pot fi cetite cu folos ori cui, numai poporului nu, căci nu e limba lui, ci a unor cărturari, cari nu-l înțeleg. Cultura în loc să ne apropie de popor ne-a depărtat, ne-a înstrăinat și nu știm dacă am mai putea-o numi cultură. În privința limbei, Basarabia — spre rușinea noastră — trebuie să ne servească ca model; vorbesc de limba cea pentru popor, cât și de învățăturile pur religioase, unde nu se văd tendințe. Multe din aceste voroave, sau învățături ar putea fi tipărite și la noi pentru folosul celor ce compun predici pentru întărirea în credință a țărânilor noastre, tot atât de înaintată din punct de vedere cultural, ca și cea din Basarabia — mai slabă însă în credință.

Ceeace contribuie încă la întărirea credinței, și ajută mult educația sufletească, sunt pelerinagiile ce le fac Basarabenii la Sfintele moaște la „*Kiiov*”, la descoperiri de Sfinte moaște, cum de pildă a fost de curând la *Sf. Ioasaș din Bielgorod*, la *Ierusalim*, „*Afon*” (Atos), etc.

Când este a se descoperi undeva moaștele unui sfânt — specialitate proprie rusească — vin prin Consistoriu la *blagocin* și apoi la Preot înștiințări, că în cutare, sau cutare loc se vor descoperi moaștele cutărui sfânt. Preoții dau de știre poporului, se formează echipe din zeci de bărbați și mai ales femei, cari călătoresc fie pe jos, fie și cu „*poizdul*” — pronunțat și *poiz* — numai să ajungă la timp potrivit. Fiecare are *filișoară* cu chipul sfântului, cu viața lui, tipărite fie în Kiev, fie alt undeva. De pot merge pe jos „*e mai primit de Dumnezeu, e mai plăcut sfântului*”. La Kiev mai ales, unde „*sunt atâta amar de mănăstiri și de moștini*”, e idealul „*fiștecărui creștin basarabeian să meargă*” măcar odată în viața lui, dacă nu în fiecare an. Rar când nu vei găsi la Kiev moldoveni din Basarabia în pelerinaj. Religiositatea se mai întărește și prin legătură directă și imediată între locurile Sfinte

și credincioși. Deacolo se trimit la diferiți țărani icoane cu blagoslovenia lor: o pecetie pe care o aplică în dosul icoanelor și spune dela cine emană *blagoslovenia*.

Multe vin din Ierusalim, multe din Atos; multe, se înțelege, că sunt și din altă parte — dela diferiți șarlatani, care speculează credința poporului —, căci la acea adresă cel ce a primit scrisoarea și iconițele, trebuie să trimeată „carboave”. Preoții sunt preveniți de autoritățile eclesiastice în privința acestor abuzuri; ei opresc pe țărani de a trimite colecte direct; nu e apreciată bine această prevenire a preotului, o blamează și pe ascuns tot trimet, „că de nu ar avea nevoie nu ar întinde mâna la carboavele mele; că-i drept, că-i nedrept aceia ce cer — Dumnezeu i-a judecă, da poate, că chiar el i-o îndreptat către mine să mă cerce, dacă din cele ce mi-o dat el, mă mai pricep a da și altora, că pământu îi a tuturor, da n'au toți noroc de mană”. „Bigotism” vor exclamă „cultii noștri; bunătate, caritate creștină vom zice noi, care avem nevoie mai mult de dărnicie pentru lucruri bune, decât de sgârcenie și în operele mici și în cele mari; dar nu neglijăm „faptele întunerecului, ale lui Mamona”.

Activitatea preotului basarabian în școală lucrează mult la întărirea credinței, cum se poate vedea din obiectele ce le predă preotul (la capitolul special).

Administrația bisericească.

E de nevoie a vorbi și a ne lămuri asupra administrației bisericești, de oarece organele acestei administrații poartă alte numiri decât la noi. Fiecare județ (*uezd*) — din cele opt ale Basarabiei — e împărțit în mai multe cercuri (*ocruh*) administrative bisericești.

Unul dintre preoții acestor cercuri — cel mai de cinste, mai cult și mai meșter în serviciul bisericesc — e numit ca *blagocin* și are aceleași atribuțiuni, ca și protoereul dela noi. El mai are un ajutor (*pomoșnic*) și un alt preot ce are însărcinarea de a face anchete, când se ivesc reclamații contra preoților.

Iată împărțirea bisericească a Basarabiei:

Akerman, 4 cercuri bisericești, cu câte un blagocin.

Bender, 3 cercuri.

Bălți 4 „

Ismail 4 „

Kișinău 4 „

Orhei 5 „

Soroca 4 „

Hotinul 5 „

Distincțiunile bisericești.

Blagocinul în Basarabia are întru totul atribuțiile unui protoereu din România. El e sub ordinele directe ale ierarhilor respectivi, cari în prezent sunt: Arhiepiscopul *Platon* al Chișinăului și Hotinului; Gavriil cu titlul de vicar și episcop al Akermanului și Zinovie episcop al Ismailului.

Pentru ușurința administrației atribuțiile lor sunt împărțite egal.

Și fiindcă e vorba de preoți, găesc nimerit a vorbi și de rangurile, sau boieriile bisericești ale preoților, mai bine zis distincțiuni pentru buna purtare, a „blagosloviei”, a slujbei.

Preotului — imediat ce e hirotonisit — i se dă cruce de argint; e un indemn acesta de a-și lua crucea, a-și aduce aminte de Mântuitorul și apoi ca să se deosebască de preoții sectanților, care au inundat Rusia, au împărțit-o după hartă pe regiuni și caută să o câștige și să sdrobească pravoslavia. Au câștigat pe mulți din societatea înaltă; mari duci și cneghine; însuși țarul nu se știe dacă nu înclină spre ei spun unii sectanți ¹⁾.

1) Propaganda aceasta religioasă e fără îndoială asaltul germanismului contra slavismului, servindu-se de arma protestantismului, cu scop de a sgudi atât credința, cât și organizația Rusiei ca stat. Modul cum au ținut Germanii să se insinueze peste tot locul și în toate arterile imperiului, provacă la ori cine în Rusia o mare indignare. Cu ori cine ai fi vorbit înainte de acest război, ți s'ar fi plâns că Germanii au acăpărat totul și pretutindeni, eră deci firesc ca războiul acesta să isbucnească, pentru ca și în direcția aceasta să se producă o emancipare. E foarte interesant să se știe că Românii Basarabeni pe nimeni nu urăsc mai mult, ca pe Turci, Nemți și Evrei.

După trei ani primește *nabednic*, adică *nibider-niță*, la 6 ani *scufie*, la 15 ani *camilavcă*, la 20 de ani *cruce de aur*, pe urmă *ordinul sfânta Ana* în diferite grade; *blagoslovenia Sinodului cu gramata cu litere de aur*, alte diferite medalii, Protoeria — titlu cu dreptul de a purta mitră — cu diferite numiri: cliucer, ștatnâi, etc., *Ordinul Vladimir, paliță*, etc.

Mitropoliti în Rusia poartă *camilanca* albă cu cruce de briliante dinainte. Preoții — pentru toate socotelile bisericești — venituri din lumânări și disc trebuie să ție registre, pe cari la sfârșitul anului în Decembrie, sau Ianuarie le înaintează *blagocinului* cu actele stării civile și suma ce se cuvine pentru instituțiile bisericești.

Fondul Bisericii.

Și din punct de vedere material, biserica basarabeană stă incomparabil mai bine, ca biserica românească. Deși capul e străin de neamul nostru, tot trupul însă e curat moldovenesc; și ea — după modelul celei rusești — și-a alcătuit un fond propriu. Fabricarea și vinderea lumânărilor o are exclusiv *Zavodul* (fabrica), pentru fabricarea lumânărilor întregii eparhii a *Kișinăului*. Această fabrică e condusă de 4 preoți. La fiecare biserică se aduc lumânările dela depozitele acestei fabrici, de către preot și starostele de biserică, sunt depuse în lăzi speciale, sau dulapuri în biserică și la trebuință se vând cu preț în doi. Jumătate se trimete la *Zavod* pentru plata lumânărilor și cealaltă jumătate rămâne ca venit curat al bisericii.

E neîndoios că bisericile realizează venituri însemnate din această vânzare, la care mai are a se adăoga și venitul discului — care e tot al bisericii.

Lumea noastră indiferentă pentru tot ce aparține de credință și biserică nu trebuie să se mire, că biserica poate fi întreținută numai din venitul acesta.

Adevărul e, că venitul din vânzarea lumânărilor și disc e foarte mare, pentru că poporul e profund religios.

Preotul în oraș e plătit de stat și de comuna religioasă, iar în sate e plătit de obște¹⁾, deosebit că are pământul și leafa dela stat pentru lecțiunile (urocurile) ce le ține la școală de 4—5 ori pe săptămână pentru studiul religios și moral.

Instituțiuni cu caracter administrativ, cultural și filantropic, dependente de biserică.

1. *Consistoriul eparhial* nu are numai atribuții judecătorești ca la noi, ci are o mare influență în ceea ce privește administrația, cum și controlul actelor stării civile. El se compune actualmente din: 2 protoerei (protoeria e rang bisericesc, nu însărcinarea administrativă ca la noi), 2 preoți ca membri; alți 2 preoți ca membri auxiliari; un secretar special; secretarul Arhiereului (Episcopului); 4 șefi de birou (stolonacealnici); un casier, un registrator, un arhivar, 38 oameni, parte scriitori, parte de serviciu; un arhitect și un avocat, ca șef al contenciosului.

2. *Consiliul (sfatul) școlar general al Eparhiei Chișinăului* are ca președinte pe directorul seminarului duhovnicesc din *Kișinău*, iar ca membri 2 preoți cu rangul de protoerei. Acest consiliu are supravegherea tuturor școalelor populare bisericești, cum și toate instituțiile culturale ce se întrețin din fondurile bisericilor. În fiecare din cele 8 județe ale Basarabiei: Akerman, Bender, Bălți, Ismail, *Kișinău*, Orhei, Soroca și Hotin este câte un așa zis *sfat școlar județian al eparhiei Kișinăului*; aceste consilii județene nu sunt decât filiale ale consiliului general școlar, iar personalul lor se compune din un președinte (care e un protoereu, blagocin, sau preot), mareșalul nobilimei județene, inspectorul școalelor populare (preot), ca membri sunt 5 preoți și alți puțini civili, după mărimea și importanța județului.

1) Mulți preoți de țară afirmă că s'ar mulțumi cu 100 de ruble pe lună, dacă li s'ar impune de stat să facă orice serviciu gratuit.

Rolul consiliului general școlar și ale consiliilor școlare județene este de a întreține și veghiă de bunul mers al școalelor întreținute din venitul monastiresc și bisericesc. Aceste școli se numesc bisericești și se inspectează de un preot numit inspector pe district. În aceste consilii se găsesc și civili, pentru motivul că societatea civilă dă bisericii venituri așa de frumoase și e interesată de buna întrebuințare a acestor venituri.

3. *Școlile duhovnicești pregătitoare.* Tinerii ce au a se dedica misiunii preoțești — majoritatea fii de preoți și de dascăli — trebuie, ca după terminarea cursului primar să urmeze mai întâiu 4 ani cursurile unei școli pregătitoare numită școala duhovnicească pregătitoare, după care abia pot intra în Seminaru. Școli de acestea pentru Basarabia sunt trei (numite: *duhovnoe uciliște*) și anume: în Kișinău, în Ediniți, județul (Uezd), Bălți și în Ismail. În aceste școli se studiază următoarele obiecte: limba latină, rusă, slava bisericească, greacă, istoria rusă, istoria bisericească rusă, geografia, aritmetica, catechismul și istoria sfântă. Personalul administrativ al școlii se compune din: un director, un subdirector, doi preoți ca consilieri școlari, un duhovnic, patru pedagogi, doi pedagogi repetitori și un medic.

4. *Seminarul duhovnicesc.* Cei ce absolvesc cu succes una din aceste școli pregătitoare intră în Seminarul duhovnicesc din Kișinău, ale cărui cursuri durează 6 ani. Personalul Seminarului se compune din: director, inspector, trei ajutoare ale inspectorului și profesori pentru: Sf. Scriptură, Omiletică, Pastorală, Dogmatică, Morală, Gramatica și Istoria literaturii ruse, Istoria rusă, Istoria rascolului rus, Muzica bisericească, Filozofia, Matematica, Fizica, Limba moldovenească, latină și greacă.

5. *Școala de fete a Eparhiei Kișinăului,* la care învață numai fiicele de preoți și de dascăli bisericești, are ca președinte al sfatului școlar un preot, o director, un preot ca inspector al claselor și trei preoți

ca membri ai consiliului școlar. Se studiază aici următoarele obiecte: limba rusă, fizica, geografia, matematica, geometria, istoria cetățenească, geografia istorică, sfânta scriptură, didactica, cântarea bisericească, istoria filozofiei și pedagogiei, estetica, desemnul, limba franceză, limba moldovenească, lucrul de mână, muzica vocală și corală. Personalul pentru conducerea internă e compus din femei, pe lângă care mai e și un medic și un econom, bărbați.

Absolventele acestei școli au posibilitatea de a fi învățătoare la școlile cele mai înaintate dela țară — ministeriale. Am avut prilejul a vedea lucrări de mână executate de elevele acestei școli și am rămas pe dreptul uimit de abilitatea și deosebita frumusețe a execuțiilor. Fondul din care se întrețin aceste școli nu-l furnizează statul, ci bisericile din venitul lumânărilor și al discului, o mică parte. Copii ce învață — la seminarul duhovnicesc și la școala duhovnicească de fete — și ai căror părinți trăiesc, plătesc școlii o sumă, ce nu poate fi mai mică de 150 de ruble anual. Pentru orfanii preoților și ai dascălilor totul se dă gratuit.

6. *Comisia Eparhială.* Pe lângă consistoriul eparhiei Kișinăului funcționează o comisiune permanentă pentru examinarea celor, care deși au cunoștințele și aptitudinile cerute, n'au urmat cursurile speciale pentru dascăli, diaconi și preoți. Ceeace la noi nu se știe, diaconii în Rusia nu studiază seminarul, ci se recrutează după alegerea acestei comisii dintre dascălii, ce au voce mai frumoasă și cunoștinți mai temeinice, după un timp oarecare și un examen de capacitate se poate să-i hirotonisească și preoți¹⁾. Comisia aceasta pentru examinare se compune din 4 preoți, din care 2 actualmente au rangul de protoerei.

7. *Asociația eparhială pentru săraci* se compune din un protoereu ca președinte, 2 preoți casieri, 1 secretar și 2 scriitori. Fondul acestei asociații vine tot dela biserici și dela preoți și e una din cele mai bine-făcătoare roade ale filantropiei clerului basarabian.

1) Măsura aceasta s'ar putea cu mult folos lua și la noi.

8. *Casa duhovnicească a eparhiei Kișinăului pentru preotese văduve și orfanii preoților și ai dascălilor*, are ca președinte 1 protoereu, iar ca membri 2 preoți. La moartea oricărui preot, fie oricât de tânăr, preoteasa primește imediat suma de 1000 de ruble, iar mai pe urmă i se face o pensie, după cum socotește comitetul acestei case. Pe lângă cota — prea mică ce o primește dela biserici — fondul acestei case se compune din cotizații de câte o rublă din partea fiecărui preot din eparhie, pentru fiecare preot mort în decursul unui an. De pildă în decursul unui an au murit în eparhie 20 de preoți, fiecare preot dă câte 20 de ruble pentru fondul acestei case. Și dacă ne gândim că numărul preoților în întreaga eparhie a Basarabiei întrece suma de 1100, ne putem face idee ce beneficii frumoase realizează această casă pentru un scop atât de umanitar.

9. *Frățimea drept credincioasă a Nașterii lui Hristos*, are de scop ajutorarea săracilor tot din fondul bisericesc. Ca președinte actualmente e P. S. Arhiepiscopul Platon, al Kișinăului, iar ca membri Jacob Arhiepiscopul Kazanului, Neofit fost al Kișinăului, Arsenie al Pskovului, Serafim fost al Kișinăului, Nicodem Vicar al Kievului, Gavriil al Akermanului, Guvernatorul Basarabiei și un ieromonah. Din consiliu mai fac parte preoți și mireni, având secretar și casier. Tot din comitetul asociației mai fac parte misionarii eparhiali, ca unii ce umblă și cunosc mai bine oamenii săraci.

10. *Frățimea Alexandru Nevski* are de scop tot ajutorarea săracilor, e un fel de societate de salvare și ajutor, din inițiativa clerului. Fac parte din ea preoți, mireni și femei.

11. *Societatea pentru ajutorul orfanilor preoților și ai cântăreților*. Murind preotul, sau orice cleric și, de rămân ori câți copii pe urma lor, societatea aceasta are de scop a ajuta ca băieții să învețe la seminar, iar fetele la școala duhovnicească de fete și a nu-i lăsa fără de ajutor. La fondul acestei societăți contribuie preoții cât sunt în viață, iar la moartea vreunui preot, cum s'a arătat mai sus. Comitetul acestei so-

cietăți se compune din: episcop, rectorul seminarului, un consilier de stat, preoți ca membri, casier și cenzor.

12. *Societatea eparhiei Kișinăului pentru frățimea obștească din Palestina*. Această asociație are de scop a veni în ajutorul călugărilor ruși din Palestina. Comitetul ei se compune din episcop, vicarul, casier, secretar și membri.

13. *Comitetul misionarilor drept credincioși din eparhia Kișinăului* are de scop a vizita neconținut părțile ce sunt invadate de molocani, staroverți, stundiști, adventiști și alți sectanți, a ține conferințe¹⁾ și a combate prin predici rătăcirea lor și a arăta dreapta credință. Are ca președinte pe episcop, ca ajutor vicarul, ca membri misionari 6 preoți, un secretar și un casier.

14. *Comitetul pentru tipografia eparhială a Kișinăului* are ca președinte un protoereu, membri alți trei protoerei iar membri cinci preoți.

15. *Asociația bisericească a Basarabiei pentru istorie și arheologie*. Are de scop studiile istorice și arheologice, numai în ceea ce privește eparhia. Are ca președinte pe episcop, vice-președinte vicarul, membri: Guvernatorul Basarabiei, un ieromonah, bibliotecar, casier și secretar.

16. *Redacția revistei „Vestitorul bisericesc al eparhiei Kișinăului”* are ca redactor un mirean, 3 preoți membri, casier, cenzor, etc.

Cultura poporului, alte tipărituri moldovenești.

De o cultură a poporului moldovenesc din Basarabia nici nu putem vorbi. Și poate că lipsei factorului cultural intermediar dela țară, pe limba lui, sau dela târg, — păturii mijlocii — avem a mulțumi că se mai păstrează naționalitatea și limba românească în Basarabia. „Luminătorul”, jurnal bisericesc din Kișinău, scris în moldovenește e unul din stâlpii „culturii” moldovenești. Publică ceva moldovenește și „Vedomostul

1) Se organizează adesea în săli publice discuții contradictorii între misionari și apostolii diferitelor secte.

(numit așa de Moldoveni) *Eparhial*”, dar prea puțin. Rămân „filișoarele” de care am vorbit — (în rusește și moldovenește). — Limba tălmăcirilor Protoiereului Plămădeala e criticată în „Basarabia” din 1906. Nu se mulțumește însă spiritul poporului numai cu direcția religioasă prea unilaterală. De sfinți și de cărți de stupărit în rusește sunt sătui. În câte un sat am întâlnit câte unul, care din dragoste pentru limba românească, — deși „*îi mai gre pentru Moldoveni decât cei rusească; că buchile rusești is acătări, mai ușoare, ori poate ni-se par*” — știe buchile latinești, ca să poată citi și românește, pe lângă că știe rusește și moldovenește. Sunt vestiți aceștia. Toți spun despre ei, că știu multă carte. Am văzut câțiva cărturari de aceștia laudați; unii de abia puteau cunoaște literile, deabia silabisiau buchile latinești. După ce învață apoi repede, își procură cărți de citit. — Ce? — „*Polojenii*”.

În privința aceasta avem a mulțumi noi mocalilor transilvăneni, care trec cu oile pentru pășune în Basarabia și aduc de vânzare cărți ca: *Alexandria*, *Ghenoveva* de Brabant — tipărite și în Kișinău —, *Arghir și Elena*, *Evanghelia țigănească și Conăcării*, *Nastratin Hoga*, etc.

Aduc apoi cuțite cu stricnele, etc., și se așează din ei — temporar, sau pentru totdeauna — prin „*goroduri*” (orașe), sau târgușoare (*gorodocuri*) și fac speculă cu obiectele ce se întreabă.

Se vede că ei cam iau zece piei de pe om, că Basarabenii, — ori cu care am vorbit — îi tratează cu puțin măgulitorul epitet de „julicoși”, „julicani”, „șarlatani”, „jăcuitori”.

În multe ocazii mi-a fost dat să aud recitându-se versuri din câte una din cărțile de mai sus, sau spunându-se episoade din ele. Citeam odată pe o carte. Un țăran bătrân se apropie de mine și se uită: — „Mai deprindeți o leacă de carte rusească?” mă întrebă. — Da, dar d-ta, știi a citi? — Cum de nu! Și-mi cere cartea și începe a recita versuri din Arghir și Elena. A recitat-o aproape toată. — Ce să mai facem noi,

dacă n’om mai avea cântece? — Aceasta e biblioteca țăranului cărturar; mai adaugă „*Nașe Obedinenie*” (acum dispărută) cu puține articole moldovenești de interes general. Jurnalul apărute pe vremuri în Kișinău: „*Moldovanul*”, „*Basarabia*”, etc., sunt mult pomenite. „Mai publicau *stihuri*, câte o povestire, tot te mai gândeai că ești Moldovan”.

Pentru unii citirea moldovenească e un lucru nou, o revelație. În No. 53 al „*Basarabiei*” — jurnal acum dispărut — din Noemvrie 1906, un preot basarabean ce iscălește cu inițialele I. T. sub titlul „*Părerii sincere*”, scrie despre „*Frățimea nașterii lui Hristos*”: — „După idee frățimea ar putea să fie un așezământ de o mare însemnătate, care ar putea lucra mult la ridicarea culturii, mai ales moldovenească-națională. Neavând în vedere a arăta toate formele, în care s’ar putea ivi lucrarea frățimei, eu aș vrea să arăt vr’o câteva, care privesc pe Moldoveni. Și predicile sunt folositoare, dar în ele numai nu poate să se închee tot lucrul Frățimei.

Ea ar putea să facă și chiar este datoare să facă mult mai mult. Spre pildă ar putea scoate la lumină pentru Moldoveni, abecedare (buchere), dicționare și alte cărți de învățătură, cărți cu știință, din istoria bisericii, din istoria cetățenească, din istoria culturii, vr’un jurnal poporan, — („*Albina*” noastră nu place pentru limba și subiectele neinteresante —), ar putea organiza horuri moldovenești, lecții în limba moldovenească și la urmă ca lucru de cea mai mare însemnătate, școli cu învățătura pe limba națională.

Lucrători s’ar afla, numai să nu se facă lucrurile de doi-trei preoți orășeni, ci să fie atrasă toată preoțimea eparhială și credem, că mergând pe calea asta, Frățimea ar merita și ar dobândi mulțumirea cea mai mare din partea norodului moldovean”. — Ce frumos program de lucru dă inimosul frate basarabean pentru norodul său. Să ne mai tânguim pentru Basarabia noi acești din România, ori să învinuim indolența noastră, ori pe a lor? Nemții cum au lucrat? Sunt deci și

între preoții basarabeni oameni conștienți și cu durere de neamul lor; nu s'or fi înțelenit inimile din 1906, până azi și nici nu sunt de tot înțelenite. Dar, vă asigur, o pasăre cu o așa cântare e rară în Basarabia; dar multe de acestea se pot ivi cu vremea.

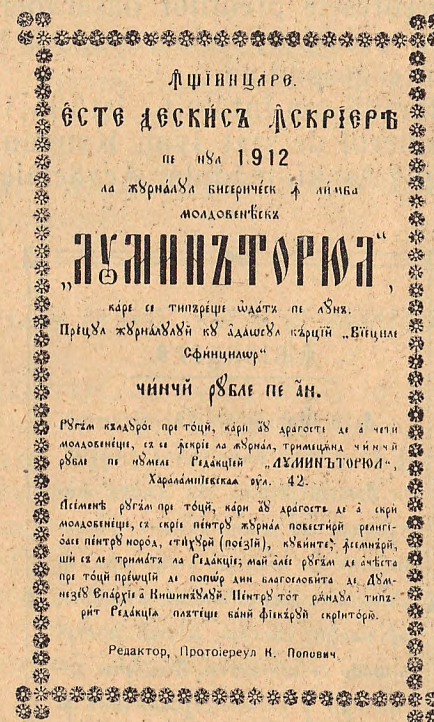
Noi ca cei ce cunoaștem și epopeea dureroasă a Transilvănenilor îl asigurăm pe „șveaștenicul” basarabean, că dacă neamul nostru de acolo ar fi avut norocire de ierarhi, nu numai cu limba moldovenească, dar cu inima străină ca Bănulescu Bodoni, ci cu o inimă și cap ca al lui Șaguna, plus alte împrejurări favorabile, Basarabia acum ar da lecții întregii Româniimi.

Revistele. Cea mai veche revistă bisericească a eparhiei Kișinăului e „*Kișinevskia eparhialnia Viedomosti*”, (Inventarul eparhiei Kișinăului). Ea e în al 45-lea an de apariție și iese săptămânal. Se tipărește în tipografia eparhială din Kișinău, str. S. Haralambie, No. 42, are 16 file, format în 16. E scrisă mai mult în rusește; publică prea puțin și moldovenește.

„**Luminătorul,**” revistă lunară bisericească în al 7-lea an de apariție, scrisă în limba moldovenească cu litere chirilice și rusești, e tipărită de „Sfatul Frățimea Nașterii lui Hristos” din Kișinău la tipografia eparhială; are ca redactor pe *protoereul* *Const. Popovici*. În numărul din Mai 1912 e un apel: „la toți cei ce au dragoste de a scrie moldovenește să scrie pentru jurnal povestiri religioase pentru norod, stihuri, (poezii) cuvinte, însemnări și să le trimeată la redacție; mai ales rugăm de aceasta pe toți preoții de popor din blagoslovita de Dumnezeu eparhie a Kișinăului. Pentru tot rândul tipărit redacția plătește bani fiecărui scriitor”. Iscălit pe apel e Protoereul Const. Popovici. Urmează alt anunț al dughenii eparhiale de obiecte bisericești — nou înființată. Pe ultima față citim următorul anunț — în unele numere: „Abonaților (înscriitorilor) acestei reviste li se trimit pentru 5 ruble și viețile sfinților (moldovenește)”, din care au apărut pentru câteva luni, volume mari.

O revistă independentă — care și-a dat sufletul

în oceanul entusiasmului jubiliar — este „Nașe Obedinenie” (Unirea noastră) și eră scoasă de preotul Ieremia Cehan din satul Nișcani, ținutul Orheiului. A mers

„Luminătorul” cere dela Moldoveni stihuri, etc., pe care le plătește.

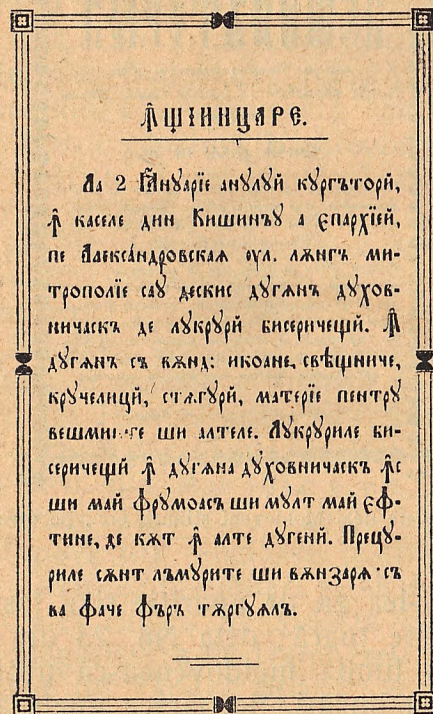
până în al III-lea an de apariție și a fost scrisă mai întâiu în rusește toată; dela No. 23 din Iunie 1911, se scriu și în limba moldovenească puține articole. Voiu da câteva bucăți, de oarece unele articole sunt scrise de țărani basarabeni, astfel că va fi interesant a vedea, cum scriu țărani basarabeni și ce chestii se agită acolo.

Numele de „Unirea noastră” a speriat întru câțva cercurile conducătoare; mai ales cuvântul „a noastră” le-a făcut mult sânge rău și a fost interzis a apărea sub acest titlu și având ca redactor pe preotul Iere-

mia Cehan. La intervenția însă a acestui preot vrednic, revista a început a reapărea cu titlul de *Obedinienie* (Unirea), având ca redactor pe preoteasa preotului Ieremia Cehan, Evghenia Cehan, căci trebuie să amintesc că preotesele preoților basarabeni au o cultură egală cu a preoților, — lucru ce nu le împiedică de a fi excelente gospodine.

În unele familii am întâlnit „Istoria Imperiei Rociene” de consilierul de stat Ivan Kandanski, tradusă de Aga Gheorghe Asaki, mădular Academiei din Roma,

Anunțul din „Luminatorul” pentru obiecte bisericești. Astfel de litere ar putea citi Basarabeni.

eși în privilegiata tipografie, 1832. Dedicată lui Kiseleff. Decembrie în 18”.

Mai există apoi o carte de citire tipărită de cu-

rând pentru popor (în moldovenește) și un dicționar rusesc-moldovenesc cu titlul: „Rusesc și Moldovenesc Cuvintealnic, adică tălmăciu cuvintelor, alcătuit de Preotul Mihail Ciachir. Chișinău, Tipografia Eparhială, 1907”.

Trebnicul, adică Moliftelnicul, cu mult mai complex, decât oricare tipărit cândva în limba română, e tipărit în 1908 în Chișinău și costă — pentru Basarabia 5 ruble și 75 capeici ¹⁾.

Apoi Carte de învățătură despre legea creștinească, tradusă din rusește.

Actele stării civile și statisticele.

O împrejurare ce ajută mult la ridicarea prestigiului preotului în fața poporului, sunt actele stării civile, pe care el le ține în foarte mare curățenie, cu multă scrupulozitate și toate în două exemplare: unul pentru consistoriu și altul pentru arhiva Parohiei.

Aceste registre au formatul coalelor întregi și e scris pe fiecare filă pentru ce servește; nu lipsește vulturul cu două capete și armele episcopale.

Iată cum se înregistrează:

Partea I-a. — Născuții.

De ce sex e?		Luna și ziua		Numele Botezatului	Starea socială, Numele și pronumele părinților botezatului. Domiciliul	Nașii	Oficiant	Observații
Băiet	Fată	Nașterii	Botezului					
					Tăran, răzes, boer, etc., orice ar fi se menționează.	Se trec de preferință nașii bărbați, căci la botezuri totdeauna sunt mulți nași.	Iscalește Preotul și Dascălul	

¹⁾ Bun de procurat și pentru România, ca multe cărți bisericești din tipografia din Chișinău.

Partea II-a. — **Cununații.**

Nr. curent	Luna și ziua	Starea, Numele și Pronumele mirelui	Vârsta mirelui	Starea, Numele și Pronumele miresii	Vârsta miresii	Martori	Oficiant	Observații
								De ordinar martorii servesc și ca nași

Partea III-a. — **Morții.**

De ce sex e ?		Luna și ziua	Starea, Numele și Pronumele mortului	Data înmormântării	De ce boală a murit	Cine l'a spovedit și împărtășit	Cine a oficiat înmormântarea	Observații
Bărbat	Femea							

În afară de acestea mai sunt foi volante tipărite, care se liberează, când ai nevoie, la o „tâmplare ceva, la vr'o delă“ (proces).

Pentru eliberarea acestora, cât și pentru înregistrarea botezațiilor și a cununațiilor preotul primește plată; la nuntă „trebuie carboave mai multe de amu înainte“. Înregistrarea morților nu se plătește. Excepții sunt.

Având la dispoziție registrele stării civile, știind perfect mișcarea populației, ținând liste exacte de spovediți și împărtășiți pe tot timpul anului, dând el liste de tineri — controlată de consistoriu — pentru recrutări; nimeni altul — decât preotul — nu poate da date statistice autorităților eclesiastice, dela care iau și cele civile. Numărătoria și controlul ei nu-l fac tocmai cu mare scrupulositate; de aceea, statisticele acestea nu sunt totdeauna exacte în mod absolut. Ca

organe ajutătoare la statistici, preotul are pe „psalomștic“, pe starostele bisericesc, pe *storoj*, pe „*upolomocinici*“, pe starostele sătesc, pe pisar, etc., însă aceștia n'au decât un rol consultativ. Pe statisticile acestea nu poți pune bază, decât în ce privește culoarea etnică a populației, naționalitatea. Ca să găsec și părtinitori între atâția Moldoveni rusomani, nu poate încăpea discuție; însă prea puțini sunt. În genere unii preoți sunt preocupați a nu da în aceste date statistice numărul exact al populației, pentru ca să nu se mire superiorii, că are popor mare (prihod); din acelaș motiv nu pun nici venitul (dohodul) din popor exact, pentru ca să nu dea cotă prea mare, pentru casele de ajutor clericale.

Băncile populare.

Sunt și în Basarabia bănci pentru țărani „*creditnoe tovarișestvo*“, tot cu acelaș scop ca la noi. Ele nu sunt însă așa de dese ca în România; mai multe sate formează un cerc (ocruh); sunt alimentate cu bani din banca imperială, țin congrese la cari trimit delegați fiecare bancă. În anul 1912 congresul a fost în Odesa. Afacerile ce le fac băncile acestea sunt nespuse de bune; țărănimea este ajutată. Imprumuturile se fac pe amanet și pe credit personal. Banca are „*sklad*“, depozit de mașini agricole, de diferite necesarii membrilor ei; le desface cu ridicata și cu bucata. Ca conducători și inițiatori sunt preoți, învățători, alți funcționari etc.

Membrii ce lucrează la biurou și presidenții sunt devotați numai băncii. Astfel se explică de ce aceste instituții merg bine, pentru că nu sunt conduse de oameni, care trebuie să-și fragmenteze activitatea, a-și lua alte ipostase, pentru ca lucrările să meargă rău și pe deasupra să se vadă și ghiarele lăcomiei urâte.

Preoții și învățătorii au fost inițiatori; conducerea ulterioară s'a lăsat în multe părți țăranilor¹⁾,

1) Sunt și excepții.

adică elementelor mai „cu patru ochi” dintre țărani. Când învățătorul a voit să fie „bancar”, a trebuit să demisioneze, pentru a se dedica cu mult folos și pentru el și pentru instituție — numai băncei. Nu întâlnești pigmei cumularzi, care doresc ca să fie totul, fără a face altceva decât să pape, — neglijându-și chemarea vieții: luminarea poporului și cultura religioasă.

Ca un document viu, că există și în Basarabia bănci populare din inițiativa preoților — fără a se cățăra mai apoi la conducere — iată un anunț din fruntea ziarului „Basarabia” din 1906: „In satul Popovka, ținutul Akermanului, s’a întemeiat o bancă pentru țărani. Cârmuirea tovărășiei roagă pe acei care au capitaluri, să le dea în banca aceasta, etc.

Banca plătește acelor cari pun capitaluri pe trei ani 7 procenturi pe an, adică 7 ruble pe o sută în an. Se poate duce în bancă dela 25 de ruble în sus. Cârmuirea îndată după primirea capitalului, trimite cărtică pe numele depunătorului. Cârmuirea roagă ca adresele să fie însemnate drept, ca să nu iasă vreo sminteală. Președinte Preotul Gavril Nagacevski, membrii — țărani: Toader Nimerencu și Iacov Pădureț”. Acesta-i de-ai noștri, după nume. Satul Popovca e în întregime de Moldoveni. Preoții, după ce și-au îndeplinit rolul de îndemnători, de pilduitori, au rămas simpli membri (cilen). Abuzuri s’au făcut și acolo; cum e scris în acelaș număr al „Basarabiei”, despre învățătorul Ioan Oprea din Călărași, ținutul Orheiului, și de Gheorghe Botnar, împuternicitul obștiei din Lozova-Chișinău: „căruia satul i-a încredințat interesele sătenilor și care, cum se cuveniă, trebuia bine să se gândească pentru lucrul acesta, ca toți să fie mulțumiți și cei mai avuți și cei mai nevoiași”. Cărturari ai României, care scriți pentru popor, luați de pildă limba moldovenească din Basarabia, și întoarceți-vă la graiul poporului, căci literatură pentru popor în România nu există, afară doar tot de producțiile lui.

Conștiința originii.

Prima descoperire în această privință le-o dă „Luminătorul” din Maiu 1912 în articolul „*Când și cum s’au încreștinat Moldovenii*” scris anume pentru „*prilejul sutei de ani*”. Mândria Moldovenilor trebuie satisfăcută: Moldovenii sunt cu mult mai vechi creștini ca Rușii; despre Bulgari, Ruși, etc., se spune în acte, de Moldoveni nicăiri. Pravoslavnici mai vechi ca Rușii, formează cu ei azi o biserică. Enumărând păreri în privința creștinării Românilor — toate patru — nu uită a aminti părerea, că creștinismul s’a adus prin coloniști și atinge chestia originii neamului nostru. Iată ce zice: „Dacii în amestec cu puternicul și cuceritorul norod al Romanilor, care au venit mai târziu și le-au luat țara, amestecându-se cu dânșii și dând naștere neamului nostru” și mai jos: „In anul 106 d. Hr. după războaie îndelungate cu Dacii craiului Decebal, împăratul Romei Traian au supus Dacia și au prefăcut-o țară romană. Ca să întipărească stăpânirea romană asupra părților noastre el a pus în Dacia *ci-novnici* împărătești, au întemeiat cetăți, au făcut drumuri. Au vrut să întemeieze în țara cucerită și viața romană, aducând din împărăția sa, pe lângă ostași târgoveți, oameni deprinși cu meșteșugurile, cu lucrul pământului, cu săparea și dobândirea sărei, aurului și argintului, — în scurt — oameni cu o viață așezată, căci Dacii erau un popor de ciobani nestatornici, neastâmpărați. Ostașii lui Traian, precum și ceilaltă lume, venită în Dacia, se căsătorii cu fetele Dacilor, și din căsătoriile lor amestecate au răsărit un neam nou cu o limbă nouă, eșită din limba Românilor cea latinească, neamul și limba noastră. . . Moldovenii fiind urmașii Romanilor, iar limba noastră fiică bună a celei latinești”. Atât de puține aluzii, pentru a da loc la confuzii ce se vor vede! Nu vă lasă atât de jos Rușii; sunteți neamuri cu ei. Ascultați: „Măcar că în vinele Moldovenilor curge sângele Râmlenilor cei în toată lumea vestiți, dar în vinele Rușilor curge sângele slove-

nesc și după sânge ei nu se nemăluiesc, însă sunt neamuri (rudenie) după duh, căci deopotrivă iubesc credința pravoslavnică și tot cu acea râvnă și tărie o mărturisesc și o prețaluiesc pre ea. Rusia ca o soră mai mare și iubitoare totdeauna s'au îngrijit de aceea, ca să sporească credința cea dreaptă între no-
roadele cele mai mici". Moldovenii — țărani — au auzit aceste revelații ale „Luminătorului” și iată reflecția unora din ei: „Tari li mai place Rușilor să ni bagiucurească. Auzi că noi suntem din Letini, din Râm, din Drac, Dac, Darac cum a mai ci zis. Tot ii cuminți și noi proști. Da tot ne-o mângâiet o leacă, ne-o ușurat inima, cică ne nemăluim după duh — cum a mai ci și aceia — cu dânșii”. — „Nu pricepi, face altul; sfântă-i vorba Rusului: Moldovanu-i cap de bou, baran, bolvan, prost; neam cu duhu de amu înainte se chiamă de aceia că și ii și noi sântem pravoslavnici, ai auzit?”

— „A ci și așa cum zici bre, că tot mai multe vrăghii îi ci văzut tu, decât mine. Din cine om ci noi om ci, da acu să chiamă că sântem Moldoveni sub stăpânirea împărăției rusești. Dac'am ci tot un sânge, am ave tot o limbă. Da se vede că așa ne-o fost scris dela Dumnezeu și lăsat: ii cu limba lor să se hrănească și să vecuiască, da noi cu a noastră deamu.

Da ci ni pasă nouă di Rus; noi rădem de dânșu, el nu înțelege și noi cu răsău rămânem și el cu *niznai*". Această conștiință o au de origina lor, acum în timpul din urmă.

O eroare fonetică.

Înainte de a trata despre limba basarabenilor, țin să atrag luarea aminte, asupra unei greșeli de înțelegere a pronunțării, ce se face de românii nemoldoveni, în privința graiului moldovenesc, cât și de străini ca Weigand, care au studiat dialectul basarabean. Voesc a vorbi de pronunțarea lui *c*, când după el urmează *e*, sau *i*. Moldovenii, — puneți la un loc pe Basara-

beni și Bucovineni — nu pronunță pe *ce*, atât de apăsat ca Muntenii, Oltenii, etc., *ci* mai moale, așa că s'ar părea unei urechi, ce nu e obișnuită cu o așa pronunție moale, că zic *șe*, sau și în loc de *ce*, *ci*. — Scriitorul rutean Mihail Coțiubenski, face aceiaș greșală în privința pronunțării cuvântului *Gacița*, căci într'o nuvelă a sa despre viața moldovenilor basarabeni ¹⁾ intitulată: „Pe coptior”, găsim numele *Gașița*. Astfel face greșală și Madan în culegerea sa de poezii populare basarabene. La Madan, ca și la toți care scriu cu litere rusești cântece, sau proză moldovenească din Basarabia, lucrul e de ertat. Sunetul *ci*, *ce* Basarabenii cărturari adese îl scriu cu *ș* rusesc, cu *ct*, sau nu se pricep cum.

Am avut ocazia, ca în Basarabia să fiu întrebat de o persoană ce se numea Talmaciu, cum să se iscalească „cu buchi latinești”. În caete și în cărți l'am găsit pretutindeni iscalit, când Talmactu, când Talmașu, iar rusește se iscalea Talmaș sau Talmac totdeauna. Tot asemenea și cei ce se chiamă *Stângaciu*, ori alt cum. Cum deci va scrie culegătorul basarabian de poezii pe *faci*, dacă nu *fași*? Din neobservare sau din lipsă de îndrumare. Tot astfel greșit va auzi și d-l Radu Rosetti pe Moldovencile din Ungheni ²⁾. Orice Moldovan cult, știe că cei ai lui — și Basarabenii sunt la fel — nu pronunță pe *ce*, *ci*, *șe* și *și*.

Limba Basarabenilor.

Asupra limbei moldovenești în Basarabia ne trebuie studii mai speciale și mai aprofundate. Ne interesează nu numai pentru curățenia ei — ci și pentru că din punct de vedere geografic, nu e dispusă așa cum am crede noi.

Evident ar fi ca, cei imediat vecini cu România, să aibă limba cea mai curată. Faptul nu e totdeauna

¹⁾ Publicată în „Junimea Literară” Nr. 9—10 din 1908.

²⁾ „Dimineața”, Nr. 2928, Mai 1912 și volumul D-sale asupra călătoriei în Rusia.

aşa. S'ar părea la prima constatare, după slabele sforţări culturale ruseşti : — un sat ca Colincăuţii din Hotin cu 5127 de moldoveni şi 310 ovrei, are şcoală numai cu 60 de elevi —, că Rusia nu doreşte să desnaţionalizeze, ci să stăpânească numai; însă nu e aşa. S'au adus colonişti şi s'au presărat în toate părţile, pe ici, pe colo, mai ales la părţile de graniţă, cu scop ca să sfarme blocul etnic şi legătura de limbă a neamului nostru. Acei ce aveau însă misiunea de a desnaţionaliza, de a înstreina, parte s'au înstreinat ei singuri — parte mai rezistă şi astăzi — insule răzleţe de streinism, mai ales slavism, care pe lângă câteva elemente ruseşti în limbă — au dat mai totdeauna Moldovenilor, un isvor nesecat de satirizare. Limba moldovenească dinspre părţile Prutului, ale Bucovinei şi cele de Sud — e amestecată şi împestriţată cu elemente ruseşti, introduse fie de muscalii păzitori de frontieră — între cari rar se găseşte vre-unu „Moldovan din Karsonskii Gubernii”, cu grai curat moldovenesc; fie de colonişti, — parte din ei înghiţiţi de moldoveni — parte încă rezistând, fie de neguţătorii „caţachii”, adică lipoveni staroverţi, fie de stafia periculoasă a malorusismului (atât de gravă pentru Bucovina), am putea zice şi pentru nordul Basarabiei.

La semănătorii de elemente străine în graiul moldovenesc al basarabenilor trebuie să adăogăm mai ales pe evreii — fie din sate, fie din oraşe — care, ştiind ceva ruseşte, nu se poate să nu introducă câteva vorbe ruseşti în grai, pentru a fi şi ei la modă. Apoi nevoile zilnice punându-te în contact — pe tine basarabean — cu diferite autorităţi şi feţe, e imposibil să nu ţi se introducă în grai elemente, cari dă peste tine, de cari la urma urmei ai nevoie — căci eşti sub vremi — şi pe cari cuvinte le prinzi bine, le prinzi rău, le ţii pe vârful limbei pentru „când îţi trebuie” şi „zboară când n'ai nevoie multă vreme de dânsule”.

O populaţie cu o limbă moldovenească curată, există şi pe părţile de margine, merge însă tot curăţindu-se spre interior şi spre Nistru, aşa încât părţile

dinăuntru ale ținuturilor : Hotin — cu prea puțini răzeși — Bălți și Kișinău — cu cei mai mulți răzeși — Soroca, Orheiul, — au cea mai curată și mai frumoasă limbă moldovenească; apoi Benderul, Ismail și Akermanul (aceste două din urmă fără nici un răzeș), au populația foarte împestrițată, amestecată și limba deasemenea.

Românul — ce călătorește prin o așa provincie-problemă pentru românime — va găsi următoarele forme de grai moldovenesc în Basarabia :

1. Cei bătrâni, cari n'au învățat deloc la școală, au puțină cunoștință de neam, sau mai deloc, însă vorbesc o limbă curată în care vei întâlni elemente curate, arhaice, forme vechi gramaticale. Dintre aceștia sunt unii, cari zic — ca prin vis — că neamul moldovenesc este mare.

2. Cei cari n'au învățat deloc la școală, de toate vârstele, au graiul celor bătrâni, mai ales al mamelor.

3. Cei ce n'au învățat la școală, dar au făcut armată, au câțva timp amintirea unor expresii auzite în armată, pe cari însă repede le uită.

4. Cei ce au învățat carte și au făcut și armată, au un capital lexic strein — de bună seamă — mai bogat; când vor vorbi moldovenește cu unul mai cult vor întrebuința foarte multe elemente străine, crezând că așa trebuie să vorbească un om cult; caută deci să facă impresie, să pară „școlit”, nu „bolvan”, ori „baran”. Nu e rar cazul, când aceștia — uitând însemnarea cuvintelor rusești — le întrebuințează rău, bineînțeles moldovenizându-le.

5. Cei ce au învățat carte, dar n'au făcut „la muscali” după 4—5 ani abia de mai cunosc literile, rar care se mai interesează (românul e același ori unde), e indiferent și poate acestei indiferențe, avem a-i mulțumi în primul loc că limba și datinele se păstrează acolo.

6. Generația tânără — masculină, ori feminină — absolvenți proaspeți ai școalelor primare (țărani).

7. Generația tânără — ce urmează diferite școli secundare — vorbesc foarte greu și cu jenă moldove-

nește; par'că li-ar fi rușine și ca unii ce cred, că se compromis cu această limbă.

8. Graiul sexului feminin țărănesc, cea mai tare piatră, care ține temelia neamului nostru basarabean (prea puține fete învață la școală); prea rar e însă cazul când vreuna să se ducă la „*dvuclasnâi*”, sau „*ghimnazie*”, aceasta numai când vreun băiat de țăran — poate frate al ei — a pășit înainte, s'a ridicat în „*intelighenție*”; în orice prilej altă limbă nu-ți va grăi, decât numai rusească. Moldovenește își aduce aminte că „o știut, da s'o uitat aceia de amu de mult”.

Dacă o împrejurare i-ar lua condeiul din mână, ea ar veni acasă, și în trei ani ar fi cea mai curată moldoveancă.

9. Graiul păturii culte: preoți, învățători, medici, etc. — de origine moldovenească — cu rare excepții, manifestă o vie indiferență către tot ce-i scris în moldovenește, pentru tot ce-i vorbă moldovenească; când stau de vorbă cu unul ce știe rusește și dacă celalt dă „pe moldovenie”, el o întoarnă iar „pe rusie”¹⁾.

Dintre aceste categorii — cari sunt știutori de carte — ies cei ce posedă limba cultă moldovenească din Basarabia. Țăranii între ei — la petreceri ce se fac după datina din străbuni și în intimitate — nu amestică — mai niciodată în graiul moldovenesc — cuvinte rusești.

Iată specimene de limbă cultă moldovenească din Basarabia — acomodată pentru popor — fie compuneri originale, fie după tălmăciri. Un „Moșu Vasile” în „Basarabia”, din 1908: „*Pân răsare soarele îți mănâncă ceața ochii*. Proverbul mai sus adus și altele, precum: „până îi vine chefu bogatului, îi iese sufletul săracului”, foarte se potrivesc la starea în care se află țăranii în ziua de azi”.

În No. 23 din 5 Iunie 1911 al revistei „Nașe Obedinenie” (A noastră împreunare), la pag. 16 un „Kreștin pomîntean”, spune — între altele — vorbind de „Împăratul și norodul”: „Împăratul totdeauna are

iubire și grijă pentru norodul lui, ca părinții de fii săi. Având așa mare iubire către norod, El are și dreptate către dânșii. Niciodată nu obijduște, că pe cel ce-l iubește nu poate să-l obijduiască... pentru aceasta și unirea, legătura aceasta între împărat cu norodul este mare și neclătită”. Vedeți cât de dinastici și patrioți sunt moldovenii de peste Prut?

În acelaș număr un „țăran A. Gheorghită” vorbește despre „Învățătura îi di trebuință”. Iată concluzia: „Di învățat trebui toată vieața. Oamenii cei mai mari se învață toată vieața lor. Așa se cuvine creștinilor a se învăța și pentru aceia trebuie învățătura, ca să nu rămâi di vieață și să nu serecești și să poți ca mai bine în îndestulări să petreci vieața ta”. E țăran ce a învățat la școală și a făcut la muscali.

Voți să vedeți pe un „Kăpitan de mazili” scriind? Iată-l: vorbește despre indiferența în biserică, adică: „Di ci nou ni-i urât în biserică” (No. 24 al rev. Nașe Obedinenie din 12 Iunie 1911) zice: „Da ca să înțeleagă norodu toată slujba bisericească, apoi preotul de popor dator este, ca să lămureze rânduiala slujbei și să privigheze ca citirea să fie lămurită în biserică. Da norodu să se învețe a citi și a cânta în biserică. Di odat aiasta se arată de merari, da pi urmă a fi în obicei”. Iată cum vrea mazilul să fixeze un obicei, vedeți cum poporul impune oamenilor bisericii limba? Cum le arată ce trebuie să facă, ca să-i aibă religioși? Lămurirea nu poate fi decât în limba poporului; poporul s'ar bate peste gură, și-ar face cruce și l-ar lăsa „să macine singur”. Rar când se tolerează în sate curat moldovenești limba rusească în biserică; dar când văd și ei că „nu agiută pe preot limba și capu pentru moldovenie”, se lasă în voia lui Dumnezeu, însă răceala față de biserică devine manifestă.

Preoțimea scriitoare de moldovenește joacă un rol pentru vieața culturală a basarabenilor. Tălmăcitorii pentru norod au o limbă mai curată, ca unii ce s'au deprins mai bine în meșteșugul acesta.

Preoțimea cu cultură rusească vorbește o limbă

¹⁾ Buna stare materială a tuturor funcționarilor sătești din Basarabia, are o deosebită semnificație.

moldovenească stricată — nu vorbesc de preoții cei mai bătrâni, cari vorbesc mai bine. — Iată un model din preotul Ieremia Cekan :

„Zemstvo dacă a binevoi, îndată a faci. Kă e faci alti trebuinți mult mai scumpi și folositori pentru pământ și creștinii noștri. Să nu prăpădim nădejdia, că Zemstvo și asta a face-o, numa *glasnâe* sunt datori să deie de știre la sobranie pentru lucru acesta”. (Nașe Obed. No. 24 din 12 Iunie 1911 ¹⁾).

Simeon Jușkow, din părțile mai coplesite de elementul strein, iată cum vorbește : „După rânduiala *zaconului* eu am *zaievit* starostelui de sat, că mahaladgiu neu grăbești la mini în pământ. Starostili cu doi *po-neatâi* la loc a făcut act, unde cu toții au prepădit cinci zile di lucru și s'o cheltuit 3 carbovi. După aceia actu cu *proșenie* am dat la *zemskii nacealnic*, care m'o ținut *proșenia* cu *poșlina* 1 carbovă și $\frac{1}{2}$ ”.

Sunt cuvinte de cari are nevoie și pe care nu se pricepe cum să le boteze altfel și nici cred că se poate. Tălmăcitori pentru popor sunt preoții : Mitrofan Ignatiev, V. A., Macarie Untul, academistul Gr. D. Constantinescu, apoi protoereii I. Ignatovici, K. Popovici, G. Dânga, etc. Să auzim pe unii din ei :

Preotul Mitrofan Ignatiev : „Să țineți minte, că mai întâiu Eva l-au smintit pe Adam cu ușurința minții sale și mai pe urmă multe femei au adus la pagubă pe bărbații săi și însuși pre sine cu a sa ușurință a minții și îngrijirea cei zadarnică” (Beseada a II-a, No. 383 din 2 Decemvrie 1911).

Protoiereul K. Popovici : „Nici o părtinire și nici o jale către oftările și strigările creștinilor celor robiți, n'au arătat împărățiile din Europa cele dela apus și noroadele din ele — franțujii, nemții și anglicenii.

Numai una sfânta Rosie, numai norodul rusesc cel pravoslavnic cu împăratul său cel de Dumnezeu încununat nu așa s'au atârnat, către noroadele cele

1) Să nu se creadă că e greșit ceva. E transcrierea exactă după articolele scrise moldovenește cu litere rusești.

de o credință cu dânsul. Inima și auzul lor s'au aflat deschise către strigările noroadelor celor muncite de credința cea rea a Turcilor”. (No. 61 din 10 Aprilie 1912).

„V. A.” : „Intre veșmintele arhieresti videm noi și o lădiță de aur, sau de argint, cu chipul lui Iisus Hristos ori al Maicii Domnului pe dânsa, ia spânzură pe piept pe un lăntujel, se numește Panaghie, ce însemnă Prea Sfântă”. (Poucenia a VIII, No. 298, din 30 Ianuarie 1910).

Protoiereu I. Ignatovici : „Ah ! frații mei, cât va fi de bine dacă noi totdeauna, când mergem spre somn am zice rugăciunea aceasta cu cea mai mare luare aminte și cu inima înfrântă, ci ne-am și sili, să împlinim însuși cu lucru toate acelea, pre cari le cuprinde și pentru cele ce noi cerem dela Dumnezeu în rugăciunea aceasta”. (Poucenia a 58, No. 354 din 5 Aprilie 1911).

Protoereu G. Dânga : „Pre cine se cuvine nouă mai întâiu de toate a iubi și mai presus de toate ? Pre rudenii și pre deaproapii noștri, pre prietenii și pre făcătorii de bine, sau pre toți deopotrivă, kiar și pre vrăjmașii noștri”. (Invățătura No. 269 din Ianuarie 1908).

Aceasta e limba scrisă. Câteva cuvinte moldovenești, expresii și cuvinte rusești întrebuințate de ocazie, — mai ales de cei ce trăiesc între elemente streine — am cules.

Dacă n'ar fi unele elemente arhaice, ce au dispărut dela noi — și elementele rusești impuse de trebuințele zilnice, ai putea zice, că limba Basarabenilor, e a Moldovenilor dintre Prut și Carpați.

În vorbire am observat întrebuințarea deasă a următoarelor expresii : *de amu înainte*, de amu, în sens de *sigur*, de bună samă (*canecino* pe rusește) ; *a-mi porunci* = a-mi trimite vorbă, răspuns ; *să vie să mă lucreze* = să-mi lucreze ; *învățați-vă* = învățați ; *bre omule* ; pe crucea me ; a se uită după = a se uită la ; *a-i ceti moliște* = a-i face morală ; nu cu zabavă vreme ; a da dos = a fugi ; a i se închide inima, etc.

Cuvintele întrebuințate. — Afară de capitalul lexical întrebuințat și în Moldova, elementele din graiul

basarabian le-am putea împărți în: 1) moldovenești curente, sau arhaice și 2) rusisme moldovenizate, sau și rusisme proprii, cari se întrebuințează în viața zilnică, sau la ocazie, fie pentru nevoile zilnice, fie pentru a trece de culți, cunoscători ai termenilor slavi și ai culturai slave.

Șatrancă = un fel de macat lung și îngust, țesut fie în 4 fie în 2 ițe și care se așterne pe lațele lungi. Culoarea lui e *stracoșie*. Pe lângă pereți se pun așa zișii *păretari* tot țesuți însă mai totdeauna în 2 ițe și de altă culoare, mai închisă.

*Banar*¹⁾ = cel ce strânge banii, dările de tot felul, fie pentru voloste, fie pentru hazna.

Chiscan = un fel de pisc mai mic și mai izolat. Sufixul augmentativ *an* e întrebuințat aici diminutival, tocmai ca în *puigan*, dela pui = un pui nici mare, nici mic. Nu e rar cazul când primește pe lângă acesta și un sufix diminutiv, d. p.: „iaca pi chiscanașu ist din fața soarelui”; „pe cest chiscănel sue-te și-i vide până peste Nistru”.

O rară aplicare a sufixului colectiv: *iște* am întâlnit-o — în afară de cuvântul mâlîște = mâl mult, o întindere mare de pământ, mâlîță de o apă mergătoare; *doliște* = un loc izolat dintr'o apă curgătoare unde apa stă pe loc cum se întâmplă la curbe, etc.; — în cuvântul *glumiște*, care arată mulțimea de glume pronunțată de unul, de altul și de toți la o cumetrie sau nuntă: „la noi la nunți tac hodorogele di țigani și-i o vorbiște și o glumiște de nu mai știi ce să ascuți și de ce să râzi”.

Glumele acestea trebuie să fie remarcabile, mari, căci altfel nu s'ar pune sufixul *iște*, care se adaugă când se arată o colectivitate mare și deasă.

Astfel moldoveanul zice: popușoiște, cânepiște, mălăiște, etc., nu zice însă niciodată grâiște, orziște, ovâșiște, erbiște, etc. Pentru a căpăta sufixul *iște* — un privilegiu desigur — trebuie să fii mai mare și mai fo-

lositor, sau să suplinești mărimea prin un folos indispensabil: *iniște*.

Ciorachi, *ciorap* = parale mici de tot, bani mărunți.

Dârvalnic = cel ce lucrează de toate, ce face orice lucru, de pildă: *dârvalnic boieresc* = haidău, golan.

A se ognisi = a se uni, a se face, a deveni una.

Hod sau *hot* = lărgime, loc întins, larg pentru pășunat vitele, oile, etc.

A se giosa = a se face mai mic, a se plecă.

Danana = bazaconie, istorie, întâmplare, prostie.

Topol = plop înalt, orice copac nalt și fără ramuri în lături.

Bleah = tablă.

A se gurguța = a fi îndrăzneț, a îndrăzni, a se umflă în pene, a încerca să facă ce nu poate, ce nu i se șede.

Bulihar, pl. *bulihari* = mai mare, mai ales, mai aproape de cașcaval.

Kismă = pizmă, invidie, răutate.

Iconom boieresc = îngrijitor, vechil la o gospodărie boierească.

Iconomie boierească, țărănească = gospodărie, curte boierească, ori țărănească.

Masă = fața de masă, pânza de acoperit masa.

Fața de masă = scândurile mesei.

Tălhărășug = meseria de tâlhar, tâlhăria.

A tuna în = a intra înăuntru, a merge repede în...

Cununiță = bandă lungă și îngustă ce se pune pe frunte și în jurul capului la orice mort în Basarabia, ca și în Rusia. Costă 2 copeici.

Frumușica = e un joc moldovenesc ce se joacă în doi, sau și în trei, ca și Kitaianca, seiru, etc.

Nămesec = tocmesec, iau cu chirie, arendez. Sb. nămală.

Ospeție = primire de streini, vizită, ospitalitate. Se zice și *musafirie*.

Bucher = abecedar, carte de învățat buchile (rus = bucar).

1) Cuvânt întrebuințat rar și în Moldova.

Sârmaci, surmaci, sârmari = trâmbițaș, trompet.

Muscălie = armată, oaste.

Amuș = acuz, îndata mare.

Document = act de mare importanță.

Butcă = trăsura aleasă, elegantă.

Primiți = luați (dela rusescul *prinimat*).

Scrijalnic = adjectiv format dela a scrijală, sau scrijela = a tăia fășii, bucăți, a ciopli, a lucra din ușor, dar rău.

Mahalagiu = om de aproape, vecin, megieș.

Teșmekii = nimicuri, bomboane, cofeturi.

Scripaci = scripcari, violoniști.

Aman = foarte, mult de tot.

Zacustesc = iau o gustare, ceva ca să pot răbda până la masă.

Zacuscă = o masă mică, o gustare. La o zacuscă se dă rachiu, *nalifcă* (lichior), *zubravcă* (o scumpă băutură alcoolică), masline, cașcaval, mezeluri, sardele, seliotci (scrumbii de excelentă calitate), cozonac, pâine, compoturi, etc. și indispensabilul ceai, sau — după dorință cacao, cafea cu lapte, sau lapte. Sunt și țărani mulți cari obișnuiesc a lua ceai, având samovare mari și scumpe.

Cheaburan = om mai cu stare, mai avut.

Vadreică = răposata vadră a noastră, de 12 oci. În Basarabia oricine are dreptul a vinde vin, cu ocă însă.

Popușoiul se măsură cu *corețul*, un fel de dimerlie, baniță; se cântărește cu *pudul*, ce are 16 kgr.; un *pud* are 40 de *funduri*, un fund 400 grame. Fundul e împărțit în 32 de *loturi*, sau 96 de *zolutnici*; un *lot* are 3 *zolutnici*, un *zolutnic* are 96 de *doli*.

Plosca joacă un rol foarte important la petrecerile Basarabenilor, mai ale la nuntă. Ea e de lemn, înflorită și legată cu baere de curele, ori țesute; se poartă în mână, la șold, ori la oblânc. Iată cum e cântată în conăcării:

Tine socru mare,
Îți dau *plosca*,
Iea astă rădăcină uscată,
La șezut crăcănată,
Pe aici lată, pe aici lată
La închină, soacre, odată.

Bolniță = spital, casă de bolnavi.

Împărăția = statul, stăpânirea, cârmuirea.

Șofrancă, șofrăncuță = o masă rotundă pe un picior pe 3 sau pe 4; în jurul ei mănâncă țăranii cu familiile. Locul de cinste îl are tatăl și nu se așează nimeni la mâncare, până nu vine tatăl și începe. Toți iau din acelaș blid. Rar șofranca e pătrată, ori drept-unghiulară.

Confeturi = bomboane, cofeturi.

Zăușesă = încurc, bat capul, năcăjesc.

Codrul = livezi, pomături, pomi mulți roditori.

Voroavă = vorbire, cuvântare, vorbă lungă și adâncă.

Mașină = tren.

Să cibă, să hibă, s'hibă (ca 'n Macedonia), *să știbă, să avă* (aibă), forme subiectivale întrebuințate alături și de cele uzitate astăzi = să fie, cie, știe.

Kitai = kinez.

Japanț = Japonez (și *Japonț*).

Uneală = unire, împreunare.

Ginoveț = vinovat, de vină, dator.

Neputându-se obișnui cu numele rusești, sau neavând decât nume simple, cu numere, Moldovenii au botezat monedele cu nume moldovenești, le-au moldovenizat: $\frac{1}{2}$ copeică e un *șal*; 1 copeică e 2 *șali*; 10 copeici e un *leu*; 15 capeici e 1 *rublă*; 25 capeici un *islug*; $\frac{1}{2}$ rublă e o paltină (dela vechea monedă *altina*); 1 rublă = 1 *carboavă*; 10 ruble e *roșă*, pentru că e roșie; 100 ruble e *Caterina*, pentru că are pe ea chipul împărătesei Caterina a II-a, etc. etc.

Rusisme moldovenizate, sau pure întrebuințate fie pentru trebuințele zilnice și sociale, fie din dorul de a parveni, fie că nu au la îndemână alți termeni:

Apredilesc = a băgă, a tocmi, a-l pune undeva (la lucru, meserie).

Ahotnic = doritor, iubitor, dornic, cu dragoste.

Ahot — dorință, iubire, înclinare, dragoste.

Ades și *adesia*, astfel numesc țărani basarabeni orașul Odesa.

Akademist = elev al unei școli înalte speciale (de teologie, filologie, etc.), sau absolvent al ei.

Arșin = măsură de lungime, cam de 65 c.m.; de fier. E împărțit în 16 vârsage, sau vârsagi.

Acușercă = moașă cu diplomă.

Barștina sau *barșnia* = domnișoară, fată mare, copilă.

Bogoslav = teolog, vorbitor sau cuvântător despre Dumnezeu.

Bogoslovie = teologie, cuvântare de Dumnezeu, vorbire despre el.

Balalaică = instrument național cu trei coarde, pe care se cântă numai cu degetele.

Baran = prost, dobitoc (propriu înseamnă berbec).

Bludnică = desfrânată, femeie rea, nerușinată.

Bolvan — prost, nepriceput. (*bolvan takoi* = ce nepriceput !)

Blahocin, *blagocin* = un fel de protoereu, care are aceleași atribuții ca și ai noștri, dar un cerc mai mic.

Botkal = drojdie pentru dospit aluatul.

Blaho-bлаго-cestiv = prea înălțat, prea luminat.

Bucvar = abecedar, bucher.

Cvartiră = gazdă.

Comnată = odae, chilie, despărțitură (diminutiv = comnățică).

Curesc — fumez tutun.

Cartucică = tablou, portret, icoană; *cartincă* = tablou.

Cantorcă, *cantorie* = birou.

Citvorcă = trăsură cu 4 cai.

Cilen = membru al unei bănci, obștii, etc.

Cletcă = porțiune, bucată, lot.

Ciahotcă, *ciohotcă* = ftisie, tuberculosă.

Ciotcă = perie de strae.

Cinovnic = funcționar (mai inferior).

Crișcă = o mică sticlă cu răchiu tare.

Copică, *capeică*, *capică* = monedă de aramă mai mare ca doi bani.

Chetrad din rusescul *tetrad* = caet de scris. *T* și *d* se prefac în *gh* prin influența defectuoasei vorbiri a străinilor, a Rușilor și mai ales a Evreilor — un element care strică mult limbii moldovenești; — astfel ei la Tighina, zic Chighină; la *nadel* — naghel, la Hotin = *Hochin*, *Hachin*, *Akin* ori *Hatin*. Moldovenii — mare parte — pronunță foarte bine numele localităților.

Concă = tramvai.

Cneaz = principe imperial, mare duce.

Cneghină = principesă imperială, mare ducesă.

Coroli = rege.

Coroleva = regină.

Cirtă = 10 prăjini de pământ.

A se dobri sau *a se îndobri* = a se îmbună, a se împrieteni, a se ajunge.

Dohot = păcură.

Dohod = venit.

Dvorian dela rusescul *dvorianin* = boer mare, boer de curte.

Dvoreanskii sobranie = adunarea boerească a ținutului, *zemstvoul*, în care iau parte și locuitori ai satelor ce se cheamă *glasnâe*. Ar corespunde la noi cu consiliul județean, numai că acolo se aleg și din țărani veritabili, care știu rusește.

Dugovor = act de vânzare, cumpărare, închiriere, etc. făcut în sat de *pisar* și întărit de judele de ocol, numit *zemskii nacealnic*, sau simplu *zemski*.

Desetina = 60 de prăjini de pământ; o desetină are 6 cirta.

Deadia, *diad* = bunicul, moșul.

Dela = chestie de judecată, afacere, neînțelegere.

Deseatcă = a zecea parte, zecime.

Dvuclasnâe = cu două clase.

Faeton, *faiton*, *faitonaș* = trăsură, trăsurică elegantă.

Falșiv = neadevărat, mincinos, fals, nedrept.
Flag = steag.
Felșer, feșer = agent sanitar, sau veterinar.
Felșerița, feșerița = câte odată moașa, *acușerca*; câte odată se zice astfel chiar soției *felșerului*.
Fund = măsură de greutate de 400 gr.
Gorod = oraș.
Gorodok = târg, orașel.
Gavori = vorbire, grăire, cuvântare.
Gorodschii uciliște = școala orășenească.
Ghilz = tub pentru țigări.
Glavnâi = mai cu cap, mai capabil, mai principal („De amu înainte în sat preuții și ociiți is mai glavnâi).
Gospodin, pronunțat și *gaspadin* = Domnule; rar se adresează, decât înaintea unui titlu.
Gostinița = otel, casă de oaspeți.
Grobnicer = gropar, cel ce face groapa.
Golova (rusește cap) desclinabil—ca mai toate; artic. *golovaua*, genitiv *a golovalei* sau *golovălei*, etc., cu plural întrebuintat și sub forma *olova, olovaua*, precum și *volova, volovaua* = țăran ales de mai multe sate spre a fi mai marele judecătorilor țărani, numiți și ei *sudieci, zasiudați, zasiudateli*—din *voloste* (reunire de sate).
glasnâe = delegați, sau vorbitori din partea țăranilor în *zemstvo*, care ar fi echivalentul consiliului județian dela noi, cu deosebirea privilegiilor boerești din Rusia.
Hazeain, sau *hazain* = domnul casei, gospodarul, omul de casă, cel de casă.
Hazeaica, sau *hazeaina* = doamna casei; nu e rar când auzi: „hazeaica me”.
holercă = rachiu (votcă, se zice mai mult de ruși).
iolc = brad, pom de crăciun; moșneagul dela pom se chiamă: *dediușca moros*.
Ignuște = zburdălnicie, necumințenie, neastâmpăr.
Iliusion = cinematograf.
Iaștic = cutie, copae.
Julic, julicos, julican = înșelător, șarlatan.
Jeleznia doroh = drum de fier, cale ferată.

Knut = biciu.
Knișca = cărtică, carnet.
Knihă = carte, registru.
Kaznă, haznă = tesaur, împărăție; *kazenoe* = împărătesc.
Lisniț = pădurar.
Laucă = dughiană, prăvălie.
Mașterscaia = atelier.
Moliște = rugăciuni (Expr. = *a-i citi moliștele*).
Mașincă = mașină, tren.
Matușcă = preoteasă (dela rus. mat = mamă).
Monopol = locul de vânzare al băuturilor alcoolice (afară de vin).
Mohorici = adalmaș, cinste.
Nahaică, nagaică = biciușcă, „ghiciușcă” (spre deosebire de *knut* = biciu gros).
Nacealnic = funcționar mare, căpetenie.
Nazireatel = mai mare, supraveghetor, însărcinat cu puteri mari.
Nalișcă = lichior (alcool și fructe).
Nadvod = istorie, întâmplare.
Napat = aparat pentru prins pește.
Narodnâi = popular, pentru popor (d. p. *narodnâi uciliște* = școală populară).
Nauka = știință (de unde e și cuvântul năuc).
Nastoiaste = ales, adevărat, veritabil, drept.
Nadel, pronunțat rar și naghel (mai ales de evrei, când vorbesc moldovenește) = lot căpătat de țăranii împroprietăriți. Un nadel are 9 desetini și ½ pământ (adică 7 fâlcă și 10 prăjini).
Nadelnic = proprietarul unui nadel.
Naslednic = marele duce moștenitor al Tronului, Fiul Țarului, Țareviciul.
Oblaste (rusește = oblast) = provincie ce se conduce și de legiuirile ei speciale, afară de cele ale împărăției.
Oghidnic = orb, fără vedere, calic¹⁾.
Ostrov = închisoare, penitenciar.

1) Intocmai așa și în ținutul Dorohoiu. D. Furtună.

Otlogesc = amân, suspend.

Osmotr, osmotru = cercetare, întrebare, cercare la fața locului.

Pisar = scriitor, scrib, secretar al satului, volostei, etc.

Posludă = bogăție, stare multă, avere.

Pristalisesc = duc, aduc, conduc, încredințez.

Prigatovi (a se) = a se semna, a se iscăli.

Peripliot = scoarța cărții, tartajul.

Psalomștic = cântăreț bisericesc, dascăl.

Pervâi = numeral ordinar întâiul, întâia = *pervâi ușa* = (ușa întâi).

Paravic = motor.

Polojenie = istorisire hazlie pentru trecerea vremii.

Pozmocic (din rusescul pomoștnic) = ajutor, auxiliar.

Pristaslesc = țin din scurt, îndrept, duc la calea cea bună.

Pohrom, pogrom, prohrom = ucidere, bătaie mare în evrei (mai ales).

Pravâi = drept, adevărat, veritabil.

Pani, panecicu = cucon, cuconaș.

Papiroză = țigară gata din fabrică.

Pristav = funcționar polițienesc, comisar.

Pomestnic = cu moșie, cu pământ mult.

Poreadcă = rânduială, ordine.

Prigavor = hârtie făcută în sat din partea obștiei și scrisă de pisar.

Podarec = dar, gratificație.

Premet = regulă.

Pivă = bere.

Pameatnic = statuie, monument.

Perevod = traducere, tălmăcire, tâlcuire.

Perevodesc = traduc, tălmăcesc.

Polomocinic (dela rusescul upolomoștic) = delegat, împuternicit cu puteri depline.

Papir = hârtie.

Pojar = incendiu, foc.

*Pojarnic*¹⁾ = pompier, stingător de foc.

Proșenie = cerere, petiție, rugare.

Poșlină = toate cele mărunte, cele ce trebuie, mărunțișurile, cheltuieli diferite și mărunte.

Poveastki = citație, chemare.

Pud = măsură de greutate de 16 kgr. Un pud are 40 de *funduri*, fundul are 400 de grame.

Pașol = fugi, dute, mergi, să nu te văd (se zice și la câini).

Poizd = tren (dela rusescul *poiazd*). (Se mai pronunță și *poiz, pois*).

Priiom = recrutare, sorți (se obișnuiește tot cu numere și sorți, ca în vremea veche la noi).

Postanovlenie = plan, tendință.

Poneatâi = membri, delegați ai obștiei sătești pe lângă staroste.

Plan = lan, loc întins pentru cultură.

Raboci = lucru.

Roștu = vârguță, vargă subțire.

Raz = dată. (Ex. : un raz = odată).

Rospîște = declarație, mărturie.

Rasciod, rashod = cheltuială, socoteală.

Rasboinic = hoț, tâlhar.

Rasporojenie = orânduială, ordine.

*Robotnic*²⁾ = lucrător, muncitor.

A reși = a hotări.

Stolovâi = sală de mâncare, sufragerie.

Starșii master = calfă, măistru bun.

Scameică = bancă, scaun lung.

Soveste = plăcere, inimă bună, chef.

Sudieci = judecătorii țărani din *voloste*.

Semestie = rudenie, neam, seminție.

Spasovnâi = cu tragere de inimă, capabil.

Sveaștenic = preot (propriu = sfîntitor).

Soscă = biberon, mașină pentru supt.

Suhar = pesmet, pâine uscată.

Sciot = socoteală, mașina de socotit.

1) Tot așa și în ținutul Dorohoiu. D. Furtună.

2) Tot așa și în ținutul Dorohoiu. D. Furtună.

Sutcă = 24 de ore.
Sort = fel, calitate (pervâi sort = prima calitate).
Sroc = termen fix (soroc = 40).
Seliotcă = scrumbie.
Stolița = capitala împărăției (Petrograd).
Stoika = masă, tejghea.
Sârnice, spițki = chibrituri.
Stelka = talpă, bucată.
Selo = sat.
Selschii staroste = staroste sătesc.
Selschii upravlenie = casa obștească.
Serencă = șir.
Șablia, sașca = sabie.
Ștraf, străfuire = amendă, pedeapsă.
Șpigon = revoluționar, stricător de minți.
Șmotreală = luare de scurt, instrucție.
Sedelcic-ică = cel ce vinde, sau ceea ce vinde băuturi spirtoase la monopol.
Strajnic = sergent de stradă, păzitor.
Sklad = depozit, magazin.
Stoțki = un fel de vătășei, ajutoari ai starostelui sătesc pentru comunicări de ordine.
Siezd = loc mai înalt de judecată, tribunal.
Stakan = pahar.
Sud = jude, judecată.
Soiuz = consiliu, sfat.
Senteabr = septembrie¹⁾.
Sobranie = adunare.
Sovet = sfat, vorbire împreună.
Sorocovcă = sticlă cu rachiu de 40 (sorok) „capici”.
Smarodnic = cel mai bun, cel mai ales.
Torjestvo = paradă, serbare mare.
Troică = trăsură cu trei cai.
Tihii = liniștit, blajin, blând, cuminte.
Toromac = prost, gogoman.
Ținuesc = prețaluesc, judec cam cât face.
Țaharcă, țăhărcuță = țigară, țigărușă.
Uezd = județ, ținut.

1) Unii întrebuințează numirile rusești ale lunilor, dar cea mai mare parte, numirile întrebuințate și de țărani români din regat : Florar, Cireșar, etc.

Ueznâi = județian (de pildă *ueznâi uciliște*, *ueznâi gorod*, etc.).
Uciliște = școală, institut cultural.
Uroc = lecție.
Ucit, ucitel, ocit = învățător.
Upravlenie = cancelarie, birou.
Uprava = direcțiune, consiliu superior.
Uslovie = condiție.
Vopros = argument.
Vajanie sau *uvajenie* = trecere deosebită.
Vengri = unguri.
Vengria = Ungaria (Avstro-Vengria = Austro-Ungharia).
Vâstavcă, vistaucă = expoziție.
Varastnaucă = istorie, boroboacă.
Vraci = doctor.
Veterinalnâi vraci = medic veterinar.
Voloste = loc de judecată (vezi articolul special).
Virsag = un submultiplu al arșinului. Arșinul are 16 *virsașe*.
Varenghi = păslari.
Vorotic = guler¹⁾.
Volosnoi starșina = mai marele volostei.
Volosnoi pisar = scriitorul volostei.
Vagzal = gară.
Verstă = măsură de lungime de 1065 metri.
Zborcic = agent fiscal.
Zanetie = opreală.
Zaiaviscă = pildă.
Zatocesc = mă pornesc, mă duc.
Zacon = lege, rânduială.
Zaconos = care se ține de legi, care cunoaște legile.
Zacon Bojii = Legea lui Dumnezeu, așa se numește obiectul religiunii predat de preot în școală.
Zacascic = de casă, casan.

1) În ținutul Dorohoiu, expresia : „Nu-mi vine la *vorotic*” (sau și „*borotic*”) = nu-mi vine la socoteală, la chiteală. Cf. D. Furtună, *Izvodiri din Bătrâni*, Vălenii de Munte, 1912, p. 5.

Znamenit = cunoscut de toți, vestit, celebru.

Znacom = (adj.) cunoscut. *A se znacomî, a fi znacomî* = a se cunoaște, a avea cunoștință.

Zacliucem contract = să încheiem contract.

Zasiudatel = judecător din voloste, poreclit de moldoveni și asudați, *sudați*, ori *udați* (li se zice și *Zasudați*).

Zemlimer = măsurător de pământ, inginer.

Zemstvo = consiliu județean, numit și *dvorianski sobranie* (adunare boierească), la care iau parte și țărani aleși, numiți *glasnâi* (glăsuitori, vorbitori).

Zemskii nacealnic = judecător de pace, cu „drep-turile”.

Zetresc = stârpesc.

Zaevesc = mă tânguesc, dau de știre.

Zăușesc = incurc, bat capul, tulbur.

Nu am pretenția a spune că le-am cules pe toate câte există, sau apar în grai la diferite împrejurări. Cele ce le-am auzit însă, le-am notat aproape pe toate și cât mai corect posibil.

Fiecare cuvânt are și însemnarea sa pe moldo-venește; de ordinar însemnările sunt date, după cu-vintele cu cari îmi explicau Basarabenii acești termeni. Se poate de asemeni observa, că pentru mulți ter-meni nici n'ar avea de unde să audă corespondente curat românești, de pildă pentru *vopros* = argument, *paravic* = motor, etc.

Mulți din acești termeni sunt întrebuințați nu-mai la ocazie: de pildă la judecată, etc.; în colo îi uită și nu-și mai aduc aminte de ei. Repet încă odată — în intimitate și la petreceri și serbări — țin tot atât de mult la vorbirea curat românească, după cum țin la sfîntenia sărbătorii, a datinii, etc.

Am văzut pe mulți dintre cei ce au învățat în școli mai înaintate — și din al căror suflet n'a pierit încă dragostea pentru lumea cea frumoasă a strămo-șilor — cum căutau ca la ocazii de acestea să elimineze

din graiul lor, orice element strein, sau să introducă ceva strein.

Un element cult de aici din România, care ar avea interesul să meargă în Basarabia pentru studiul limbei — în acest mediu curat — știind a ocoli bine prilejurile de vorbire împestrită, și-ar forma cel mai curat grai literar. Eu unul sunt prea nemulțumit cu ce am scris asupra limbei; e prea puțin căci n'am exprimat aici tot adevărul.

Facem prea rău noi Românii, că ne lăsăm toată nădejdia în studiile străinilor asupra limbei noastre. Nu e oare rușinos pentru noi, ca un savant ca Weigand să călătorească prin Basarabia și să studieze limba fra-ților noștri. Lucrul acesta l-ar putea face mai ușor, mai bine și mai cu folos un român neaș, cu grai ca și basarabeanul, pe care l-ar privi mai cu încredere și și-ar deschide mai bine către el inima și gura. Și totuși chiar de Weigand, Basarabenii au amintiri plă-cute „de neamțu ce venia prin sate și stătea în ospete pe la preot și rar la câte unu de ai noștri”.

Ideile Basarabenilor despre Ruși.

Poporul rusesc și cultura rusească — în adevăr mare în clasele de sus — formează obiectul unei dra-gosti speciale pentru Basarabeni. Privesc ca oameni adânci și luminați pe Rușii din Rusia mare; admiră pe „*Kaŭachi*”¹⁾ (sub acest nume înțeleg pe lipovenii, ziși staroverți) pentru istețimea în comerț și pentru bogăția lor. În genere pe Rușii depărtați îi laudă foarte mult, ei sunt mai totdeauna „molodeți”, sau „maladeți”, oameni voinici, vrednici, pricepuți. Nu tot așa se întâmplă și cu Rușii ce trăiesc printre dâșii, fie ca funcționari, cinovnici, „nacealnici”, robotnici (lu-crători manuali de pământ, sau pentru alte întreprin-

1) Lipovenilor rar de tot — mai ales unde Românii sunt în contact cu Rutenii și Bulgarii — le mai zic și *haholi*, ori *hoholi*; acelora dintre ei care umblă cu căruțele cu marfă, le zic *coropcarî*.

deri) fie ca coloniști, ori comercianți, etc., au un adevărat dispreț, o indiferență, o mândrie, o demnitate, — nu ridicolă, ci proprie rasei — și adesea îi satirizează și-i iau peste picior. Când îi aud vorbind, nu-i pot suferi; și, de-i întreb, ce idee au de limba vorbită de aceștia, îți răspund la moment: „*Pe godinii iștea hârbareți îi mai pui în rând cu oamenii? Aistia nu-s Ruși, da o trecut pe lângă Ruși. Să vezi Ruși adevărați pi la Moskva, pe la Peterburg și apoi se auzi ce frumos vorbesc, ce oameni de treabă, așezați și voinici mai sunt!*” De fapt pot să fie cei despre care vorbește chiar și de prin locurile arătate, moldoveanul basarabean privește pe ori care rus, ce-l are dinaintea ochilor, ca pe o ființă nesuferită, iar pe cei ce nu-i vede îi idealizează, pe baza spuselor „patrioților”, altoitori de sentimente de dragoste pentru „Sfânta Rusie” și poporul său. E o specie curioasă de amor platonice: limba rusească — nu cea pe care o aud — e pentru ei o muzică încântătoare, iar „rusul adevărat” — cel pe care nu-l văd — e un cap de operă, atât trupește, cât și sufletește. Veșnic vine întrebarea lui Iisus către Pilat: „Care-i adevărul?” Minciuna împărătește peste tot; ea poliește fals adevăruri imense „aere perennius”; dar cât vor stă și vor apărea sub această haină?

În ceea ce privește pătura spoită, sau cultă dintre moldoveni, începând dela fiul de țăran, ce a învățat în „*dvuclasnâi uciliște*”¹⁾, și a ieșit învățător, „banar” (*sborcic*), funcționar la poștă, telegraf, gară (*wagzal*), felșer; sau dela fiica de țăran, sau dascăl de țară, care a învățat și aceasta în aceleași școli, sau în școala duhovnicească de fete din Kișinău — pentru a ieși fie învățătoare (ucitiliță), telegrafistă, funcționară, etc., și până la fiul de dascăl, preot, sau țăran care a studiat fie Seminarul, fie „Ghimnaziul” și a devenit apoi preot, profesor secundar și universitar, inginer, medic, etc., sunt toți — cu puține excepții — în-

1) Toate pronunțările sunt date după via pronunțare a moldovenilor basarabeni. Să nu se caute deci o exactă pronunțare a cuvintelor rusești, în această carte.

cântați de măreția culturii și mulțimea institutelor din care se răspândește cultura rusă în Rusia. Au mare dreptate — cred eu — căci după cunoștințele ce le primesc și zăgazarile tendențioase ce li se pun, nu e posibil să gândiască altfel.

În viața lor de toate zilele s’au întâlnit cu Moldovenii, i-au privit pe aceștia numai sub chipul omului ignorant și superstițios, care ca un însetat și întunecat, veșnic așteaptă o rază de lumină a științei, un sfat, o îndrumare pe limba lui. Când elementul cult — știe din școală, că neamul acesta nu are nici istorie măcar, că e atât de mărginit intelectualmente, cum să nu creadă și el că lumină nu se poate da decât în rusește, când el pentru a deveni folositor acestor oameni trebuie să alerge tot la lumina cărților și a culturii rusești? „Eu nu pot să fiu recunoscător — îmi spunea un medic moldovan din Basarabia — decât acelei culturi, care mă luminează atunci, când trebuie să dau o consultație unui moldovan și nu i-o pot da după cărți moldovenești, ci după cărțile învățaților din *Kiev, Moscova și Petersburg*”. Sunt mulți dintre acești oameni culti, care greu ar putea crede, că pe limba moldovenească s’ar putea scrie opere de medicină, filozofie, etc. Și acum să nu se mai mire nimeni de ignoranța țăranilor și de ideile lor despre limba moldovenească. „Dacă s’ar putea de învățat, ori de scris ceava mai adânc și în limba moldovinească, ar ci prin sate și prin *gorodurile* (orașele) di pi la noi, școli pentru Moldovinești”. E părerea mărginită, strâmtă, a unui „cult” basarabian.

„Luminătorul” revistă bisericească ce apare în Kișinău în Moldovenește, e urită de elementul cult moldovenesc, tocmai pentru că e organul unei limbi atât de sărace.

El e primit și consultat de preoți — e plătit din banii bisericilor — numai pentru nevoia ce au, de a da câte o învățătură, predică, ori pareneză poporului în limba moldovenească, căci în caz contrar bisericile ar fi goale.

Știința trebuie admirată și prețuită pentru va-

loarea ei; astfel trebuie să fi gândit și un preot, pe care eu observându-l, că a aruncat disprețuitor numărul acestui „Luminător” din mână de îndată ce l-a primit, fără să-l deschidă, l’am privit întrebător. Noroc că redacția are grijă a-l trimete tăiat, că altfel nici tăiat n’ar mai fi. Nu m’am putut reține și i-am cerut explicațiuni. El se milostivi și-l luă din mână unui copil, ce eră gata să-l svârlă într’o băltoacă din ogradă, căci plouase și-mi arată următoarele rânduri de pe ultima pagină a copertei: „Pentru tot rândul tipărit redacția plătește bani fiecărui scriitor”, zicându-mi: „Cel ce-i calic de parale, e calic și de minte, căci de ar fi fost vrednic ajungea alt ceva, decât să scrie niște bazonii pentru care să i se plătească 5 copeici rându. Citește aici în rusește. Știință nu bucluc și încurcătură”.

Și-mi arată revistele rusești de știință, etc., pe cari le primesc preoții și de cari voi vorbi imediat. Nu generalizez, sunt și elemente ce se abat dela această regulă; ele sunt însă prea puține, prea rare, prea în neputință de a-și face o cultură moldovenească, pe care în mod practic văd, că nu le-ar fi de nici un folos.

Rusismul caută să puie ziduri nestrăbătute între el și restul lumii, alegând cu lopata cenzurei grăul adevărului, iar pleava vânturând-o în crivăț, pentru ca astfel să o primească toate mințile, precum spune *Petöfi* în admirabila sa poemă „Apostolul”. Dar Rusia e țara vânturilor; vreun vânt nu va lua oare și pleava aceasta ușurică de neadevăr, ducând-o în cine știe ce gheenă purificatoare?

„Ce fel de carte îi aceia la Dumivoastră, dacă nu știți rusește”, te va întrebă orice element cult din Basarabia. Se vor găsi mulți către cari poți să iai de martori toate divinitățile cerului și ale iadului și nu te vor crede, că atât de cult fiind, să nu știi rusește. Ascunzi pur și simplu fie din șiretenie, ca să afli ce-or vorbi ei pe rusește, fie din ciudă pentru

Ruși, pentru că acolo-i¹⁾ domn Neamțu. Eu le dau dreptate. Dacă un preot basarabean de pildă învață 14 sau 16 ani în aceiaș limbă și în vieța preotească oficiază adese rusește, citește literatura rusească, cum poate să gândească altfel de restul lumii, pe care puțin îl cunoaște.

Pentru lămurire voiu da numele a câtorva reviste rusești primite de preoți și învățători: „*Niva*”, adică Neva, revistă, rusește numită jurnal (la jurnale zilnice rușii le zic gazete), ilustrată artistic și scrisă de mari scriitori. Dă ca premii lunare scrieri de *Cehov*, *Pisemski*, *Meia*, etc. Rar cine dintre intelectualii Basarabiei nu o primește și nu e posibil să nu se gândească deapururi la izvorul culturai lui, depe fluviul Niva. Alta este „*Rusco slovo*” (Cuvântul sau limba rusasecă, tot cu premii literare) apoi „*Probujdienie*”, „*Hutor*” „*Hutornic*”, „*Țercovnâi-Veadomost*”, etc.

Scrierile speciale branșei, cele de literatură rusă ca: Tolstoi, Dostoiewski, Pușkin, Gorkii, etc., completează biblioteca unui om cult — moldovan de origine — din Basarabia. Depe masa din salon, nu lipsește mai nici odată balalaica, instrument național rusesc cu trei coarde, de forma cobzei, mult mai redusă însă.

Imi sunt proaspete în minte încercările nenumărate ale acestor frați de sânge, de a mă câștiga pentru cultul culturai, și mai ales al limbei rusești. Mi-au povestit ore întregi pe scurt operele lui Dostoiewski, mai ales *Rascolnicoff*, sau „Crimă și pedeapsă”; apoi ale lui Tolstoi; mi-au vorbit despre precocitatea și geniul lui Pușkin, despre „Azilul de noapte” al lui Gorki; despre vieța ca hamali în portul Odesii a lui *Gorki* și *Șaliapin* „renumitul basist”, care acum culege glorie și ruble în străinătatea îndepărtată. M’au convins²⁾; însă nu mi-au înstrăinat inima, nu mi-au schimbat sângele și mai presus de toate nu pot să-mi reducă cunoștințele despre neamul meu, la cunoștințele ce

1) În România.

2) Sunt un admirator al culturii și al poporului rusesc. Ori și cine, care călătorește în Rusia, nu poate să nu admire puterea de manifestare a acestui popor și spiritul său practic. Evident, un organism atât de imens, trebuie să aibă și defecte.

le are — de ordinar un moldovan basarabeian — fie cult, ori incult despre vrednicia și viitorul neamului lui. Mare mirare a fost într-o societate, când m'a întrebat un învățător : „muscali vă rog aveți mulți?”, și la răspunsul meu că în vreme de pace avem până la 200.000, în vreme de războiu până la 600.000 de mii”, s'au minunat cu adevărat : „Noi credem că aveți 20—30 mii”. Și-au revenit în fire când unul a luat cuvântul și a zis : „Da Rosia, frate, are 6 *milionuri* di muscali. Ii o muscă Romania, pe lângă țara rusească”.

Față cu argumentele despre „*milionuri*” trebuie să te dai învins, să te lași convins, altfel ai riscă poate să ai neplăceri.

Toate ideile acestea despre ruși își au origina în educația primită de ei în toate direcțiile. Rusia a fost pentru Basarabia ceea ce și-a vărsat sângele totdeauna pentru ea; a purtat războaie timp de 100 de ani dela 1712—1812, pentru eliberarea ei de sub Turci, și odată în această „norocire” a fost ferită de orice; ba chiar și dreptul istoric de stăpânire e justificat. Voi da calificativele rușilor și criteriile, după cari au a-i aprecia Moldovenii: credința, bunătatea, mărinimia, vitejia, etc., slujindu-mă de cărticica jubilară „*Stoleatie*” tipărită (de Iașcov) și în moldovenește: „O sută de ani”, „Luminătorul” din Maiu 1912, cartea V, și „Istoria pe scurt a Basarabiei” (în rusește) de Luca Golovko. „Kăderea creștinilor dela răsărit în robie a scârbit foarte mult norodul pravoslavnic rusesc”¹⁾; „Rușii, norod blagocestiv”. „La început li-au ajutat duhovnicește, moral și material”²⁾. „Nenumărate jertfiri din Rusia se trimet”. Kneazul Ioan al III (între 1488—1499) răspunde lui Kazimir: „Kărora din domnitorii creștini este aproape și se poate acel lucru de făcut, atunci ori și care domnitor creștin este dator să ocrotiască acel lucru și să apere creștinătatea”³⁾. „În

1) *Stoleatie*, p. 7.

2) Id. p. 8.

3) Id. p. 9.

1542 domnul Moldovei trimite în Moskva să cumpere blănuri pentru sultan”¹⁾. E unul din drepturile istorice! „Nenorocitul popor moldovenesc cade în 1538 sub stăpânirea Turcilor”. Să nu se teamă însă! „Rosia destul de mult se apropiase de hotarele Moldovei”. Eră îngerul salvator. „În 1654 Ghetmanul Bogdan Hmelnițkii.... a scris lui Alexei Mihailovici că domnul Moldovei, precum și cel al Valahiei, vor să fie sub „mâna împărătească”²⁾. Ștefan Gheorghită scrie în 1656 țarului Moscovei prin Paisie patriarhul Ierusalimului și Ghedeon mitropolitul Moldovei „cu propunerea de a primi Moldova ca supusă Rosiei”³⁾. În 1674 Ștefan Petriceicu „a izbutit să fie primit cu norodul său ca supus Rosiei”³⁾. În 1692 propune în Moscova patriarhul Ierusalimului Dositei supunerea din partea domnilor ambelor țări române. În 1709 Cantemir și Brâncoveanu fac acelaș lucru. Bucuria moldovenilor când văd pe împăratul—după cronicarul Neculcea. Voi, locuitori ai României—puteți rivaliza în ignoranța istorică cu locuitorii Basarabiei, căci n'ați cetit pagina 12 a broșurei lui Iașcov, ca să aflați că Moldova a avut o împărăteasă, și locuitorii ei au jurat credință alteia. „În capitala Moldovei, în Iași, împărăteasa noastră Ana Ioanovna a fost numită împărăteasă a Moldovei”⁴⁾. Iar mai jos: „În Moldova oștirile rusești au fost primite de norod cu multă bucurie. Locuitorii Moldovei au jurat credință împărătesei Ecaterina”.

Vedeți câte nu știți! Sângele curge, războaiele pentru slobozenie se poartă: „Petru are o bătălie fără izbândă la Prut în 1711”, dar poartă primul războiu pentru „slobozenie” (a Basarabiei), varsă sânge, Ana Ioanovna poartă al II-lea războiu pentru slobozenie, iar Ecaterina al III-lea războiu pentru slobozenie. Și Ecaterina e „noua cneghină moldovenească”. Monede rusești

1) Id. p. 10.

2) Id. p. 10.

3) O sută de ani, p. 11.

4) Id. p. 12.

se bat în Iași în 1772¹⁾; deputații moldovenești cu un episcop de Huși Inochentie mulțumesc stăpânirii rusești pentru bunătate. Și după alte înșirări la pag. 15 e adresa din 27 Iunie 1807 a Mitropolitului Veniamin²⁾ către împăratul Alexandru I: „Unește, Impărate, ocârmuirea pământului acestuia cu păzită de Dumnezeu împărăția ta... Să fie o singură turmă și un singur păstor” și altele. La pag. 17: „După cum am văzut, războaiele pentru slobozenie, cari au fost mai înainte de trecerea Basarabiei către Rosia s’au prelungit o sută de ani. Această luptă sângeroasă pentru frații asupriți, înălțând tot mai mult și mai mult sufletul norodului rusesc, a acoperit marea Rosie de o slavă neperitoare, ca apărătoarea și izbăvitoarea noroadelor creștine — acestea au fost războaie norodnice de idei, cu gândul de a face binele. Ele au făcut nemuritoare numele vitejilor Miniș, Rumeanțev, Panin, Suvarov, Kamenskii, Potemkin, Mihelson, Essen, Miloradovici, Kutuzov și altor mulți.

Bolțile cerului Basarabiei au răsunit de cuvintele puternice ale singur stăpânitorilor ruși: Petru I, Alexandru I, Nicolae I, Alexandru II, ale marilor kneji; ale glorioșilor, proslăviților viteji.... Ku sângele a sute de mii de acești viteji este adăpat și săturat cu îmbelșugare pământul nostru basarabian”....

După cetirea acestora deschide și „Luminătorul” la pag. 3 și cetește concluzia firească ce trebuie să o tragi, tu moldovean din Basarabia: „Multe viforuri politicești au trecut pe fața Basarabiei în vremea vechimei. Multe bătălii și războaie au fost pe țările și hotarele Basarabiei și pământul ei adânc este adăpat cu sângele locuitorilor. Despre războaiele din vechime (Golovko spunea fi morminte ale Geților, Schiți) ne aduc aminte și movilele de pe dealurile Basarabiei, cari sunt făcute tot de o măsură și tot cu o depărtare una de alta. Însă cu voia Domnului, după nevoile și necazurile cele multe și cumplitе, după întunerecul și noaptea

1) Am văzut multe monede de acestea prin Moldova.

2) Bine ar fi de s’ar controla, dacă aceste afirmații au vre o bază sigură.

turcimei s’au ivit pentru Basarabia o zi luminoasă și senină. Ziua aceasta a sosit pentru Basarabia la 16 Maiu 1812 ani, când împăratul rusesc Alexandru I au alăturat țara noastră Bessarabia către Rossia. Și în viața omului celui partnic și în viața noroadelor, toate se fac după pronia dumnezeiască, după voia Domnului, cea sfântă și bună. Credem, ca și *alăturarea Bessarabiei către Rossia* s’au făcut după voia Domnului și spre norocirea și binele ei. Alăturarea Bessarabiei către Rossia au fost pentru Bessarabeni norocoasă pentru aceia, că Rossia, fiind o împărăție mare și puternică, au putut să apere Bessarabia de vrăjmașii cei din afară și i-au dat ei pace și liniște, cari sunt neapărat trebuincioase, pentru sporirea în ori și ce lucruri. În curgerea sutei de ani Bessarabia au avut pace și liniște desăvârșită, așa că fiecare locuitor au putut să se îndeletnicească cu lucrul său și să sporiască întrânsul. În curgerea sutei de ani Bessarabia n’au fost năvălită nici de un vrăjmaș dinafară. Pe hotarele Bessarabiei n’au fost nici o bătălie, țărinile și cășile locuitorilor n’au fost stricate ori arse de neamuri streine. Cîntea, avuția și casa locuitorilor au fost apărute cu puterea zacoanelor, așa ca fiește care om obijduit au putut să-și găsească dreptatea sa¹⁾. Rosia au primit-o pe Bessarabia în brațele sale, ca pe o soră mai mică, au primit-o cu dragoste și nu au depărtat-o dela acelea bunătăți împărătești, cu cari s’au folosit singură. Toate schimbările spre bine, toate ușurințele pentru viață și îndemnările cari s’au făcut pentru alte gubernii a Rossiei, s’au făcut și pentru Bessarabia”.

Iar mai departe la pag. V: „Deci norocirea Bessarabiei se încheie nu numai întru aceia că Rossia, fiind o împărăție mare și puternică, au putut să-i dea Bessarabiei pace și liniște, dar și întru aceia că Rossia este o împărăție drept pravoslavnică, drept credincioasă, adică ține tot acea dreaptă credință, care

1) Multe din aceste afirmații sunt drepte. Nu pot spune același lucru și Austriacii Bucovinenilor, că li-au apărut pământurile, în timpul actualului războiu.

o țin și Moldovenii.... Bessarabia s'au împreunat cu Rossia¹⁾ întru unirea credinței. Și unirea această este foarte adâncă, căci și Rușii și Moldovenii iubesc pravoslavnica credință". „Multe daruri s'au vărsat asupra Bessarabiei din partea Rossiei". Deci Rușii le spun Moldovenilor: „ca să fiți sub stăpânirea noastră, e testamentul străbunilor voștri din neam în neam, e dorința vie și caldă a părinților voștri, ar fi și-a voastră dacă ați fi fost sub jugul lui Selim al III-lea; și trebuie să fiți sub noi, căci suntem perfecți din toate punctele de vedere: buni, iubitori, viteji, gata de jertfă; ne-am vărsat sânge timp de o sută de ani pentru voi, ascultând plângerile voastre. Deși am jertfit atâta, vă iubim; vă declarăm amorul nostru, deci trebuie să ne iubiți". Nu cred să fie o ureche moldovenească în Basarabia, care să nu fi auzit aceste accente de muzică melodioasă, în zilele jubileului. Toți erau convinși, toți recunoscători celor ce s'au jertfit astfel. Am auzit țărani exclamând: „Mult amar di sânge o mai varsat rușii pentru moldovan și pentru țara asta, da o și dovidit". Broșura „O sută de ani" de Protoereul Lașcov de 93 de pagini, tradusă după „Stoleatie" din rusește de Grigore D. Constantinescu²⁾ „învățător" de „limba moldovenească", articolele jubiliare din „Luminătorul", „Istoria pe scurt a Basarabiei" de Luca Golovko (rusește), foițele, etc., toate ar trebui transcrise — sunt scrise cu litere rusești — a lui Golovko trebuie tradusă românește și publicate în România, pentru a se vedea și a ne explica de ce Basarabienii au aceste idei despre Ruși și nu pot avea altele.

Ca curiozitate dau mai jos un fragment din Istoria Basarabiei de *Golovko*.

Titlul ei sună: „Istorie pe scurt a Basarabiei pentru jubileul de 100 de ani dela încorporarea Basarabiei la Rusia, 16 Mai 1812—1912, compusă de Luca V. Golovko".

1) Basarabienii caracterizează astfel această unire: „Muscalu s'o întorlocat cu Basarabia", expresie de o mare profunditate și însemnătate, pentru cine cunoaște sufletul moldovenesc.

2) Fiu de preot din Iași.

„La 16 Mai a acestui an 1912 se împlinește exact 100 de ani, de când actuala gubernie a Basarabiei, a fost cedată Rusiei de către sultanul turcesc Selim al III-lea, în urma păcei încheiate în orașul București.

Cuvântul Basarabia vine *dela Basaraba, prinț din neamul Besilor*, care au trăit dintru început în centrul Balcanilor și, dela sfârșitul veacului al II-lea, până la nașterea lui Hs. au emigrat cu toții și au mers din Balcani, către părțile de sud ale Basarabiei, unde dau peste neamul numit al Geților și peste Sciți, *proto-părinții* Slavilor. Monumente dela Sciți ne-au rămas în ținutul Bălților mormintele regilor Sciți, lângă râul Prut între satele Costești și Avrameni.

Locul acesta e cunoscut sub numele de „suta moșile", adică o sută de moșii¹⁾. Geții s'au amestecat cu Sciții și, dela jumătatea veacului I, până la nașterea lui Hs., formară o întinsă împărăție, care se cuprindea între Nipru, Dunăre și Carpați și până la câmpiile apusene rusești. Când imperiul roman și-a întins stăpânirea și puterea sa și peste ținuturile megieșite cu împărăția Geților, imediat începură ciocniri inevitabile între Geți și Romani.

Râmlenii numiau pe Geți, Daci, iar regatul lor Dacia. În perioada persecuției creștinilor, au emigrat din imperiul roman mulți creștini în regatul dac, la care s'au mai adăugat și mulți evrei, după distrugerea Ierusalimului de Împăratul Tit (70 d. Hs.).

Regatul dac a fost prefăcut în provincie romană de către împăratul roman Traian. Aice Traian a transportat mai mulți coloniști romani și a ridicat—după cum spune tradiția vestitul val, ale cărui urme se păstrează până în zilele noastre (în districtele Ismail și Akerman) și chiar așa cum sunt, pot servi până astăzi ca întărituri; între altele sunt Briciu (Briciani), Lăpușna, (Nemoreni, Paladu), (unde acum este Bolgradul), Arbinu (Reni), Smornis (Ismail)".

Și continuă mult a bate câmpii. Teoria marelui Hasdeu din „Magnum Etimologicum" în privința ori-

1) Moșii aceste se văd și din România, de pe dealul Ștefăneștilor, jud. Botoșani.

ginei cuvântului Basaraba, păleşte faţă de teoria filologului (!) Golovko¹⁾.

Date istorice mai aproape de adevăr, până acum nu s'au publicat pentru cunoştinţa Românilor basarabeni.

Adaug ca informaţie o caracterizare a Românilor din Gubernia Chersonului de peste Nistru, făcută în calendarul etnografic al Rusiei—pe 1914—din ediţia Conovalov din Moscova: „Moldovenii după înfăţişare amintesc pe maloruşi: înalţi, puternici şi capabili pentru munca grea, înceti în mişcări, ascunşi şi isteţi. Locuinţa moldovenilor e curată şi îngrijită: lipită cu lut şi spoită cu var; înlăuntru mai bine aranjată, de cât la Velicoruşi, sunt covoare, perne şi felurite ţesături. Hainele moldovenilor — cu deosebire ale femeilor — sunt împestrite cu flori“.

Jubileul din 1912.

În Maiu 1912 au fost organizate de oficialitate mari serbări cu caracter bisericesc în toate satele şi oraşele Basarabiei, pentru a reaminti 100 de ani dela izbăvirea acestei provincii „de sub oblăduirea vitregă a Turcilor”.

S'a poruncit ca în fiecare sat să se facă slujbe bisericeşti şi molebinuri (tedeumuri), după cari să se cetească părţi din broşura lui Laşcov: *100 de ani* (redactată a parte în moldoveneşte şi ruseşte), poezia jubiliară a lui Orlov şi filişoara dela Episcopie, intitulată: „Ziua cea de prăsnuire pentru Basarabia”. Şcolile din toate localităţile au slujit drept case de cetire pentru luminarea populaţiei în privinţa prăsnuirii.

În Kişinău s'a serbat evident cu o pompă mai mare, cu „protesii” şi „molebinuri”, iar în celelalte localităţi după cum s'a ordonat dela centru. Pe la reşedinţele volostelor s'a împărţit, ca şi prin târguşoare şi ceva bucate şi băutură. Pe noi ne interesează cum s'a serbat jubileul acesta la sate.

1) Luca Golovko e un inspector şcolar din Basarabia.

De cu sară s'a oficiat cu vecernia şi pomenire pentru vitejii morţi, a doua zi slujbă şi molebin, iar la urmă extrem de interesanta filişoară trimisă dela Episcopie, pentru lămurirea tuturor locuitorilor Basarabiei. A fost cetită în şcoli şi biserici, dimpreună cu broşura lui Laşcov. O dăm în extenso:

Ziua cea de prăsnuire pentru Bessarabia.

(16 Mai anul 1812—16 Mai anul 1912)

Iubiţilor întru Hristos fraţi.

„Întru toate oraşele şi satele din Bessarabia astăzi se săvârşesc rugăciuni şi mulţumiri pentru acel lucru, că s'au plinit întru bună pace o sută de ani din ziua când ea au fost slobozită de sub sarcina turciască şi alăturată către stăpânirea Rossiei cei drept credincioasă. Deplin o sută de ani în urmă, cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu şi după dreptatea de toţi cunoscută a Rossiei, locuitorii din Bessarabia au intrat întru o legătură cu ţara cea de o credinţă cu dânsii, întru cea mai de aproape unire cu biserica pravoslavnică din Rossia. O sută de ani întregi în urmă, pentru Bessarabia s'au ivit pe cerul ei cel negru şi întunecat zarea cea luminoasă a viitorimei, căci năduhul ei cel greu, care o înăduşă pre iea sute de ani întregi, s'au trecut, — şi iea, ca când din nou s'ar fi născut pe lume, au tras în sine duh de aer sănătos şi s'au deşteptat cu trupul şi duhul. Ca să lămurim pre acest lucru, ne vom întoarce cu privirea la vremile mai de mult trecute.

Ca la cinci sute de ani în urmă biruitorul cel groaznic, sub semnul jumătăţii de lună a mahomedanilor, au năvălit în hotarele Europei.

Ca un vârtej a toate stricătoriu au mers el pre ţărmurile prea slăvitei oare când împărăţiei a Bizanţiei, de acolo cu aceiaş putere mare au intrat el prin împărăţiile cele megieşite cu dânsa — în Bulgaria, în

Serbia, în Moldavo-Valahia. Numai una Cernogoria (Munteneșul) cea neapropiată s'au izbăvit de acel groaznic și stricătoriu vârtej mare.

Pre dânsa au sprijinit-o vitejii și voinicii munteni; ei s'au apărat credința lor, ale lor dreptăți omenști și nu s'au supus jumătății de lună a turcilor. Iară celelalte noroade — grecii, bulgarii, sârbii, moldovenii-valahii, toate au fost supuse Turcilor. Ca o grindină foarte grea s'au pornit asupra a toate lucrurile creștinești și sfinte, magomedanii cei sălbateci și necredincioși. Și s'au început zile cu necazuri pentru norodul cel creștinesc supus Turcilor. Pre creștini îi făcea robi fără de glas, le lua toate dreptățile omenști, le zicea că sunt turme de dobitoace, le lua pre femeile și fetele lor și le ducă în garemul lor, da pe feciori îi trăge în robie, îi făcă magomedani și împlinea cu dâșii rândurile roților de moscali a celor mai sălbateci și mai răi — ce să zic — ianiceri; îi lipsă pe creștini de cea numai una mângâiere a lor — de credința lui Hristos, îi strimtoră cu săvârșirea slujbei lui Dumnezeu, oprindu-le și trasul clopotelor, le pune piedică ca să-și sprijinească, sau să ridice din nou sfintele biserici.

Și vină bisericile lui Dumnezeu la răsipire și pusteire! Încă mulți din noi țin minte pre așa biserici, cari pe unele locuri eră rămasă din vremea stăpânirii turcești și care mai mult semănă la o casă săracă, decât la casa lui Dumnezeu. Și au suspinat norodul creștinesc sub sarcina turcească nu ani, sau zecimi de ani, ci sute întregi de ani.

Nici o părtinire și nici o jale către oftările și strigările creștinilor celor robiți n'au arătat împărățiile din Europa cea dela apus din iale — franțujii, nemții și anglicenii. Numai una sfânta Rossie, numai norodul rusesc cel pravoslavnic cu împăratul său cel de Dumnezeu încununat, nu așa s'au atârnat către noroadele cele de o credință cu dânsul. Inima și auzul lor s'au aflat deschise către strigările noroadelor, celor muncite de credința cea rea a Turcilor. Și toate acelea

noroade numai către împăratul rusesc cel pravoslavnic și către norodul rusesc întorce privirea lor cea jalnică, își tindea mâinile sale cele slăbite, cerând ajutor și apărare. Spre aceștia și numai spre aceștia își puneau aceia nădejdea lor. Și nu s'au amăgit întru nădejdea sa.

Chiar depe la anii cei dintâi ai năcazului noroadelor creștinești sub stăpânirea turcească cea cu greutate, sfânta Rossie au pus sânguința să ușureze starea lor cea grea al robiei dela Turci.

Ea le trimite lor ajutor îndestulat de părare. Pre acest ajutor ei răscumpără dela Turci femeile și pe copiii lor, sprijină, măcar și cu mare silință și cu multe daruri de bani, sfintele biserici.

Afară de aceasta împărății rusești cei bine credincioși au ridicat și armele sale spre apărarea noroadelor celor îngreuiate cu necazul și lipsiți de partea cea bună. Oștirea cea dela Prut (an. 1711) a împăratului Petru întâiu și bătăliile cu Turciasca din vremile Impărătesii Annei Ioanovnei (în an. 1736—1739), Impărătesii Ecaterinei a doua (dela an. 1768—1774—și dela 1787—1791), au dat a înțelege Turcilor, că noroadele cele dosădite de dâșii au pre a lor apărător, și că pentru batjocura noroadelor acestora Turceasca cu greu se va plăti. Iară când cele dintâi aduceri aminte se uită de Turceasca și iea din nou începă a-și face răs de creștinii cei supuși ei, împărății Rossiei cei bine credincioși din nou ridică asupra ei sabia. Așa că pe încetul împărății noastre le câștigă supușilor slobozenia.

După bătaia Rossiei cu Turceasca (dela anii 1806 până la 1812) în vremea împăratului Alexandru cel binecuvântat, Bessarabia, după actul din București dela 16 Maiu an 1812, s'au slobozit de sub stăpânirea turcească și au intrat în cuprinderea Rossiei cei de o credință cu dânsa, au stat sub skipetrul binecredinciosului împărat al Rossiei.

Și cea întâiu îngrijire a împăratului Alexandru cel blagoslovit pentru cei din nou supuși ai săi — pentru lăcuiitorii din Bessarabia — au fost ca să îngrădească cu zakon ale lor credința, vieața, cinstea, ave-

rile, să ridice vrednicia lor cea ominească și să le dea lor așezare bisericească și politicească. După voia cea prea înaltă a împăratului Alexandru cel binecuvântat, cei mai întâiu și mai de căpetenie ostenitori pentru așezarea rânduielilor în Bessarabia au fost mai marele ocârmuitoriu ai oștilor dela Dunărea Admiralul Pavel Vasiliev Ciciagov, bunelul al Arhipăstorului de acum din Kișinău, a Preaosfințitului Serafim (Ciciagov) și mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Împăratul Alexandru cel binecuvântat au arătat admiralului P. V. Ciciagov temeiurile de obștie, cu carele acela trebuia să se povățuiască întru povățuirea țării cei din nou alăturate. Împăratul cel pravoslavnic al Rossiei, plin fiind de dragoste către cei din nou supuși ai săi, au îndatorit pre mai marele ocârmuitoriu al oștilor să urmeze așa, ca lăcuitorii din Bessarabia să cunoască folosul de la a lui părințiască și cu bună îndurare ocârmuire... să aibă pace din partea stăpâniilor de pământ și de averi.... să le ușureze chipurile de a agonisi ceva din nou, să facă silință, ca slujbele obștești să fie însemnate după vrednicie, și ca dreptatea să fie vederată lăcuitorilor din Bessarabia ca să uite ei vremea cea fără de zacoane...

Iar în descrisul (rusește: rescript) cel Preaînalt pe numele mitropolitului Gavriil, împăratul Alexandru cel binecuvântat, între altele, au scris:

„Al Mieiu scopos este acela ca să dăruiesc acestiea oblastie, Bessarabiei, ocârmuire politicească potrivită cu ale ei deprinderi, obiceiuri și a ei zacoane; toate treptele lăcuitorilor au deopotrivă dreptate a moșteni cele dela părinți dreptăți a lor și la a mea către dânșii bunăvoință și cu toții: cei duhovnicești, dvorenii, grajdanii (cetățenii) și norodul să cuvine să afle deopotrivă apărare și dreptate întru acestea din nou așezări. Lucrătorului de pământ celuia liniștit, celor cu meșteșuguri și neguțitorii va fi arătată toată sprijineala.

„Eu voesc ca țara aceasta bine roditoare să se deștepte cu viața nouă și o aștept dela stăruința

celuia de Mine împuternicit ¹⁾ și dela cea cu o unire osârdie a tuturor lăcuitorilor din Bessarabia... Ca să cunoască: cei duhovnicești, boierimea și tot norodul prin mijlocirea slujitorilor bisericii, că ochiul Nostru cel iubitor de fii priveghează peste dânșii și Eu am grijă de aceia, ca ei să fie norociți”.

Și s’au început deșteptarea și norocirea Bessarabiei sub ocârmuirea purtătorilor de cunună împăraților rossienești dela anul 1812, și tot au sporit mai înainte. În vremea aceea Bessarabia era săracă și neabăgată în samă din toate părțile. Da orașul nostru cel acum de gubernie Kișinău era nu mai mult decât un târgușor cu 5000 de locuitori.

Intru el nu era nici o așezare de școli, nici de alte folositoare lucruri.

Dar iată au trecut o sută de ani dela alăturarea Bessarabiei către Rossia, o curgere de vreme puțină spre creștirea a unei oblastii întregi, și chipul țării noastre s’au schimbat.

Bessarabiei, deopotrivă cu cele din vechime gubernii a Rossiei, s’au dăruit ocârmuire de sine pentru orașe și pentru sate, s’au așezat întru iea judecătorii nouă, s’au așezat locuri spre ocârmuirea lucrurilor împărătești, a zemstvei și obștești, i s’au dat ei toate mijloacele către cea mai mare sporire întru toate felurile a gospodăriei de sat, care acum au ajuns la cuviincioasă stare; sunt făcute întru ea bolniți, prioturi, case pentru cei neputincioși. Prin toată Bessarabia s’au întins ca nevodul fel de fel de școli. Norodul cu îmbelșugare se îndestulează cu foarte împodobite a lui Dumnezeu biserici, întru care prin satele cu moldoveni slujbele lui Dumnezeu să săvârșesc pe limba lor cea de baștină, întru care toți primesc duhovnicească bucurie și îndulcire din propovedania bisericească și din voroavele cele pentru credința și pentru viața sufletească. Iară nu de mult după voia arhipăstorului

1) Gheneral-leitenant Alecsie Nicolaevici Bahmetev, care au fost însemnat namestnic deplin în oblastia Bessarabiei.

nostru, a Preosfințitului Serafim, sunt scoase la viață nouă popoarele bisericești, în carele spre dimpreună lucrare sunt trași și mirenii, în ființa aleșilor lor.

Iată acea visticie scumpă, pre care o predă Bessarabiei veacul cel vechiu trecut în viața ei veacului celui nou, carele de astăzi se începe.

Însă nimenea să nu gândească, că în veacul trecut s'au lucrat pentru Bessarabia, tot ce să trebuiește pentru binele și norocirea ei.

Nu, ci și în veacul ce să începe este încă foarte mult lucru. În deșteptare, întru sporire, pe calea desăvârșirii omenești și mai ales întru întărire în pravoslavnică credință, în viața sfântă, întru dreptatea lui Dumnezeu — stă temeiul a toată pacea și norocirea omenească.

Prin arătarea dar la aceia ce bine s'au făcut pentru Bessarabia în suta de ani ce au trecut, noi am voit numai să arătăm, că și aceia cari s'au ostentat înainte, și aceia cari acum se ostenesec, să stăruia a face pentru binele Bessarabiei tot, ce au fost în puterea și după chipurile lor, iară urmașilor lor să le ajute Dumnezeu și mai mult să facă.

Noi, ceia ce ne folosim cu ostenele lucrătorilor celor dinainte în Bessarabia, să cuvine să-i pomenim cu dânsii cu mulțămire. Pre aceasta o cere dela noi simțirea noastră cea sufletească, pre aceasta au legiuit'o nouă și Hristos Mântuitorul nostru și a lui sfinții apostoli. Domnul au osândit pre aceia lepăși, care nu au mulțămit lui pentru curățirea lor și au lădat fapta Samareanului, carele s'au închinat la picioarele lui, mulțămindu-i pentru vindecare. (Luca 17,12—19).

Iară Sf. Apostol Pavel lămurit arată „să facem rugăciuni și mulțămiri pentru Împăratul și pentru toți, cei ce sunt întru dregătorii, care lucru este de trebuință pentru însuși a nostru bine : ca liniștită și pașnică viață să petrecem întru toată blagocestiea și curăția... Că aceasta este lucru bun înaintea lui Dum-

nezeu Mântuitorului nostru. (1 Timotei 2, 1—4), Căruia se cuvine cinstea și slava în veaci. Amin” !

Aici se termină „Ziua cea de prăznuire pentru Bessarabia” și trebuie să recunoaștem, că cel ce adoptă și practică filozofia apostolului Paul din ultimul citat către Timotei, trăește viață liniștită și pașnică în sfânta Rusie.

Peste Nistru.

**Moldoveni
din gubernia Chersonului
de peste Nistru.**

Asupra lor a făcut studii d. Theodor Burada și încă ar fi mult de scris. Pentru paza Prutului, nu se întrebuițează contingente din Basarabia, ci din alte gubernii, așa că vei întâlni — rar de tot — pe frontieră câte un Moldovan de aceștia din Cherson.

FOLK-LORE.

1. Novac.

(Baladă)

Mândru-i ¹⁾ ceriu, sfântu soare
Luciază a sărbătoare.
Sub un umbrăraș de fag,
Șede Gruia cu Novac.
Novacașu cogita ²⁾ :
— Gruia, Gruia, fătu meu,
Poartă-ți rău năravul tău,
Cu beția te'ndobrești ³⁾,
Cu tâlhari ti sfătuești,
Și tu nica ⁴⁾ nu lucrezi,
Numai țările cât prăzi,
Și de-i âmbra, cât âi âmbra,
În Țarigrad nu te băga,
Că de-i be și te-i îmbăta
Ră hodină-i căpătă
Că prin somn și prin beție,
Chică omu la roghie,
Beția chică la somn,
Și mănâncă cap di om.
Gruia 'n samă n'o bagat.
Tot o mărș, n'o măcinat,
Pân ci mâni di dimineață,
O agiuns în Țarigradu lui,

La Bindir împăratu lui ⁵⁾,
La crâșmuța Aniței,
Aniții crâșmăriții.
Da Anița, crâșmărița?
Trii buți că o disfundat,
Lui Gruisor că li-o dat.
El mânca o vacă grasă,
Nu pune un ban pi masă,
Dintr'o butie o tras,
Pi fund nica o rămas.
E din gur-o cuvântat,
El din pumni o frământat,
Pi masă că s'o nanțat,
Pi față că o lovit-o,
Pi e sânge li-o împlut-o.
E pi ușă c'o tunat ⁶⁾,
Haine albe o leapadat,
În negre s'o îmbracat,
Înapoi nu s'o 'nturnat,
La 'mpăratu o alergat,
Și din gur' o cuvântat ⁷⁾ :
Oleu și tu, 'mparati,
Nu mai faci după dreaptati,

1) Mândru, în sens de frumos.

2) Cogita=în sens de vorbia, cuvântă.

3) A se îndobri=a se îmbuna, a se împrieteni (întreb. și în Mold.).

4) nica (n=gn)=nimica.

5) Binder împărat cine poate să fie?

6) O tunat=a eși repede pe ușă, sau a intră (în acelaș sens ca în Transilvania).

7) Se observă în graiul poetic în Basarabia, ca și'n alte părți românești, că vocala dispare fie înainte, fie după o altă vocală: gur, împărat, etc.

Cu dreptatea ta din țară,
 Ișim tăți din e afară,
 Și dreptăți când nu găsim,
 Cui alt să ni jăluim?
 Da 'mpăratu îi zică
 — Ei, Aniță crâșmăriță,
 Șapte ani că o trecut,
 Tu la mini n'ai venit,
 Tu pragu nu ni-oi călcat,
 Porțile nu ni-ai deschis,
 Gre nevoe te-o agiuns.
 E o spus la ce-o vinit,
 Voia i s'o împlinit,
 El dreptăți i-o dăruit.
 E acolo n'o mai stat,
 Aș pi ușă c'o tunat,
 Inapoi o alergat,
 Cu puteri di la 'mpărat,
 El o înțeles ci-o spus,
 Atâta i-o fost de-agiuns.
 Da Gruia, când o văzut,
 C'o venit la prăpădit,
 El din puteri o slăghit,
 Și o strigat din ceala mal:
 — Măi badaș, măi sabadaș¹⁾,
 Treciți podu 'n ista mal,
 Ca să trec un căpitan.
 Da Anița crâșmărița,
 Cui se tragi din Turc gița,
 La turci cu glas o strigat,
 Și așa o cuvântat:
 — Nu ședeți și cogitați
 Și pi Gruia nu-l legați,
 Că el nu-i nici mort, nici bat.
 Calu-odată o nechezat,
 Și Gruiaș o cuvântat:
 De oi sta să mă nîcșorez la tăți,
 Di geaba că mai trăesc.
 Calu-iar o nechezat,
 Gruia 'not o alergat
 In ceala mal stă culcat,
 Apa el că mi-o trecut,
 Lung pi pământ o șezut.

— Ci-e scroafă maică-ta,
 Palma me, costița ta.
 Gruiu' n'eu așa striga,
 Către scumpa-i Anița.
 Turcilor nu li păsa,
 La băut că se 'nghia:
 — Hai și-om be vin chiparat,
 Că pe Gruia l-o îmbătat,
 Și stă la pământ culcat,
 Ca un șerpe 'nveninat.—
 Da Gruia nu-i nici mort, nici bat
 Dar s'o mai astâmparat,
 Nu-i mai vine de sburdut.
 Dar de nu s'a și 'mbăta,
 Nu știu, zeu, di l'om leaga.
 Turcii atunci o năborît,
 Și-o leagat, pete, pete,
 Până-n spete,
 Laț în laț,
 Până-n *gurmat*²⁾,
 Cu frânghia de matasă,
 Cât mâna la cot di groasă,
 Cu frânghia di fuior,
 Cât fluieru la chicior.
 Că pe dânsu așa l-o blastamat,
 Taț-su ceal suparat,
 Pentru că nu l-o ascultat.
 Șapte ani pi lume-o îmblat,
 Multe țări o vânturat,
 Lume multă c'o întreabat,
 Di dânsu *cir* n'o aflat.
 S'o dus și'n țara turcească,
 Unde să ține lumea proastă,
 Ca nime să nu-l cunoască.
 Și o ișit Gruia tânăr și frumos,
 De sună galbeni pi gios.
 — Da el cum oare o scăpat?
 — Calu-odată o nechezat,
 Temnița 'n două o crăpat
 Și-o scos calu nînunat,
 Numa 'n matase 'mbracat,
 Unu negru, ca arapu,
 Altu cu steaua în capu,

1) Prieten, tovarăș, de aproape, (el turcesc).

2) În loc de grumaz.

2. Jalea noastră.

Altu surel, cam nebun,
 Da plăte țara di bun.
 Și s'o dus în *sămările mării*
 Unde leagă turcii roghii.
 S'o dus în țara turcească,
 Unde se ține lumea proastă,
 Ca nime să nu-l cunoască.
 Cu taț-su că se 'ntâlnă,
 Vorbe dulci că sfătue,
 Vorbe scumpe și 'nțelepte,
 Cuvincioare tari drepti.
 Și 'nainte ii mergă,
 Ca doi voinici ardelenesti,
 Pe doi cai buni bogdănești,
 Adică moldovenesti.
 Pe unul cheama Novac,
 A Novac, Baba Novac,
 Cu musteața după cap,
 Răsucită ca di rac;
 Celălalt eră Gruiaș,
 Vulturaș di românaș,
 Cel Gruiaș și Novacaș.
 Și s'o lăsat într'un chicior,
 Tăe-n turci *ca la bujor*,
 S'o lăsat într'amândouă,
 Și tae turcii în două.
 Pân la un ceas și giumatate,
 N'o avut cu cin se bate.
 Amândoi s'o 'ntors acasă,
 Îmbrăcați tot în matasă,
 Par'că erau din cutie,
 Aurării și *scumpie*,
 Blastămu s'o ușurat,
 Că tătuț-su l-o eartat,
 C'o văzut că-i *om vonic*,
 Nu se teme de nînic,
 O purces să se gândească.
 Ca să ni-l gospodăriască,
 Adică să ni-l însoare,
 Să facă fii și ficioare,
 Că mai trebuie pi lume,
 Odrăslioră cu scump nume,
 Că vonicea când n'ar ci,
 Lumea, zeu, că ar peri.

Culeasă dela femeia Axinia Nechita
 C., din satul C., nordul Basarabiei.
 Mai are și variante.

De jalea care-o avem,
 Prin codri că purcedem,
 Frunze de copaci rupem,
 Și pi brațe le punem,
 Slove negre le scriem,
 La surori li trimitem,
 La surori și frățiori,
 Că tare ni-s *străiori*,
Străiori și dipărciori,
 Prutu ista ni disparti,
 Apa ceasta n'are moarti?
 Da ne-om pune noi cândva,
 Și cu gura l-om sacă,
 Cu gura, cu căldarea,
 Of! saca-i-ar vântu zarea.
 Apa lui noi n'om mai be,
 Numa Nistru l'om împle,
 Să nu mai cim dipartați
 Di ai noștri pre buni frați.
 Aș mai cântă nu mai pot,
 M-am amărit rău di tot,
 Că mi-i fața ca slova,
 Iniñoara ca tina,
 Ca tina dela lăptoace,
 Calcată di dobitoace.

3. Dorul.

Frunză verde di mohor,
 De-oi trăi și să mă 'nsor,
 Să-mi fac fiice și fecior,
 Și să-i dau la casa lor,
 Și-apoi să mă 'ntind să mor,
 Să n'ajung la ușa lor.
 Nora ușa-ni trîncănește,
 Și fecioru mă isghește,
 Pi cuptior nu mă primește,
 Numa ciica mă jelește,
 Pi cuptior că mă primește,
 De sobuță mă lichește,
 Cu oghealu mă 'nvelește,
 Și sobuța ni-o încălzește.

4.

Frunză verdi fir de nalbă,
 Drag ăi-o fost omu di treabă,
 Frunză verde fir di linti,
 Drag ăi-o fost omu cuminti.
 Frunză verdi fir di pur,
 Stai tătuță ca să-ți spun,
 Și di traiu ăeu ceal bun,
 Dimineața câte-un pumn,
 Și demea un gheoldum¹⁾,
 Da sara un cuvânt bun,
 Dimineața când mă scol;
 Mărg la cofă să mă spăl,
 Să mă spăl cu apă caldă,
 Of! amaru ca să-ăi treacă.
 Că de n'ar cî răli pi lumi
 N'ar străcă casa la nimi.

5.

Frunză verdi alunică,
 Am iubit o cheatra scumpă,
 Și-am luat o toantă slută.
 Frunză verdi grâu curat
 C'am iubit un diamant,
 Și-am luat un blastamat,
 Zice lumea că-i bărbat,
 Și plătește ghir la sat.

6.

Frunză verdi poamă coarnă,
 De-aș ajunge pân la toamnă,
 Să beu vin, să mănâne poamă,
 Și să ăi-aleg o cucoană.
 Eu la toamnă c'am agiuns,
 Mare slută ăi-am ales,
 Când s'o uitat în ocol,
 S'o strâns vacile posmol²⁾,
 O crezut că-i boala lor.
 Da mânzatu ceal tarcat,
 O luat portița 'n cap,
 Și-o fugit pân o crapat.

7.

Eu iubesc, maica iubește,
 Pânza 'n zemnic putrezește,
 Eu iubesc, maica iubește,
 Căsuța se risikește,
 Când ar iubi și tată,
 S'ar risiki și tindă.

8.

Bădiță nu mă 'ntreba,
 Că, când am fost de 'ntrebat,
 Și Duăniata de 'nsurat,
 Atunci m'ai lepădat,
 Că de nu ăi-am trebuit,
 Ce-ai pus om de m'o cerut?

9.

Ciobănaș cu zăci oi,
 Adă-l, Doamni, pi la noi!
 L'oi hrăni cu ăez de nucă,
 De la noi să nu se ducă,
 Ciobănașu Hângului,
 Pi dialu Potângului.
 Du-te la oi, măi ciobane,
 Nu la fete,
 Sub părete,
 Feteli te-or măguli
 Oili ăi-i prăpădi.

10. Testament ciobănesc.

Frunză verde ori ce ar ci,
 Când a ci eu și-oi muri,
 La cap puneți-mi fluer mare,
 Să răsunе noaptea tare,
 Noptile și zilele,
 S'audă copchilele,
 Ele ăi-au fost mândrele.

1) Gheoldum = element probabil turcesc — înseamnă pumn.
 2) Posmol = grămadă.

Să-ăi săpați un mormințel,
 Frumușel și lovițel:
 În târluța oilor,
 În giocșoru ăeilor.

11.

Am să beu cu tăți burlacii,
 Să văd lumea ce mi-a face,
 Am să beu cu tăți voinicii,
 Să văd lumea ce ăe-a zice,
 S'am să beu c'o volova¹⁾
 Să văd lumea n'a crapa?

12.

Eu ăi scrijalnică²⁾ 'n istorii,
 Cine a ci să se găscă,
 Istoria să-ăi cetească?
 Eu am fost la părinți una,
 Precum este și 'n ceri luna.
 Părinții ăi plini de-avere,
 Eu creștem prin mângăere.
 Iaca vremea ăi-o venit,
 Și ceasu că ăi-o sosit,
 Și ceasu nenorocit.
 Of! aceal ci m'o îndemnat,
 Fie-i ceasul blastamat,
 Of! aceal ci m'o silit,
 Fi-ei ceasu doar lipsit.

13. Turcu și Baba.

— Un te duci tu, babă neagră,
 Nu-ăi este vieța dragă?
 Că eu așa sânt giurat,

Cu cine m'oi ăntâlăi,
 Pi menunt l'oi prăpădi.
 — Lasă-mă, turcule, 'n pace,
 Tu ăi-nica nu ăi-i face.

14.

Frunză verdi cir de ăintă³⁾,
 Ibovnică părăsită,
 Nu șide posomorită
 Că eu trec și nu te 'ntreb,
 Da cu ochii ti petrec.
 Nu cata că trec și tac,
 După tine mor și zac.
 Lisavetă — Leunda⁴⁾.
 Tot am zis că te-oi lua,
 Când a crește cănipa
 Și-a lua nu te-am luat,
 Nici la altu nu te-am dat.
 Da eu tot ăi te-oi lua,
 Când a crești orzu 'n tindă,
 Și-a bate cu schicu'n grindă,
 Când a crește grâu în casă,
 Și-a bate cu schicu 'n masă,
 Tu atuncia-i ci ăireasă,
 Și tat-tu la secera,
 Eu atuncia te-oi lua.

15.

Două mere, două pere,
 Două pădurețe rele,
 Le-am crescut de mititele,
 N'am avut parti di ele,
 Ca să mă mângăi cu eli.
 Când o fost la coptu lor,
 Atuncia m'am dus de-acasă.

1) Volova — sau volovana e numele rusesc al funcționarului cu atribuții de președinte al volostei. Acesta judecă pricinile și se interesează de administrație. Volovana e peste 20—30 de sate și e ales de țărani. În majoritatea volostelor el e moldovan; dar e în cinste mare.

2) Fac bine, le aleg, sunt meșter, mă pricep. Mândru de a putea face cântece. Sub numele de istorie, povestitorii basarabeni înțeleg baladă.

3) Mintă.

4) Această variație a cuv. Lisavetă, mi-se pare introdusă numai pentru buna viersuire.

Da jidanu bun minteos,
S'o suit în pădureț,
Și le-o scuturat di verzi,
Și le-o dat pi la băeți.

16.

Frunză verdi trii maslini,
Mă duc puică di la tini,
Da inima me-ți rămâni,
Chiar ti rog să mi-o ții ghini.
De-i vede-o că îi îi rău,
S'o lichești la cheptu tău.
Și-i zice c'am pus'o eu.
De-i vide-o că e kere,
S'o strochești c'un chic di nieri,
Doar a prindi la puteri.

17. **Bocet.**

Frunză verde de cicoare,
Rău îi omu dacă moare.
Cin se duce în ceia lume,
Cie aicea cât de ghine,
Că 'napoi el nu mai vine.
N'ai trimes un răvășel pi vânt,
C'ai să te duci în pomânt,
Și nu mi-ai spus 3 cuvinte,
Să le țiiu cât lumea minte.
Cu cine oi mai vorghi,
Cu cine m'oi sfătui,
Dacă tu de-acu nu-i ci?
Constantine, Constantine,
Frumos ți-o fost numele,
Scurt ți-o fost veleatu,
Cum ți-ai lăsat satu?

18.

Când am fost eu di videre,
Și-am îmblat să-mi ieu muiere,

Și-am căutat bani cu sume,
Ca să mă fac om cu nume.
Bani cu sume am luat,
Om cu nume m'am făcut.
Of! aş bate-o nî-i rușine,
Aș alunga-o și nu-mi vine,
Șede-n perne și țifnește,
Boala știe ce gândește.

19.

Frunză verde poamă neagră,
Aleargă, puicuță, aleargă,
Dacă nu ți-i mintea-ntreagă,
Și te mîinii di la șagă.
Noi di bini ce-am trăit,
Intr'o cămeșă-am dormit,
Da cini ne-o despărțit,
Ci-oar moartea di cuțit!
Da cini ne-o dipartat,
Ci-oar moartea de 'necat!
Frunză verdi cir di linti
Când nî-aduc puicuță-aminti
De ale noastre dulci cu-
[vinte,
Of! îmi vine să mă 'ngrop,
Cu inimioară cu tot,
Să-mi fac di grab un mor-
[mânt,
Di trii arșini în pămînt.

Strigături ¹⁾

1.

Ce-i dragostea nevestească,
Că te vără pi fereastă,
Și te scot,
Pe unde pot,
Pe sub streșina prin pod.

1) La jocuri și nunți în Basarabia—în unele sate—strigă și flăcăii și fetele; sau bărbații și femeile. Trebuie deci la cetire să se observe că unele strigături sunt femeiești, altele bărbătești.

2.

Kiu, kiu, kiu,
Să beu rachiu ¹⁾
Da, disară a cui să ciu?
A cilui cu brâu verdi
Ardă-l focu, ghini-i ședi!
Kiu, kiu, kiu,
Să beu rachiu,
Da disară a cui să ciu?
A cilui cu brâu roș,
Ardă-l focu-i mincinos!

3.

Frunză verde liliac,
Iubești-mă dacă-ți plac,
Da di nu silă nu-ți fac,
Frunză verdi di tiutium,
Iubești-mă dacă-ți vin!

4.

Drag nî-o fost omu frumos,
Și la vorbă mângaios,
Eu di dânsu n'am folos!

5.

Lelea nantă și bălae,
Parcă-i un țuhal cu paie,
Tari le-aș mai trieară,
N'oi ave ci vântura!

6.

Bat-o focu folișteancă ²⁾,
Ghine be și ghini gioacă,

La prășit nu vra să margă,
Nici malai nu vra să coacă
Nici fasole ca să-mi cearbă!

7.

Hai, fimee, la băut,
Barbate nî-o mai trecut,
Fimee mă duc să beu,
Omule să merg și eu.

8.

Vieața bună cui nu-i placi,
Mai mult di cât ori ci faci,
Azi o palmă, mîni un pumn,
C'aceala-i traiu ceal bun!

9.

Tăți coraghierii s'o înecat ³⁾,
Numa a nostru nîire o scăpat,
Pe-o scândurică di brad,
C'o abatut-o cu musteți-le la
[hat.

10.

Mireasa se ducè la ocol,
Și vine cu catrința de-un
[corn,
Mirele se duce la fântână
Și vine cu toarta 'n mână
Și cu brâu tărîind
Și vine acasă plîngând

1) În majoritatea satelor populația nu întrebuințează—precum se crede la noi—cuvântul votcă, ci rachiu și holercă; cum se poate vedea din această strigătură. Prin satele rusești însă se întrebuințează cuvântul votki și *kazenoe vino*=băutură împărătească.

2) *Folișteancă*=târgovață din târgul Foleștilor. Numele acesta e generalizat pentru târgovețe în întreg ținutul Bălți și Orhei.

3) Strigătele de sub Nr. 9 și 10 sunt auzite la nunți. Și în Basarabia, ca și în Transilvania, au voie nu numai flăcăii să strige aluzii în versuri la adresa mirilor, ci chiar și copiii. Acest obicei e sădit probabil pentru a da loc talentelor precoce să se manifesteze în public.

Ștefan Vodă.

Ștefan Vodă o fost de mult, de mult tare, — poate aproape di vremea lui Dumnezeu și a lui Sâncetru — pi lângă domnia Moldovei la Iași, ca *dvorian*, adică boer cinstit și față strălucită și scumpă. Pentru că tot vineau și prădau Tatarii țara fără de astâmpăr, el o cerut di la domn să-i deie lui sub mână toți hoții din ostroave (temnițe) și el hotărât că alungă pe Tatar. S'o ținut di cuvânt și drept că i-o alungat și i-o svântat în bătae. Nărodu ca drept răsplată o strigat să le cie domnitor și o fost bună bucată de vreme și multe mânăstiri o durat și răsboae o purtat tot cu voinicie.

De ce laptele caprei e rece ?

Pentru că e ține coada în sus ori când, vântu-i suflă pe dinapoi și cum Dumnezeu nu s'a răci laptele de atâta răceală — că doar în borș dacă suflăm cu vântu de sub nas o lecuță, cum se răcește de repede, d'apoi un voinic ca vîntu, când suflă el într'una !

Nemulțămirea.

Să mulțamești lui Dumnezeu și de bine și de rău ; cu un cuvânt bun totodiauna îl împaci, că pe unde iese cuvîntu, iese și sufletu.

Eră odată un moșneag și o babă, care multă milostenie făceau ei pi lume la ori și care om. Ori care credē că mare pomană au să *avă* oamenii aceia de la Dumnezeu. Numa cine putea să *știbă* ? Prileju o vinit răpidi. Trece pe acolo pi la dâșii — ii stăteu într'o pădure — un om care se ducē să întrebe de Dumnezeu, că de ce n'are noroc. Moșnegii îl roagă amândoi să întrebe și dinspre partea lor. Da pi acolo mai iară un om ce făcuse multe nelegiuri în viața lui.

Se roagă și ceala de om : „om bun, ia întreabă și de mine !”

Vine omu înapoi di la Dumnezeu ; acu până unde a ci fost. Întreabă moșneagu, că ci o auzit pentru el. „M'o purtat Dumnezeu prin rai și mi-o arătat un leagăn di argint pregătit pentru d-ta”. — „Mulțamesc lui Dumnezeu, că m'o învrednicit di o răsplată di care nu mă socotem vrednic”. — „Dar mie”, întreabă cel nelegiuit. — „Ia un colț din iad”. — „Mulțamesc și bogdaproste și de atâta” — răspunse el. — „Da, mie ? întreabă baba. — „D-tale, un leagăn de aur, pentru că ai fost mai milostivă ca moșneagu”. — „Da rămâie el cu leagănu lui, ce am să fac eu singură într'însu ; di ci nu m'o pus cu moșneagu, tot într'o cinste, că are să-mi cie urât”. Și s'o făcut pe loc așa un întunec și s'o auzit un glas de sus : „Pentru că ai fost nemulțămitoare, tu ai să te duci în locul celui nelegiuit, care și pentru un colț de iad o mulțămit, și el s'a duce în locul tău”.

Intinsu bradului.

Un om vroie să-și facă casă. Di tăte i-o agiuns, numa un brad de grindă nu-i agiungē di lung. Ce se gândește și chitește el ? Adicățiile di ci nu l'aș întinde ? Sfânt făcut. Leagă vartos bradu cu frânghiile la amândouă capetele și pune câte o păreche de boi di se buluceu și iarau chiar de isbeliște. Da treabă de unde să facă, dacă nu-i din cele de făcut ? Îl vede un altu. Se pricepe ce-i trebue. — „Câte carboave mi-i da — face el — ca să ți-l întind eu, că-s meșter buni pentru treaba asta”. Ba câr, ba mâr, hai să împacă cu 10 carboave, da să i-l deie acasă. Ceala iē bradu cu tăt cu boii acasă și în câteva ceasuri pune la grindă un adăușag gospodăresc și vine de pune *leușcanii* și *ciorachii* la chimeri¹⁾.

1) Această mică povestire este o parte din cunoscuta „Poveste a proștilor”, publicată de mine în *Calend. rev. „Ion Creangă”*, Bârlad, pe 1912. D. Furtună.

Trei lucruri mai bune.

Di multi ori tata învață di la copchil, că chiar agiunge ca vorba ceia : „ou îi mai dihai di cât găina”. Iaca o polojenie dispre asta.

Un boer — în timpurile mai di dimult — o prins în lanu lui caii unui cheaburan și a unui mai mijlocaș. Le-o făgăduit că i-a iartă, dacă i-a răspunde la trii cuvinte : ce-i mai dulce, ce-i mai moale, ci mai scump și mai rar. Se duce ceal sărac acasă, și stă ugilat și supărat ; da o fată a lui face cătră dânsu : „Tătuță hăi, da ia spune-mi și mie ce ai, de par'că-ți ninge azi?” Se mai codește iel, da tot îi spune și nu degeaba, că fata l'o luminat ci răspunsuri trebuie să deie. Ceal mai *cheaburan* nici nu și-o bătut capu ; ce, nu știe el atâta lucru ? Se duc adouza la boer, la *iconomia* lui. Intreabă întâi boeriu pe ceal cheabur : „ce-i mai dulce?” — „*Mierea* de alghine, de atâția ani o știu eu și de atâta amar di vreme tăta lumea asta”. — „Ce-i mai moale?” — „Am o pernă eu din puf, ca dânsa așa cred că nu-i nimic mai moale”. — „Ce-i mai scump?” — „Banu, că cu dânsu ai, ori ce ai pofti”. — Intreabă acu și pe ceal mai scăpătat : „Ce-i mai moale?” — „Pumnu, cucoane, că ori câte perini ai pune sub cap, până nu-i pune pumnu, îndămână, tihnă și porneală la somn n'ai”. — „Bun ; ce-i mai dulce?” — „Somnu ; ia *cogitați* și d-v., dacă se mai poate semui altă dulceață cu a lui?” — „Bun, da ce-i mai scump?” — Tineretele, că eu de când le-am prăpădit tot le caut și de găsit mai ba”. — „Brava, măi, iaca a tale îmi plac”.

Și și-o câștigat saracu caii cu cuvintele copchilei, da a cheaburanului s'o dus pi gātu boieriului, că la dânsii iară voia și zaconu, până la Alexandru *vtaroi*, Dumnezeu să-l ierte !

Boeriu nu se lăsă cu atâta și întreabă pe sărac, că, cam di unde o cules el așa cuvinte înțelepte ? — „Am o fetișcană, cucoane, cum mai bună de măritat”. — „Ia să vie la mine mâne nici îmbrăcată, nici desbrăcată, că poate mi-a ci ie partea”. Fata

vine a douza, îmbrăcată ca tăta lumea, întră drept la boer și-i zice : „Eu-s fată cu pricina. Am să vin la d-ta cum ai zis, da trebuie să ieu păsările să mă acopere cu arichile, că mi-i cam rușine. Ele-s flămâgioase și le trebuie hrană. Să tai pădurea ci se vede colo pi fereastă, până disară s'o ari, să sameni malai, să-l seceri, să-l trieri, să-l vânturi, ca să am cu ce le hrăni, când eu aici oi vini”. — „D'apoi nu se poate treaba asta, copchilă”. — „Apoi nici a d-tale goliciune, fără îmbrăcăciune nu se poate, boerule”. Și încă mai stați să întrebați, că nu o luat-o di neavastă ? ¹⁾.

Saria pe casă.

Unu avè o iapă și vroie s'o hrănească cu sare ; că acu de unde zăpsise el, că-i cu cale să mănânce sare, zăpsise. Aduce el sarea și o pune pe vârful casei, ca să nu mai aibă nevoie, să-i mai deie de mâncat — că doar iarau atâte gunoaie pe casă — să mănânce și să lingă sare iapa, că doar atâta grije are. Trage el iapa de gât, o învârtește, o sucește, se frăsuește, mă rog, nimic nu poate face ; nu poate sui iapa pi casă și paci bună. Se găsește unu, care, spune că de i-a da lui ceava, el a face ca iapa să mănânce sare de sus, așa cum îl povățuise negustorul de la care cumpăraseră slăbătura.

Ceala o dat sarea gios de pe casă, o durat o esle bună, o pus sarea în esle și o câștigat *mohoricu*, că tot de sus mănă iapa sare. Altă dată tot *baranu* ista vroie să svârlă niște nuci în pod cu țapoii. Și ce credeți c'o făcut ? Li-o dat în parte la unu, care li-o suit cu oboroaca. Mare odor îi și prostia la om ! Nu degeaba zice Moldovanu nostru : „Oi saracu omu prost, bun odor la casă o fost”.

¹⁾ Vezi o variantă în ale mele *Cuvinte scumpe*, taclale, povestiri și legende, ed. Acad. Rom., București, 1913.

Iarna pi casă.

Un boer vede odată o fată dintr'un sat de a noastre și i-o plăcut. Cum să dă în vorbă cu dânsa, îi spune că-i piace și ar dori să vie la dânsa. Fata-i spune să vie la casa, unde a vide iarna pi casă. Era pi la secerat. Cum să se priceapă el, cum ar zări iarna pi casă la un timp de vreme ca aceala ! Stă supărat și-i spune viziteului. El zice că-l duce el, numa să-i deie ceava carboave grele. Il duce la o casă ; boeriu vede pe fată în ușa rânând. — „Da unde ți-e iarna pe casă, fată?” — „D'apoi nu vezi, cucoane, sania pi casă?” l'o plăcut boeriului și o și luat-o.

Vorbe adânci.

1. De cât să mă întreb de un prost,
Mai bine rămân cum am fost.
2. La cel ce gioacă bine, coasa nu tae.
3. Numai dimineța chică rouă.
4. Vraghia, că-i vraghie și, dacă se mânie tot se întoarce, da omu.

Nourii și grindina.

Norii sunt din fum. Ei se așează deasupra apelor, se umplu de apă și, când li poruncește Dumnezeu, pornesc să ducă rod. Ei sunt purtați pe sus de sfinți întraripați și binefăcători. Grindina, sau piatra nu e tot ploaie, ci e din nori, care-s purtați de Solomoni și strigoi tot întraripați, care înghiață apele, le sdrobesc cu ciocanele, pe iazuri și pe ape stătătoare (la vreme de vară) și apoi prin sorb (sorburi, vârtecușuri de vânt), le *sorghesc* în aer și fac pagube amare nărodului creștinesc.

Ca să te faci *solomon*, junghie o femeie îngrenată, soarbe sângele copilului din ea, și apoi nu te

atinge nici săgeată, nici gloanțe, nici tăioase. Strigoi sunt din al 7-lea băet, ori fată, dacă s'au născut numai băeți, ori numai fete. Solomonii și strigoi cei vii „din tăta lumea asta”, când le vine rândul, duc și poartă piatra și grindina peste ogoarele creștinilor.

Soarele și luna.

Soarele și luna erau îndrăgostiți unul de altul și trebuiau să se încununeze ca oricare, ce se cunună. Intre alți nuntași a venit și ariciul, care și-a legat calul de o stâncă. Soarele l'o întrebat, că de ce nu l'o lăsat să pască. El e zis că ce să-l lese la păscut, că dacă s'a încunună și luna, tot câmpul va fi îmbrăcat ca stânca. Și de la vorba asta ș'o luat di samă și s'o dispărțit, că altfel ar arde întreaga lume, dacă ar fi și luna încununată ca soarele. Numai câte odată o mai ajunge soarele pe drăguța lui de altă dată și o mai *chișcă*, ca să nu mai cie așa luminoasă și să facă rău lumii, ca să se mai hodinească tăte ființele lui Dumnezeu noaptea.

Stomahul nesățios.

Stomahul e un mare nesățios. El o cerut voie dela Dumnezeu, ca să se despartă de trup în timpul somnului și să se ducă să se sature. l'o dat voe Dumnezeu. Și cum omu ceal dintâi dormia sub un copac, stomahul s'a despărțit de trup și a mâncat toată frunza de pe copac, nesățiosul. De atunci cere neconținut de mâncare și are dureri, vătămătură.

Duhul și sufletul.

Omul are și duh și suflet ; animalele n'au însă decât suflet. Sufletul e rece ; duhul e cald. Omul poate suflă și cald și rece.

Cum trebuie să fie preotul ?

Preotul trebuie să aibă obraz de scoarță, gură de calic, pânțe de cal și picioare de lup.

Ce e gura ?

Gura e leica¹⁾ dosului.

Din ce-s ochii ?

Ochii sunt din mare și din soare ; când această mare și acest soare se turbură, vederile scad.

INCHEIERE.

Aș fi putut da o mai mare desvoltare acestei lucrări; note am îndeajuns. Dar împrejurările de astăzi și mai ales curiozitatea de interesul ce marele public românesc îl va manifesta, față de o încercare de desmormântare a vieții unei părți din trupul nostru românesc atât de uitată până acum, m'a făcut să mai reduc din ce a fost și să nu mai adaug ceeace ar mai fi trebuit. Totuși, cred eu, că e suficient, pentru ca cei dela noi, care pot și mai ales înțeleg mult, să reflecteze că nu e a sta pe roze, când te aventurezi acolo unde nimeni nu îndrăznește.

Trebue schimbată radical atât mentalitatea noastră față de Rusia, cât și față de poporul moldovenesc din Basarabia. Luminarea și educarea unui popor nu se face cu frica și cu șoaptele, ci pentru asta trebuie eroism, trebuie jertfe pentru croirea unor căi.

Am în mintea mea mai multe icoane vii dela Români de peste Prut.

Tineri Moldoveni, care făcuseră la „moscali“ și care cu mare drag se îmbracă la sărbători în „forma moscălească“¹⁾, luau în fața mea „șasca“ și-mi arătau cum făc „șmotru“ și cum vor lovi pe dușmanul împăratului, când li se va porunci.

1) La eliberarea din armată — mai ales gradele — primesc uniformă și sabie. Patriotismul soldaților moldoveni ai țării, merge așa de departe, — în cât mulți dintre invalizii războiului ruso-japonez, nici nu voiesc să-ți vorbească de lupte, crezând că-ți descopăr secrete militare. Nici nu se plâng de nimic.

Tărani Moldoveni pe care de i-ai întrebă în glumă — ca să li afli gândul — ce ar face dacă ar veni România cu război, ți-ar răspunde aprinși, că România, e o muscă, pre care oastea împăratului o poate „sdroghi“, cum ucizi o muscă cu palma pe părete și aceasta cu atât mai mult, cu cât „s'o înstreinat de pravoslavie, s'o nemțit“.

E și credința apostolilor panslavismului, care zic că animalele mari înghit pe cele mici fără să le mestice.

Fii de moldoveni culți — băeți fragezi, dar mari patrioți ruși — și mai ales îmi aduc aminte stăruitor de un copil din Soroca, din clasa IV a unui gimnaziu, care în timpul conferinței dela Petersburg, fiind întrebat de părinții săi față de mine, că „ce-i de făcut cu Românii iștia, de nu dau pace Bulgarilor“, el a răspuns: „ce grijă mai aveți de asta! Bulgarii i-a ferchezui bine pe Români și singuri că Românii îs mai puțini ca Cernohoreții și îs mai papă-lapte decât Turcii de amu înainte“.

--- Da dacă tot nu i-or dovedî?

— „Poate, papașa — vorbia către tatăl său — să le ajute caracatița de Avstria¹⁾), da atunci Rossia ce-a face? O apă și o chiseliță din nevoia asta de România“.

După intervenția armată a României și după încheierea tratatului dela București, opinia publică în Rusia a devenit mai favorabilă nouă și ostilă Bulgariei, inspirație a politicei centrului.

Mi-aduc cu duioșie aminte de copiii de țărănice arătau o dragoste nețărmurită pentru cântecele moldovenești, a tinerilor pentru povestiri și „polojenii“ și a bărbaților pentru tâlcuri și învățături în moldovenește.

Cum trebuie să croim drumul nostru pentru viitor?

Putem nădăjdui, că contactul cu Polonia îi va face pe Basarabenii culți, poate mai doritori de a-și da interes pentru neamul lor; totuși, dela Poloni, nu vor

primi lumină moldovenească, vorba românului: cu mâna streină numai foc să iei. Cultura rusiască iarăși la nimic nu le va folosi. Cu revoluția nu vor putea răsbî nicăiri, căci dinamita și glonțul, nici odată n'au deșteptat conștiința popoarelor, ori cât de puternice ar fi detunăturile lor.

Concepțiile nihiliste și anarhiste n'au putut servi cu nimic omenirea.

Patriotismul rusesc al moldovenilor basarabeni — nu va folosi împărăției rusești, acest organism uriaș, care evident că trebuie să aibă și răni uriașe.

Revoluții în genul celei engleze, sau franceze, nu pot avea loc; terenul e neprielnic pentru o așa sămânță, și temperamentul slav e altul.

Folositor și împărăției rusești ar fi: recunoașterea dreptului la viață al popoarelor mici, principiu atât de trâmbițat în timpul actualului măcel, dar călcat în picioare de multe națiuni.

Aici începe rolul nostru: apatia noastră trebuie să înceteze; să ridicăm sufletele spre cauze mai scumpe nouă și mai drepte, spre idealuri mai curate.

Tinerii noștri cu dragoste de neam ar putea să-și formeze cultura universitară în Rusia și ar putea foarte bine influența în mod înalt și salvator tineretul moldovean, ce abundă în Universitățile din Petrograd, Moskova, Kazan, Iuriev, Karkow, Odesa, etc.

Vor găsi acolo toată profunzimea culturii apusene; contactul cu Basarabenii și cu Rușii — vecinii noștri — îi va lumina și îndrumă; ei vor putea mai bine așa să cunoască și să desmormânteze trecutul neamului nostru — care e aproape tot în limba slavonă¹⁾).

Se vor convinge atunci că cu lumina, nu cu idei revoluționare se folosește omenirea. Atunci Basarabenii culți nu vor mai urma drumul greșit, indicat de niște elemente distrugătoare ale ori cărui stat din lume, ci vor servi cauze mai nobile, fără a părea nimărui anarhici și periculoși.

1) Alușie la revista umoristică rusiască „Satiricon“, care avea chiar în numărul de atunci o caricatură ce represintă pe Austria ca o caracatiță, împedcând mișcările Muntenegruului.

1) Vezi studiul D-lui profesor Bogdan, în privința studiilor slavistice.

S'ar putea trimite dela noi și copii, care să studieze în școlile secundare — mai ales în Seminarii — care pe lângă alte foloase, ni-ar da și pe acela, de a trezi conștiința tinerimei, nu spre separatism, ci spre luminarea poporului, lucru ce formează tăria ori cărei întocmire politice ¹⁾.

Eu am întreprins această lucrare din dragostea pentru neamul românesc dintre Prut și Nistru.

Tendința mea n'a fost alta, decât de a aduce o cât de slabă lumină asupra celui mai întunecat colț de pământ românesc.

De aceia am dat cea mai mare atențiune țărânelor române din Basarabia și îmi exprim convingerea mea tare — că dacă în o sută de ani o stăpânire străină — mai mult nepăsătoare, decât doritoare de desnaționalizări, n'a putut birui tenacitatea sufletului poporului nostru dintre Prut și Nistru, putem să avem tare încredere că orice valuri ar veni în viitor, se vor zdrobi de aceiaș stâncă tare și se vor preface în picături: apa va trece, pietrele vor rămânea.

Basarabenii în cântecele lor naive — dar de un adevăr dureros de dulce — doresc să vadă secată apa Prutului; noi să căutăm a secă izvorul indiferenței noastre, față de provincia cea mai puțin cunoscută: să le ajutăm și noi la secarea măcar a unei jumătăți de Prut.

Atunci ne vom convinge și noi, ca și ei, că și apa are moarte.

Și dacă streini ca Weigand și alții — mai ales mulți ruși și ruteni, — studiază poporul moldovenesc de peste Prut, îl găsesc interesant, îi cântă durerele, îl apreciază bine ca popor, chiar superior Rușilor, de ce noi l'am ținut atât de izolat de sufletul nostru, câtă vreme la o unitate politică nu e locul să ne gândim?

Fie ca această carte să fie punctul de pornire pentru studiarea vieții și mai ales a comorilor sufletești ale fraților noștri din Basarabia.

TABLA DE MATERII.

	Pag.
Un cuvânt înainte.	3
Scopul acestei lucrări.	7
Cum trebuie descrisă o călătorie.	8
Ceva despre populația Basarabiei. Date interesante.	9
Viața moldovenească în Basarabia. Satul.	29
Stările sociale.	35
Preotul.	37
Învățătorii.	40
Dascăli bisericești.	43
O biserică.	44
Starostele de biserică.	51
Școala și Învățătorul.	52
„Moldovenii n'au istorie“.	53
Școlile populare și organizarea lor. Cultura învățătorilor.	55
Limba de predare.	57
Moldovenește și românește.	58
Abecedarul și obiectele din școala primară.	58
Crășma, sau monopolul.	62
Botezul.	63
Numirile de botez și de familie.	66
Nunta.	70
Inmormântarea.	73
Ocupațiunile țăranilor. Alte chestiuni interesante.	75
Volostea.	78
Un poet-artist basarabean. (G. E. K.).	79
Lipsa moldoveanului basarabean (poesie).	82
Un examen de fine de an. Zimbrul Moldovei pe peceti.	85
O basarabeancă despre materialul folkloristic din Basarabia.	87
De ce clerul, învățătorii și alți funcționari moldoveni din Basarabia, nu iubesc o apropiere cu România și chiar luptă contra acestei tendințe.	90
Ce idei au țăranii basarabeni despre România.	92
Obiceiurile și datinele.	95
Preoții basarabeni și preoții noștri.	97

1) Studiul serios al chestiunii ne-ar putea indica și alte căi.

	Pag.
Țăranii basarabeni și Ștefan cel Mare.	99
Prutul, legendele și cântecele lui.	101
Dragostea de citit moldovenește.	103
Religiositatea. Tipăriturile moldovenești, cărțile bisericești. Educația religioasă.	104
Administrația bisericească.	110
Distincțiunile bisericești.	111
Fondul Bisericilor.	112
Instituțiuni cu caracter administrativ, cultural și filantropic, dependente de biserică.	113
Cultura poporului, alte tipărituri moldovenești.	117
Actele stării civile și statisticele.	123
Băncile populare.	125
Conștiința originii.	127
O eroare fonetică.	128
Limba Basarabenilor.	129
Ideile Basarabenilor despre Ruși.	149
Jubileul din 1912.	160
Ziua cea de prăsnuire pentru Basarabia.	161
Folk-lore.	171
Incheiere.	186

ILUSTRĂȚII:

O fată din Basarabia în costum de cazac.	92
Moldoveni de peste Nistru.	169

